

TÜRKİYE İSLAM KONFERANSI ÖRGÜTÜNE ÜYE MİDİR?

Yrd. Doç. Dr. Münevver AKTAŞ*

İslam Konferansı Örgütü (İ.K.Ö.) hükümetler arası bir uluslararası örgüttür. Örgütün Kurucu Andlaşması, Cidde’de yapılan Dışişleri Bakanları İslâm Konferansında 4.3.1972 tarihinde kabul edilmiştir¹. Andlaşmanın girişinde İslam Konferansı Kurucu Andlaşmasını kabul edenler arasında Türkiye’ye de yer verilmiş; ortak inançların İslam halkları arasında yaklaşma ve dayanışma için güçlü bir öge oluşturduğu, İslam’ın manevî, ahlakî, sosyal ve ekonomik değerlerinin korunmasına kararlılık vurgulanmış, Örgütün amaçları arasında üye devletler arasında İslam dayanışmasını geliştirmek sayılmıştır².

---

* Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Uluslararası Hukuk Öğretim Üyesi

¹ **Soysal**, İsmail, Türkiye’nin Uluslararası Siyasal Bağlıları, C. II (1945-1990), Kesim A (Çok Taraflı Bağlılar), 2 nci Bası, Ankara 2000, s. 732. Karş. <http://www.comcec.org/TR/icerik.aspx?iid=11> (E. T. 22.12.2009). 1972 tarihli Kurucu Andlaşmanın metni için bkz. **Soysal**, İ., s. 751-756. Yazarın eserinde yer verdiği andlaşma metni, Örgütün Sekretaryasının Cidde’de yayımladığı İngilizce metinden Türkçeye çevrilmiş olup, “İslam Konferansı Yasası” (Charter of the Islamic Conference) başlığını taşımaktadır. Çalışmamızda karışıklığa yer vermemek amacıyla “Kurucu Andlaşma” ifadesi kullanılacaktır. 1972 tarihli Kurucu Andlaşma, Birleşmiş Milletler (BM) Andlaşması m. 102 gereği, 1.2.1974 tarihinde BM Örgütü Sekretaryasındaki sicile tescil edilmiştir (2008 tarihli İ.K.Ö. Şartı m. 39 b. 3). **Alpkaya**, Örgütün kuruluş çalışmalarının 1964 yılında başladığına işaret etmiştir. Bkz. **Alpkaya**, G., “Türkiye Cumhuriyeti , İslam Konferansı Örgütü ve Laiklik”, AÜSBFD, C. XLVI, Ocak-Haziran 1991, No. 1-2, s. 55.

² **Soysal**, İ., s. 732. Yazara göre, “...İslâm Konferansı kendine özgü bir kuruluştur. Din bağından hareketle, politik bir forum oluşturmuştur...din birliği ortada bir sembol olarak kalmış, örgüt hızla “politize” olmuştur...Ne dil, ne güdülen ulusal politikalar bakımından mütecanis olmayan ve Fas’tan Endonezya’ya dek çok geniş

2008 tarihinde kabul edilen İ.K.Ö. Şartı, 1972 tarihli Kurucu Andlaşmanın yerini almıştır (2008 tarihli Şart m. 39/2)³. Türkiye 2008 tarihli İ.K.Ö. Şartını imzalamış⁴, ancak henüz onaylamamıştır.

2008 tarihli Şartın girişinde, İslamî birlik ve kardeşlik değerlerinin rehberliği, üye devletler arasında birlik ve dayanışmanın geliştirilmesinin önemi, uluslararası hukuka, BM Andlaşmasında yer verilen ilkelere bağlılık, İslamî değerlerin korunması ve geliştirilmesi vurgusu yapılmıştır⁵.

Türkiye'nin İ.K.Ö. üyesi olup olmadığı, üye olduğu kabul edildiğinde de hangi tarihten itibaren üye olarak kabul edildiği, üyeliğinin dayanağı,

---

bir alana yayılan bu devletler topluluğu dış politikadan, hukuk düzenine, ekonomik ve kültürel ilişkilerden moral ve dinsel kurallara, toplumsal yaşamın tüm alanlarında, çeşitli tutumları yaklaştırmak istemekte ama bunun için zorlamalardan kaçınmaktadır...Gerek Kur'anda, gerek İslâm dünyasının tarihsel gelişiminde din işleriyle dünya işlerinin bir arada ve çok kez bir elden yürütülmesi geleneği, kuşku yok ki, bu örgütü de etkilemiştir". *Ismail Soysal*'ın İ.K.Ö. ile ilgili değerlendirmesi için bkz. **Soysal**, İsmail, İslam Konferansı ve Türkiye (1969-1984), II. Bölüm, Dış Politika Eylül 1984, s. 13-14. Örgütün resmî internet sayfasında, 57 üyesiyle Örgütün, BM'den sonra ikinci büyük hükümetler arası örgüt olduğu, uluslararası barış ve uyum geliştirme ruhu içinde müslüman dünyasının çıkarlarını korumayı ve savunmayı amaçladığı ifade edilmektedir. İ.K.Ö. ile ilgili bilgi için bkz. http://www.oic-oci.org/page_detail.asp?p_id=52 (E. T. 10.12.2010).

³ 2008 tarihli İ.K.Ö. Şartının (Charter of the Organization of the Islamic Conference) metni için bkz. <http://www.oic-oci.org/is11/english/Charter-en.pdf> (E. T. 24.12.2009)

⁴ 2008 tarihli İ.K.Ö. Şartını, Türkiye adına dönemin Dışişleri Bakanı *Ali Babacan*, 18-20 Haziran 2008 tarihinde Kampala'da gerçekleştirilen 35 inci Dışişleri Bakanları Konferansında imzalamıştır. Bkz. <http://www.oic-oci.org> (E. T. 23.12.2010). Yeni Safak gazetesinin 18.6.2008 tarihli haberinde "Dışişleri Bakanı Babacan... Senegal zirvesinde kabul edilen İ.K.T.'nin yeni anayasasını Türkiye adına imzaladı. Yeni anayasaya Türkiye ile birlikte 10 ülke daha imza attı" denilmektedir. Bkz. <http://yenisafak.com.tr/Dunya-?i=123876> (E. T. 21.12.2010). Kanımızca, Türkiye'nin 2008 tarihli İ.K.Ö. Şartını imzaladığı haberinin medyada yeterince yer almadığı düşüncesindedir.

⁵ 1972 tarihli Kurucu Andlaşma ile onun yerini alan 2008 tarihli Şartın hükümlerinin tam bir karşılaştırmasını yapmak bu çalışmanın kapsamını aşmaktadır. Çalışmamızda özellikle üyelikle ilgili hükümler üzerinde durulmuştur.

niteliği ve kapsamı, üzerinde tartışılan bir konudur. Bu konu hakkında bir karara varabilmek için, öncelikle uluslararası andlaşmaların Türkiye bakımından bağlayıcılık kazanması sürecinin incelenmesi gereklidir.

I. ULUSLARARASI ANDLAŞMALARIN TÜRKİYE BAKIMINDAN BAĞLAYICILIK KAZANMASI

A. 1982 ANAYASASININ İLGİLİ HÜKÜMLERİ⁶

Bir andlaşmanın Türkiye bakımından bağlayıcılık kazanması, kural olarak, andlaşmanın onaylanmasını uygun bulan bir kanun çıkarılmasının ardından andlaşmanın onaylanması ile gerçekleşir.

Konumuzla ilgili Anayasa hükümlerinden en önemlisi, “Milletlerarası andlaşmaları uygun bulma” başlıklı 90 ıncı maddedir⁷:

“Türkiye Cumhuriyeti adına yabancı devletlerle ve milletlerarası kuruluşlarla yapılacak andlaşmaların onaylanması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağlıdır...”.

Bu kuralın istisnaları aynı maddenin 2 nci ve 3 üncü fıkraları ile getirilmiştir.

M. 90 f. 2 şöyledir:

“Ekonomik, ticarî veya teknik ilişkileri düzenleyen ve süresi bir yılı aşmayan andlaşmalar, Devlet Maliyesi bakımından bir yüklenme getirmek, kişi hallerine ve Türklerin yabancı memleketlerdeki mülkiyet haklarına dokunmamak şartıyla, yayımlanma ile yürürlüğe konabilir. Bu takdirde bu andlaşmalar, yayımlarından başlayarak iki ay içinde Türkiye Büyük Millet Meclisinin bilgisine sunulur”.

3 üncü fıkra ise şöyledir:

“Milletlerarası bir andlaşmaya dayanan uygulama andlaşmaları ile kanunun verdiği yetkiye dayanılarak yapılan ekonomik, ticarî, teknik veya

⁶ 1982 Anayasasının metni için bkz. <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa82.htm> (E. T. 4.10.2010)

⁷ 1961 Anayasasının konumuzla ilgili 65 inci maddesi, 1982 Anayasasının 90 ıncı maddesiyle hemen hemen aynıdır.

idarî andlaşmaların Türkiye Büyük Millet Meclisince uygun bulunması zorunluluğu yoktur; ancak, bu fıkraya göre yapılan ekonomik, ticarî veya özel kişilerin haklarını ilgilendiren andlaşmalar, yayımlanmadan yürürlüğe konulamaz”.

Maddenin ikinci ve üçüncü fıkraları uygun bulma yasası gerekmeyen andlaşmalara ilişkindir. M. 90 f. 4 gereği,

“Türk kanunlarına değişiklik getiren her türlü andlaşmaların yapılmasında birinci fıkra hükmü uygulanır”.

Anayasanın “Türkiye Büyük Millet Meclisinin görev ve yetkileri” başlıklı 87 nci maddesinde “milletlerarası andlaşmaların onaylanmasını uygun bulmak” da yer almaktadır.

Anayasanın Cumhurbaşkanının “görev ve yetkileri”ni düzenleyen 104 üncü maddesi şöyledir:

“Cumhurbaşkanı Devletin başıdır. Bu sıfatla Türkiye Cumhuriyetini ve Türk Milletinin Birliğini temsil eder; Anayasanın uygulanmasını, Devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını gözetir.

Bu amaçlarla Anayasanın ilgili maddelerinde gösterilen şartlara uyarak yapacağı görev ve kullanacağı yetkiler şunlardır(...)

b) Yürütme alanına ilişkin olanlar(...)

Milletlerarası andlaşmaları onaylamak ve yayımlamak(...)

Anayasanın andlaşmaların onaylanmasının uygun bulunması ile ilgili 90 ıncı maddesi Anayasanın “Cumhuriyetin Temel Organları” başlıklı üçüncü kısmının “Yasama” başlıklı birinci bölümünde, onaylamaya ilişkin 104 üncü maddesi ise “Yürütme” başlıklı ikinci bölümünde olup; bu durum, onaylama yetkisinin yasama ve yürütme arasında paylaştırıldığı bir göstergesidir⁸.

Uygulamada bir andlaşmanın onaylanmasının kararlaştırıldığı Bakanlar Kurulu kararnamesinin Cumhurbaşkanı tarafından imzalanmasıyla andlaşma

---

⁸ **Serim, B.**, “Uluslararası Andlaşmaların Onaylanması ve Denetimi”, Amme İdaresi Dergisi, C. 26, S.2, Haziran 1993, s.23.

ulusal hukukumuz bakımından onaylanmış kabul edilmekte, andlaşmanın onaylandığına dair onay belgesinin diğer âkit taraf ya da taraflara teatisi (veya depozitere tevdi) ile onaylanma süreci tamamlanmaktadır.

B. ONAYLAMANIN ZIMNEN GERÇEKLEŞMESİNİN MÜMKÜN OLUP OLMADIĞI KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLER

Bir andlaşmanın açıkça onaylanmasa da, uygulamaya konulmakla zımnen onaylanmış sayılacağı, öğretide bazı yazarlarca ileri sürülmüştür. Ancak yazarların büyük çoğunluğu, onaylamanın sarih ve yazılı olması gerektiği görüşündedir⁹.

Fitzmaurice, 1930'lı yıllarda yazdığı makalesinde, o günlerde çok seyrek de uygulansa, bir andlaşmanın uygulama yoluyla onaylanmasını mümkün görmüştür¹⁰.

---

⁹ Bu konudaki görüşler için bkz. **Kılıççı**, S., “Milletlerarası Anlaşmaların Onaylanması”, Ankara 1968, s. 34-35. Aynı görüşte: **Jennings, R./Watts A.** (Ed.), *Oppenheim's International Law, Ninth Edition, V. 1, Peace, Parts 2 to 4*, Ed., London and New York, 1996, s. 1231, dp. 2. *Jennings/Watts*, “bu isimdeki bir işlem”dir şeklindeki tanıma rağmen, onaylamanın şekline ilişkin bir uluslararası hukuk kuralının bulunmadığını, ancak modern uygulamada andlaşmayı uygulama yoluyla zımni onaylamanın onaya tâbi bir andlaşmanın gereğini çok zor karşılayacağını belirtmiştir. Viyana Sözleşmesinin hazırlanması sürecinde *Brierly* tarafından hazırlanan bir raporda, uygulamada onay belgesinin yazılı olduğu, diplomatik uygulamada sürekli olarak onay “belgesi” ve “işlem”lerinden söz edildiği, ders kitaplarındaki zımni onay tartışmalarına rağmen, asıl (**actual**) onaylamanın yazılı yapılmasının tercih edilen yol olduğuna inanıldığı belirtilmiştir. J. L. *Brierly* tarafından hazırlanan ikinci rapor (DOCUMENT A/CN.4/43) için bkz. [http://untreaty.un.org/ilc/publications/yearbooks/Ybkvolumes\(e\)/ILC_1951_v2_e.pdf](http://untreaty.un.org/ilc/publications/yearbooks/Ybkvolumes(e)/ILC_1951_v2_e.pdf) (E. T. 12.12.2010)

¹⁰ **Fitzmaurice**, G. G., “Do Treaties Need Ratification?”, *British Yearbook of International Law*, (1934), s.113. Yazar, modern uygulamada bu yöntemin ne kadar mümkün olabileceğini sorguluyor. Yazara göre, onay gerektiren modern andlaşmaların çoğunluğunda, andlaşmalardaki onay belgelerinin değişimine ilişkin hüküm yerine getirilmediğinde bu andlaşmanın bağlayıcı bir yüküm olarak yürürlüğe girmediği ileri sürülebilecektir. Ancak taraflardan biri söz konusu andlaşmanın öngördüğü ayrıcalıkları diğer tarafa *ex voluntate* (gönüllü olarak) tanıyabilir ve

Zımnî onaylamanın mümkün olduğu görüşü kabul edilirse, örneğin imza ile yürürlüğe konulan andlaşmalar uygulanmakla zımnî onaylanmış mı kabul edileceklerdir?

Türkiye'nin İ.K.Ö. üyesi kabul edilip edilemeyeceği hususu, zımnî onaylamanın mümkün olup olmadığı konusuyla ilgilidir. Türkiye-İ.K.Ö. ilişkisinin hukukî niteliğinin tesbiti amacıyla yaptığımız bu inceleme, bir andlaşmanın Türkiye bakımından bağlayıcılık kazanması konusunun önemini vurgulamamızı sağlayacaktır. Aşağıda, bir uluslararası örgütün kurucu andlaşmasının onaylanmasını uygun bulan bir kanun ve kurucu andlaşmanın onaylandığına ilişkin bir Bakanlar Kurulu kararnamesi olmaksızın Türkiye'nin bir uluslararası örgüte üye olup olamayacağı sorusuna yanıt aranacaktır.

II. İSLAM KONFERANSI ÖRGÜTÜNÜN KURULUŞU ve ORGANLARI

Suudi Arabistan Kralı'nın "İslam Birliği" sloganı, daha sonra Fas Kralı'nın 1969 yılında "İslam Dayanışması" fikrini ortaya atması ile Müslüman ülkeler arasında dayanışma ve işbirliğini güçlendirmek amacıyla İslam Konferansları düzenlenmesi düşüncesi somutlaşmıştır. İslam dünyasını ilgilendiren gelişmelerin yoğunlaşması ve Kudüs'te El Aksa Mescidi'nin

---

buna istediği zaman son vermesi mümkündür. Bir başka ihtimal de, andlaşmanın ayrıcalık vermek yerine fayda sağlamak için yapılmasıdır. Böyle bir durumda andlaşma onaylanmamış olsa da, diğer taraf ilk tarafın bir andlaşmanın bağlayıcı niteliğini reddetmekten yoksun kıldığını ileri sürebilir. Duruma göre zararlar için tazminat talebi söz konusu olabilir. Bir andlaşmanın, açıkça onaylanmaksızın, uygulanması yoluyla zımnî onaylanmış kabul edilebileceği, onaylamanın sözlü yada yazılı olarak gerçekleşebileceği yolunda bkz. Roxburgh, R. F. (Ed.) International Law (Oppenheim, L.), A Treatise, V. 1, Peace, 3. Bası, New Jersey 2005, s. 672. Bu son yazar, sözlü onaylama örneği verememekte ve onaylamanın genellikle yazılı olarak yapıldığını da belirtmektedir. Aynı yönde: **Malanczuk, P.**, Akehurst's Modern Introduction of International Law, Gözden geçirilmiş 7 nci Bası, New York 1997, s. 133. Bu son yazara göre, bir devlet onaylanmamış bir andlaşmaya dayanarak haklar talep edebilmekteyse, o andlaşmayla bağlı olmadığını iddia etmekten men edilecektir.

yakılması üzerine, Suudi Arabistan ve Fas Kralı'nın girişimleriyle Rabat'ta Birinci İslam Zirvesi toplanmıştır¹¹.

Dönemin Fas Kralının, 11 Eylül 1969 tarihinde, bütün müslüman ülkeler devlet başkanlarına bu amaçla gönderdiği mesajda şöyle denilmektedir: “Hepimizin inandığımız İslâm birliği anlayışına ve bütün dünyadaki Müslümanların, özellikle El-Aksa mescidine karşı girişilen çirkin suikast üzerine, devlet ya da hükûmet başkanlarının toplanmaları yolundaki isteklerine uyararak ve 8-9 Eylül 1969 tarihlerinde Rabat'ta toplanan İran, Malaysiya, Nijer, Pakistan, Suudî Arabistan, Somali ve Fas temsilcilerinden meydana gelen hazırlık komitesinin tavsiyesini göz önüne alarak sizi 22-24 Eylül 1969 tarihleri arasında, Krallığımızın başkenti Rabat'ta, El-Aksa mescidinin uğradığı felâketi ve Kudüs şehri sorunundaki tutumlarımızı birleştirmek için yapılacak İslâm zirve toplantısına katılmaya davet ediyoruz...”¹².

Rabat'ta 22-25 Eylül 1969 tarihleri arasında yapılan ve Türkiye'nin de katıldığı Devlet Başkanları, Hükümet Başkanları düzeyindeki Zirvede, sürekli bir örgüt kurulması önerisi görüşülmüştür. Toplantı sonunda yayımlanan Bildiride, inanç birliğinin milletler arasındaki yakınlaşma ve anlayışı arttırmak hususunda kuvvetli bir etken olduğu ve İslam'ın manevî, ahlâkî, sosyal ve ekonomik değerlerinin korunması gereği vurgulanmış, Birleşmiş Milletler Andlaşması ilke ve amaçlarının da kabul edildiği ifade edilmiştir: “Hükümetler, ekonomik, ilmî, kültürel ve manevî alanlarda İslamiyetin kaidelerinden mülhem olarak aralarında sıkı işbirliği ve karşılıklı yardımlaşma sağlama maksadiyle temaslarda bulunacaklardır. Hükümetler, Birleşmiş Milletler Teşkilâtı Yasasının prensip ve hedeflerine uygun olarak aralarında çıkabilecek ihtilâfları milletlerarası barış ve güvenliğin takviyesine katkıda bulunacak şekilde barışçı yollarla halletmeyi taahhüt ederler...”¹³.

¹¹ <http://www.mfa.gov.tr> (E. T. 1.10.2010)

¹² Dışişleri Bakanlığı Belleteni, S. 60, Eylül 1969, s. 17.

¹³ Konferans sonunda yayımlanan Bildiri ve karar metinleri için bkz. Dışişleri Bakanlığı Belleteni, S. 60, Eylül 1969, s. 43 vd. Bildiride kararlaştırılan konularla ilgili olarak, Konferansa katılan devletlerin uluslararası alanda giriştikleri ortak

1970 yılında Cidde'deki Dışişleri Bakanları Konferansında örgütlenme yolunda ilk adımlar atılmış ve sürekli bir sekreterlik oluşturulmasına karar verilmiştir¹⁴.

Örgütün Kurucu Andlaşması, Cidde'de yapılan Dışişleri Bakanları İslam Konferansında 4.3.1972 tarihinde kabul edilmiştir¹⁵. Andlaşmanın girişinde İslâm Konferansı Kurucu Andlaşmasını kabul edenler arasında Türkiye'ye de yer verilmiştir.

13-14 Mart 2008 tarihinde Dakar'da toplanan 11 inci İslam Zirvesi tarafından kabul edilen, 1972 tarihli Kurucu Andlaşmanın yerini alan hâlen yürürlükteki 2008 tarihli İ.K.Ö. Şartında, Örgütün organları, İslam Zirvesi, Dışişleri Bakanları Konferansı, Daimî Komiteler, İcra (Yürütme) Komitesi, Uluslararası İslam Adalet Divanı, Bağımsız İnsan Hakları Sürekli Komisyonu, Sürekli Temsilciler Komitesi, Genel Sekreterlik, Yardımcı Organlar, Uzman Kurumlar, Bağlı Kurumlar olarak sayılmıştır (m. 5).

Örgütün en yüksek mercii olup, üye devletlerin Devlet ve Hükümet Başkanları ile Krallarından oluşan İslam Zirvesi (m. 6) 3 yılda bir üye devletlerden birinde toplanır (m. 8 b. 1). Dışişleri Bakanları Konferansı ise yılda bir kez üye devletlerin birinde toplanır (m. 10 b. 1). Örgütte kararlar konsensüs¹⁶ yoluyla alınır. Konsensüs sağlanamazsa, Örgütün Şartında aksi

---

faaliyetin sonuçlarını incelemek, Konferansa katılan devletler arasında irtibatı sağlamak ve bu Devletlerin faaliyetlerini koordine etmekle görevli sürekli bir sekreterliğin esaslarını belirlemek üzere, Mart 1970'de Cidde'de bir İştirakçi Memleketler Dışişleri Bakanları Toplantısı yapılması kararlaştırılmıştır.

Bu konuda ayr. bkz. <http://www.oic-oci.org/english/conf/is/1/Decreport-1st%20IS.htm> (E. T. 24.12.2009)

¹⁴ Soysal, İ., s. 732. Ayr. bkz. http://www.oic-oci.org/page_detail.casp?p_id=52 (E. T. 22.12.2009)

¹⁵ Soysal, İ., s.732. Karş. <http://www.comcec.org/TR/icerik.aspx?iid=11> (E. T. 22.12.2009). Kurucu Andlaşmayı *İsmail Soysal* şöyle yorumlamıştır: “Yasasına bakınca, daha çok moral, insancıl ilkeler içeren, kesin kurallardan uzak, esnek anlatımlı bir tutum çizgisi (guidance) gösteren, görevlerini saymayıp yalnızca bir çerçeve veren (Terms of reference) bir örgüttür”. Bkz. Soysal, İ. (İslam Konferansı), 13.

¹⁶ Konsensüs, kararların oylama yapılmadan, susma yani karşı çıkmama yoluyla alındığı, susmanın kabul anlamına geldiği bir karar alma yöntemidir. Tanım için

belirtilmedikçe, kararlar hazır bulunan üyelerin üçte iki çoğunluğuyla alınır (m. 33).

2008 tarihli Şartın yerini aldığı (m. 39) Örgütün 1972 tarihli Kurucu Andlaşmasının “Üyelik”le ilgili 8 inci maddesi şöyleydi: “İslam Konferansı Örgütü, Rabat’ta toplanan Krallar, Devlet ve Hükümet Başkanları Konferansı ile Cidde ve Karaçi’de yapılan Dışişleri Bakanları Konferansına katılan ve bu Yasayı imza eden devletlerden oluşur. Her İslam ülkesi, bu Yasayı kabul etmeye hazır olduğunu ve bunu arzu ettiğini açıklayan bir başvuruda bulunarak İslam Konferansına katılabilir. *Başvuru belgesi*, belgenin sunulduğundan sonra ilk yapılacak Dışişleri Bakanları Konferansına sunulmak üzere, *Genel Sekreteryaya verilir. Üyelik, Konferans üyelerinin üçte iki çoğunluğunca onaylandığı anda başlar*”. “Onay” başlıklı 14 üncü maddeye göre de, Kurucu Andlaşma, İ.K.Ö.’ndeki üye devletler tarafından, *ülkelerindeki yasal yönetime göre onanacak ve onaylanacak ve 29 Şubat/4 Mart 1972 günlerinde Cidde’de toplanan 3 üncü Dışişleri Bakanları Konferansına katılan devletlerin salt çoğunluğunun onay belgelerini Genel Sekreteryaya verdikleri günden başlayarak yürürlüğe girecektir*. Andlaşmada, ancak, üye devletlerin üçte ikisi tarafından kabul edilip onaylanırsa bir değişiklik yapılabilecektir (m. 11)¹⁷.

Yürürlükteki 2008 tarihli İ.K.Ö. Şartının 2 nci Bölümü üyelikle ilgilidir. Örgütün 57 üyesinin bulunduğu belirtilen 3 üncü maddede¹⁸, üye olma, Dışişleri Bakanları Konferansının konsensüsle alacağı karara bağlanmıştı. Buna göre, “...Üye olmak üzere başvuruda bulunan, müslüman çoğunluğa sahip ve Şarta bağlı her Birleşmiş Milletler Örgütü üyesi devlet, Dışişleri Bakanları Konferansı tarafından kabul edilip üzerinde anlaşılan

---

bkz. **Sur**, M., Uluslararası Hukukun Esasları, Güncellenmiş 4. Baskı, İstanbul 2010, s. 164.

¹⁷ Tarafımızca italik karakterlerle yazılmıştır.

¹⁸ http://www.oic-oci.org/page_detail.casp?p_id=52 (E. T. 22.12.2009). *3 üncü maddede Örgütün 57 üyesinin bulunduğu belirtildiğine göre, kanımızca, Türkiye’nin 1972 tarihli Kurucu Andlaşmaya taraf olduğu varsayılmaktadır. Örgütün resmî internet sayfasında da, 30 devlet tarafından kurulan Örgütün bugün (Türkiye de dâhil edilerek) 57 üyesinin bulunduğu belirtilmektedir.*

kriterler bazında, Dışişleri Bakanları Konferansı tarafından konsensüsle kabul edilirse Örgüte katılabilir. Ayrıca Şarttaki hiçbir hüküm mevcut üye devletlerin üyelikle ya da diğer konularla ilgili haklarına veya ayrıcalıklarına hanel getirmez (m. 3)¹⁹.

2008 tarihli Şart, Dışişleri Bakanları Konferansı tarafından üçte iki çoğunlukla kabul edilerek her bir üye devletin anayasal prosedürüne uygun olarak üye devletlerin imzasına ve onayına açık olacaktır. Onay belgeleri Örgütün Genel Sekreterine tevdi edilecektir (m. 39). Her bir üye devlet, Dışişleri Bakanları Konferansına Şartta değişiklik yapılmasına ilişkin öneri sunabilir. Dışişleri Bakanları Konferansı tarafından üçte iki çoğunluğuyla kabul değişiklik, üye devletlerin üçte iki çoğunluğunca onaylandığında yürürlüğe girecektir (m. 36). Şartın hükümleri, üye devletlerce, kendi anayasal hükümleriyle uyumlu olarak yerine getirilecektir (m. 37 b. 2).

Her iki andlaşmadaki üyelikle ilgili hükümlerin (1972 tarihli Kurucu Andlaşma m. 8, 2008 tarihli Şart, m. 3) karşılaştırılmasından anlaşılacağı üzere, Örgüte üye kabulü, Dışişleri Bakanları Konferansının, 1972 tarihli Kurucu Andlaşmaya göre üçte iki çoğunlukla alacağı kararına; 2008 tarihli Şarta göre ise, konsensüsle alacağı kararına bağlanmıştır. Andlaşmaların üye devletler bakımından bağlayıcılık kazanması ve yürürlüğe girmesi sürecinde de, 1972 tarihli Kurucu Andlaşmanın, üye devletler tarafından *ülkelerindeki yasal yönetime göre onanacağı ve onaylanacağı (m. 14)*, 2008 tarihli Şartın, *her bir üye devletin anayasal prosedürüne uygun olarak üye devletlerin imzasına ve onayına açık olacağı (m. 39)* ifade edilmiştir.

¹⁹ Maddenin İngilizcesi şöyledir:

“1. The Organization is made up of 57 States member of the Organization of the Islamic Conference and other States which may accede to this Charter in accordance with Article 3 paragraph 2.

2. Any State, member of the United Nations, having Muslim majority and abiding by the Charter, which submits an application for membership may join the Organization if approved by consensus only by the Council of Foreign Ministers on the basis of the agreed criteria adopted by the Council of Foreign Ministers.

3. Nothing in the present Charter shall undermine the present Member States’ rights and privileges relating to membership or any other issues”.

Alpkaya, 1972 tarihli Kurucu Andlaşmanın, üyeliğin her devletin ulusal hukukunda yürürlükte bulunan kurallar uyarınca yapılan onaylama işlemiyle gerçekleşeceğine ilişkin hükmün, bir andlaşmayla bağlanma rızasının/niyetinin açıklanmasında ilgili devlet bakımından “ulusal hukuka uygunluk” koşuluna yer vermeyen 1969 tarihli Andlaşmalar Hukukuna Dair Viyana Sözleşmesi (Viyana Sözleşmesi) m. 11 ile getirilen düzenlemeden farkına işaret etmiştir. Yazar, Viyana Sözleşmesinin hazırlanması sürecinde, “bir andlaşma, bir devletin bu amaçla yetkili kılınmış bir organ tarafından, anayasal hukukuna ve uygulamasına uygun olarak imza, onaylama, katılma ya da iradesini bildiren herhangi bir başka yolla bağlayıcılık kazanır” biçiminde Tasarıda yer alan hükmün²⁰, Viyana Sözleşmesine alınmadığına ve Viyana Sözleşmesi m. 11’de ulusal hukuka uygunluk koşuluna yer verilmediğine dikkat çekmiştir. Ulusal hukuk hükümlerine uygunluktan sadece, andlaşmaların geçersizliğine ilişkin 46 ncı maddede, bir kuraldışı olarak söz edilmektedir²¹.

Belirtelim ki, 1972 tarihli Kurucu Andlaşmanın 14 üncü maddesi ile Örgütün hâlen yürürlükteki 2008 tarihli Şartın 39 uncu maddesi, Örgütün üyeliğe kabulü ile ilgili değildir; andlaşmaların üye devletler bakımından bağlayıcılık kazanmasına ilişkindir. Sadece 1972 tarihli Kurucu Andlaşmada değil, onun yerini alan 2008 tarihli Şartta da, devletlerin söz konusu andlaşmalarla bağlanma rızasının açıklanması yönünden kendi ulusal düzen-

---

²⁰ **Alpkaya**, s. 60-61 ve oradan naklen: Yearbook of the International Law Commission, 1951, Vol. II, p. 73’ten aktaran **Elias**, T. O., “Problems Concerning the Validity of Treaties”, Recueil des Cours de l’Academie de Droit International, 1971/III, s. 352. Burada bahsi geçen, UHK’nun *Brierly* tarafından hazırlanan raporudur. Söz konusu raporda, onaylama, “bir devletin -kesin olarak ve usulüne uygun bir şekilde düzenlediği yazılı bir belge ile, bir sözleşmeyi bağlayıcı olarak kabul ettiği ve onayladığı bir işlem” şeklinde tanımlanmıştır (m. 4 b. 1). Aynı tasarı hükmünün son bendi ise, “Bir onay belgesi, eğer o sözleşmede belirtilen, orada belirtilmemişse devletin anayasal hukuku veya uygulaması altında yetkili herhangi bir organı tarafından düzenlenmişse 1 inci bent anlamında usulüne uygun olarak düzenlenmiş demektir” şeklindedir. J. L. *Brierly* tarafından hazırlanan ikinci rapor (DOCUMENT A/CN.4/43) için bkz. [http://untreaty.un.org/ilc/publications/yearbooks/Ybkvolumes\(e\)/ILC_1951_v2_e.pdf](http://untreaty.un.org/ilc/publications/yearbooks/Ybkvolumes(e)/ILC_1951_v2_e.pdf) (E. T. 12.12.2010)

²¹ **Alpkaya**, s. 61.

lemelerine uygun hareket etmeleri gereğine yer verilmiştir. Viyana Sözleşmesinin “Bir andlaşma ile bağlanma rızasını açıklama yolları” başlıklı 11 inci maddesi, “Bir Devletin bir andlaşma ile bağlanma rızası imza, bir andlaşma teşkil eden belgelerin teatisi, onay, kabul, tasvip veya katılma veya üzerinde mutabık kalındıysa diğer herhangi bir araçla açıklanabilir” şeklindedir²². Görüldüğü üzere 11 inci maddede “ulusal hukuka uygunluk”

²² Viyana Sözleşmesinin metni için bkz. **Gündüz**, A., Milletlerarası Hukuk, Temel Belgeler Örnek Kararlar, 5. Bası, İstanbul 2003, s. 183-208. Viyana Sözleşmesi esasları geniş ölçüde mevcut uluslararası örf ve âdetin kodifikasyonunu oluşturmaktadır; önemli bir referans kaynağıdır. Türkiye bu Sözleşmeye taraf değildir; ancak genelde örf ve âdet niteliği taşıyan bu kurallara geçmişten beri uymaktadır. Bkz. **Sur**, s. 18. UAD'nın, Macaristan ile Slovakya arasındaki, Gabčíkovo-Nagymaros Projesiyle ilgili Kararında, Viyana Sözleşmesinin bazı kurallarının, mevcut örf ve âdetin kodifikasyonu olduğu ifade edilmiştir. Kararın metni ve özellikle bu konuyla ilgili 46 ncı, 99 uncu ve 104 üncü ve 109 uncu paragrafları için bkz. <http://www.icj-cij.org/docket/files/92/7375.pdf> (E. T. 4.8.2010). Kararın bir değerlendirmesi için bkz. **Abdullahzade**, C., “Gabčíkovo-Nagymaros Davası Kararı'nda Uluslararası Adalet Divanı'nın 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'ne İlişkin Değerlendirmeleri”, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Prof. Dr. Aslan Gündüz'ün Anısına Armağan, Y. 25, S. 1-2, 2005-2006, s. 1-2 **Abdullahzade**, özellikle Viyana Sözleşmesinin 60-62 nci maddelerinin uluslararası örf ve âdet hukuku kuralı niteliğinin bu Kararda açık ve net bir şekilde teyit edildiğini ifade etmiştir. Bkz. **Abdullahzade**, 20. *Aust* da, söz konusu davada UAD'nın, Sözleşmenin bazı maddelerini -aslında tartışmalı olsa da- örf ve âdet kuralı olarak uyguladığını belirtmektedir. Bkz. **Aust**, A., *Modern Treaty Law and Practice*, 4 üncü Bası, Cambridge 2004, s. 11. Sözleşmenin belli bir hükmünün, örf ve âdet kuralı olup olmadığının, ancak bir dava sürecinde bir uyuşmazlık konusu oluşturabileceğini ifade eden *Aust*, UAD'nın, bugüne kadar, Sözleşmenin örf ve âdeti yansıtmadığı yolunda bir kararının bulunmadığını da eklemiştir. Ancak yazar, Sözleşmenin hangi maddesinin örf ve âdet oluşturduğu yolundaki bir çabayı da çoğunlukla yararsız bulmaktadır: “...modern andlaşmalar hukuku Sözleşmede yetkin bir şekilde ortaya konmuştur”. *Önemle eklemek gerekir ki, Viyana Sözleşmesi “devletler” arasındaki (m. 1) ve yazılı andlaşmalara (m. 3) uygulanır.* Uluslararası örgütlerin taraf oldukları (örgütlerin kendi aralarında veya devletlerle yaptıkları) andlaşmalara 1986 tarihli “Devletlerle Uluslararası Örgütler Arasında ya da Uluslararası Örgütler Arasında Akdedilen Andlaşmalar Hakkında Viyana Sözleşmesi” uygulanır. Söz konusu Sözleşme henüz yürürlüğe girmemiştir. Bkz. http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXIII-

kriterine yer verilmemiştir. Viyana Sözleşmesinin 46 ncı maddesinde ise, sadece ulusal hukukun andlaşma akdine ilişkin *temel önemi haiz bir kuralına aykırılığın* bir andlaşmanın geçersizliğine neden olabileceği hükme bağlanmıştır²³.

III. TÜRKİYE-İSLAM KONFERANSI ÖRGÜTÜ İLİŞKİSİ

Türkiye ile İ.K.Ö. arasındaki ilişkinin hukukî niteliğinin belirlenmesi için Örgütün kuruluşundan günümüze kadar olan süreci incelemek gereklidir.

A. 1969 YILINDA RABAT'TA YAPILAN TOPLANTI

Dönemin Fas Kralı tarafından dönemin Türk Cumhurbaşkanı'na gönderilen bir mesajla, 12 Eylül 1969 tarihinde, Türkiye İslâm Zirvesine resmen davet edilmiştir²⁴.

İsmail Soysal'ın ifade ettiği şekliyle, 1969 yılında dönemin Türk Başbakanı, Rabat'ta yapılan Konferansa dinsel değil, siyasal olduğu için Türkiye'nin de katılacağını, bunun laiklik ilkesine ve Türk Dış Politikasına ters düşmeyeceğini, tersine Türkiye'nin dış ilişkilerine yararlı olacağını belirtmiş, diğer İslam ülkelerinden farklı konumunu vurgulamak niyetiyle Türkiye Konferansında bir alt düzeyde temsil edilmiştir²⁵.

[3&chapter=23&lang=en](#) (E. T. 26.08.2009). Bu son Sözleşmenin içerdiği esaslar, -uluslararası örgütlerin özellikleri dikkate alınmak suretiyle- 1969 tarihli Viyana Sözleşmesinin hükümlerine paralellik gösterir.

²³ Viyana Sözleşmesinin “Andlaşmaların geçersizliği” başlığını taşıyan 2 nci Kesimindeki, “İç hukukunun andlaşma âkdetme yetkisiyle ilgili hükümleri” başlıklı 46 ncı maddesi şöyledir: 1. Bir Devlet, bir andlaşmayla bağlanma rızasının iç hukukunun andlaşma âkdetme yetkisiyle ilgili hükümlerini ihlâl etmek suretiyle açıklandığı vakıasına rızasını geçersiz kılan bir gerekçe olarak başvuramaz, meğer ki ihlâl aşikâr ve iç hukukunun temel önemi haiz bir kuralı ile ilgili olsun. 2. Bir ihlâl, söz konusu meselede normal uygulamaya göre ve iyi niyetle hareket eden herhangi bir Devlet için objektif olarak açık görünüyorsa, aşikârdır”.

²⁴ Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Sayı: 60, Eylül 1969, s. 17.

²⁵ *Soysal, İ.*, s. 734-735; *Soysal İ.* (İslam Konferansı), s. 6. Rabat'taki zirveye katılan Türk Dışişleri Bakanına devlet başkanlarına uygulanan protokolün uygulandığı

Dönemin Başbakanı Konferansın hemen öncesinde 16 Eylül 1969 tarihinde yaptığı açıklamada, Türk Hükümetinin tercihini Konferansa katılmak yönünde kullandığını bildirmiştir:

“Rabat Toplantısına memleketimiz davet edilmiştir. Toplantının ismi ne olursa olsun, gündemi bellidir. Gündemde Mescid-i Aksa'nın yakılması ve Kudüs mes'alesi bulunmaktadır...Gerek Mescid-i Aksa'nın yakılmasına, gerek Kudüs mes'alesine Türkiye hiçbir şekilde bigâne kalmaz. Memleketimiz Rabat Toplantısına iştirak edecektir. Toplantıya Dışişleri Bakanımız İhsan Sabri Çağlayangil katılacaktır. Türkiye'de bazı münakaşalar yapıyor. Böyle bir toplantıya iştirak etmek lâikliğe aykırıdır, değildir gibi...Bunlar daha çok, lâiklik nedir?, neyi yaparsanız lâikliğe aykırı olur? şeklindeki suallerin cevaplarının tam ve doğru olarak bilinmemesinden doğuyor. Bu konu Türkiye'de öylesine yanlış anlaşılmiş ve öylesine tefsirlere tabi tutulmuştur ki camiye bile lâiklikle bağdaşır görmeyenler vardır. Rabat'da yapılacak toplantı, bölgemizi alâkadar eden bir konuda, dinî değil, siyasi bir toplantıdır. Müslüman memleketlerinin iştirak edeceği bir toplantı olması, bu toplantıya iştiraki, lâikliğe aykırı bir fiil haline getirmez. Böyle bir düşünce, İslâm ve Müslüman kelimelerinin bulunduğu her yerden kaçmamızı icabetirir. Türkiye, nasıl taassup ve hurafeye Cumhuriyetin dışındaki her türlü devlet şekline karşıysa, halkın yüzde 98'i Müslüman olan bir memlekette Müslüman denmesinden korkulmasına da karşıdır. Rabat Toplantısına iştirâk, Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin dış politikasına aykırı değildir

---

bildiren “7. İslâm Konferansı pazartesi günü başlıyor” başlıklı haber için bkz. Cumhuriyet, 8.5.1976. Dönemin Türk Cumhurbaşkanı, 20 Eylül 1969 tarihinde Fas Kralının daveti üzerine gönderdiği cevabî mesajında, 12 Ekim'de yapılacak genel seçimler dolayısıyla, gerek kendisinin gerek Başbakanın Türkiye'den ayrılmasının mümkün olamayacağını, bu nedenle toplantıda Türkiye'yi Dışişleri Bakanının temsil edeceğini bildirmiştir. Bkz. Dışişleri Bakanlığı Belleteni, S. 60, Eylül 1969, s. 23-24. *Kürkçüoğlu*, Türkiye'nin Zirve'ye katılma kararını şöyle değerlendirmiştir: “...Her ne kadar, katılma kararı, 1965'den sonra izlenmekte olan Orta Doğu politikasının tabii bir gereği idiyse de, Türkiye gibi, din faktörünün politika sahnesinde önemli role sahip bulunduğu bir ülkede ve tam seçim atmosferi içinde bulunulduğu bir sırada, katılmama kararı vermek zaten kolay olmayacaktı...”. Bkz. **Kürkçüoğlu**, Ö. E., Türkiye'nin Arap Orta Doğusu'na Karşı Politikası (1945-970), Ankara 1972, s. 168, dp. 132.

Esasen Türkiye, medenî bir memleket olarak ve dış politikası gayet sarîh bir vecheye sahip bir memleket olarak, toplantılara iştirak mes'alesinin hem kendi millî menfaatleri yönünden, hem de dış münasebetleri yönünden memleketimize faydalı gördüğü ölçüler içinde değerlendirilmiştir. Seçim zamanı olması dolayısıyla toplantıya Dışişleri Bakanımız iştirak edecektir. Esasen birçok memleket, çeşitli seviyelerde toplantıya iştirak etmektedir²⁶.

Kürkçüoğlu, Başbakanın açıklamasındaki, Türkiye'nin toplantıya katılma konusunu "kendi millî menfaatleri ve dış münasebetleri yönünden faydalı gördüğü ölçüler içinde" değerlendirdiğini belirtmesini dikkate değer bulmuştur: "Bu şekilde, Türkiye, Konferans konusunda bir ihtiyat payı da bırakmak istediğini gösteriyordu"²⁷.

Rabat'ta yapılan toplantıda Türkiye genel olarak "frenleyici" bir rol oynamış, yaptığı konuşmada Türk Dışişleri Bakanı, yayımlanan Bildiriyi Türkiye'nin ilgili konularda BM çerçevesinde kabul veya tasvib ettiği kararlara uygunluğu ölçüsünde desteklediğini açıklamıştır²⁸. *İsmail Soysal*'ın bu konudaki değerlendirmesi şöyledir: "İslâm Konferanslarının ilkinde Türkiye yalnız dış politikası açısından bir çekince ortaya koymuştu. Çünkü, Konferansta onun anayasasının laiklik ilkesine ters düşen bir konu ortaya çıkmamıştı. Bu konu ileride İslâm Konferansı Yasasının hazırlanması sırasında söz konusu olacaktı"²⁹.

Türkiye'nin, diğer ülkelerden farklı olarak, Konferans kararına bu şekilde çekince koymasını *Kürkçüoğlu*, kayda değer bulmaktadır. Yazara göre, böylece Türkiye, bütün desteğine rağmen, Arap ülkelerine fazla angaje olmak istemediğini gösteriyordu³⁰.

---

²⁶ Dışişleri Bakanlığı Belleteni, S. 60, Eylül 1969, s. 19-20. *İsmail Soysal*, o dönemde Kıbrıs sorunu nedeniyle dünyada yalnızlık içinde olmasının, Türkiye'nin Konferansa katılması kararında etkili olduğuna işaret etmiştir. Bkz. *Soysal*, İ. (İslam Konferansı), s. 5.

²⁷ *Kürkçüoğlu*, s. 168, dp. 130.

²⁸ Dışişleri Bakanlığı Belleteni, S. 60, Eylül 1969, s. 45.

²⁹ *Soysal*, İ., s. 734-735; *Soysal*, İ. (İslam Konferansı), s. 6.

³⁰ *Kürkçüoğlu*, s. 169. *İsmail Soysal*, coğrafi konumu, nüfusu, İslam ülkeleri içinde gerçek anlamda laik toplum modeli oluşturan tek ülke olması, İslam dinine

Dönemin Türk Dışişleri Bakanı 5 Ekim 1969 tarihinde verdiği bir demeçte, Zirve'nin sonucunu şöyle değerlendirmiştir: "...İçtima katılan 25 devletin, her biri ayrı özellikler taşıyan dış politikalarını, Orta Doğu ihtilâfi gibi müdil bir meselenin muhtelif veçheleri üzerinde bir tek hat üzerine getirmek, elbetteki Konferansa gaye olarak alınamazdı. Bunun içindir ki, gündemimizi teşkil eden El Aksa Camii yangını ve Kudüs gibi meselelerin Konferansa katılan bütün memleketlerin ortak bir anlayışa varmaları için gerekli birleştirici vasfa sahip bulunmasından yararlandık. İşte Konferans sonunda yayınlanan beyanname, böyle bir zemine dayanmakta ve iştirakçi memleketlerin kamu oylarına değil, dünya kamu oyuna hitab eden bir muhtevaya sahip bulunmaktadır. Bize göre Konferans böyle bir istikamete yönelmekle büyük isabet göstermiştir...Böyle bir sonuca varılmasında Orta Doğu'da izlediğimiz yapıcı politika çerçevesinde katkıda bulduk"³¹.

Mart 1970'te Cidde'de yapılan Konferansa katılan Türk heyeti başkanı, Konferansta yaptığı konuşmada, sürekli bir Sekreterlik kurulması karşısında Türkiye'nin görüşlerini açıklarken, herkesi ilgilendiren konular üzerinde çok taraflı gayretlere devam olunması fikrini Türkiye'nin memnuniyetle karşıladığını, gerektiğinde bir araya gelmenin yerinde olduğunu, ancak Türkiye'nin bu husustaki tutumunu tesbit ederken siyasî bünyesini de gözönünde bulundurmak zorunda olduğunu bildirmiş, bu iki hususu telif edebilecek bir formül bulunması temennisinde bulunmuştur³².

İsmail Soysal, Örgütün kuruluş hazırlıkları sırasında toplantılara bir alt düzeyde temsilci gönderen Türkiye'nin, sürekli sekreterlik kurulması çalışmalarına katılmadığı gibi karşı da çıktığı değerlendirmesini yapmıştır: "Rabat'ta, İslâm devletleri arasında, işbirliğini düzenlemek üzere, bir sürekli Sekretarya kurulması kararı Türkiye'yi tedirgin etmişti. Türk hükümeti,

---

bağlılığı, demokrasi rejimini sürdürmesi, çeşitli kültürlerin etkisi altında olması, çağdaş uygarlık yolunda ilerleme kararı, Batı ile yoğun ilişkileri nedeniyle Türkiye'nin İ.K.Ö. içindeki müstesna konumuna işaret etmiştir. Türkiye'nin İslam Konferansı içindeki konumuyla ilgili değerlendirmesi için bkz. **Soysal**, İ. (İslam Konferansı), s. 14.

³¹ Dışişleri Bakanlığı Belleteni, S. 61, Ekim 1969, s. 91.

³² Dışişleri Bakanlığı Belleteni, S. 66, Mart 1970, s. 27-28.

İslâm Konferanslarının bir danışma forumu niteliğinin ötesine gitmesini pek istemiyordu. Kaygısı, dış politikası ve anayasası gereği takınmak zorunda bulunduğu kimi farklı tutumlarının eleştiriye uğraması ve zor duruma düşmesi olasılığından kaynaklanıyordu³³.

---

³³ **Soysal, İ.** (İslam Konferansı), s. 6. *Kürkçüoğlu*, 1969 yılında Rabat'ta yapılan ilk İslam Zirvesinin ardından, eleştirilerin de etkisiyle, dönemin Türk Hükümetinin İslam ülkeleri arasında işbirliği konusunda daha az istekli davranmaya başladığı, Mart 1970'te Cidde'de yapılan Dışişleri Bakanları Konferansına, Dışişleri Bakanını değil de Bakanlık Genel Sekreterini göndermek suretiyle, âdeta Türkiye'nin bu konuya daha az önem vermeğe başladığını göstermek istediği düşüncesindedir. Bkz. **Kürkçüoğlu**, s. 172. *Hasgüler/Uludağ*, Türkiye'nin 1969 yılında Rabat'ta yapılan ilk İslâm Zirvesine Dışişleri Bakanı düzeyinde (yani bir alt düzeyde) katıldığını, fakat bu girişimi bir örgüte dönüştürme çabalarına kayıtsız kaldığını ve Cidde'de yapılan Dışişleri Bakanları Konferansına ise laikliği gerekçe göstererek katılmadığını belirtmiştir. Bkz. **Hasgüler M./Uludağ, M. B.**, Devletler-arası ve Hükümetler-Dışı Uluslararası Örgütler, Ankara 2004, s. 262 vd. Oysa 1970 ve 1972 yıllarında Cidde'de yapılan Dışişleri Bakanları Konferanslarının sonuç bildirilerinde Türkiye de katılanlar arasında sayılmıştır. Bkz. <http://oic-oci.org/english/conf/fm/All%20Download/Frm.01.htm#SONUC%20DECLARATI ON>; <http://oic-oci.org/english/conf/fm/All%20Download/Frm.03.htm> (25.8.2010). Türkiye'nin katılmadığı toplantı, İslâm Konferansı Kurucu Andlaşmasını hazırlamak üzere 1971 yılında Cidde'de 22 devletin temsilcilerinin katılımıyla düzenlenen toplantıdır. Bkz. **Soysal, İ.**, s. 735. *Alpkaya*, 1974 yılında toplanan İslam Zirvesinde de Türkiye'nin eşit düzeyde değil, Dışişleri Bakanı düzeyinde temsil edildiğine dikkat çekmiştir. Türkiye 1975 yılındaki Dışişleri Bakanları Konferansına ise eşit düzeyde katılmıştır. Türk Dışişleri Bakanları o tarihten itibaren tüm Dışişleri Bakanları Konferanslarına katılmışlardır. İslam Zirvesine eşit düzeyde katılım ise, 25-28 Ocak 1981 tarihlerinde Mekke'de toplanan Zirvede söz konusu olmuştur. Bkz. **Alpkaya**, s. 57-58. Bu Zirvede toplantıya katılan "İslam devletleri" sayılırken, "Krallar, Devlet Başkanları ve Emir"ler yanında "temsilciler"den bahsedilmemiştir. Buradan Türkiye'nin de bu toplantıya Devlet Başkanı düzeyinde katıldığı anlaşılmaktadır. Bkz. <http://oic-oci.org/english/conf/is/3/3rd-is-sum.htm> (E. T. 24.12.2009). Bu konuya değinen, Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan "İslam Konferansı Teşkilatı (İKT) ve İKT Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi (İSEDAK)" başlıklı çalışma için bkz. <http://www.dpt.gov.tr/PortalControls/WebContentGosterim.aspx?Enc=51C9D1B0208EAFBC267B2E05CA60E> (E. T. 8.3.2010). Ayr. bkz. **Armağan, S.**, "Son 10

Aralık 1970'teki Karaçi'deki 2 nci Dışişleri Bakanları Konferansında, Türk heyeti başkanı yaptığı konuşmada, sürekli sekreterlik konusuna değinecek, bunun bir amaç değil bir araç olduğunu, Türkiye'nin sekreterliği üyeler arasında dayanışma ve işbirliğini sürdürecektir bir koordinasyon bürosu gibi gördüğünü, onun görevi aydınlığa kavuştuktan sonra, Türkiye'nin laik rejiminin gereklerini gözönünde tutarak, sekreterlik ile ne biçimde işbirliği yapacağını kararlaştıracağını ifade etmiştir³⁴.

B. TÜRKİYE'NİN İSLAM KONFERANSI ÖRGÜTÜ ORGANLARININ TOPLANTILARINA KATILIMI

İ.K.Ö.'nün organları olan İslam Zirvesi ve Dışişleri Bakanları Konferansının incelediğimiz bildiri ve kararlarında Türkiye'nin, baştan itibaren *katılan devletler* arasında zikredildiğini görüyoruz. Eylül 1969'da Rabat'taki ilk, Şubat 1974'te Lahor'daki ikinci, Ocak 1981'de Mekke'deki üçüncü İslam Zirvesi sonunda açıklanan bildirimlerde, toplantıya *katılan devletlerin* Devlet ve Hükümet Başkanları ile temsilcileri ve bu arada Türkiye de ayrıca sayılmıştır. Gözlemci statüsünden yararlananlar ayrıca belirtilmiştir³⁵. Ocak 1984'te Kazablanka'daki 4 üncü, Ocak 1987'de

---

Yılda Türkiye'nin İslam Devletleri İle Münasebetleri ve Bazı Düşünceler", Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Y. 1, 1981, S. 1, s. 7-8. İsmail Soysal, Türkiye'nin Temmuz 1975'te Cidde'de yapılan Dışişleri Bakanları Konferansına eşit düzeyde katılma nedenlerini, Türkiye'nin 1974 yılında başlayan Kıbrıs Barış Harekâtı nedeniyle dünyada yalnızlaşması, petrol fiyatlarının artmasıyla petrolcü Arap ülkelerinin öneminin artması ve İ.K.Ö.'nün 6 yıllık faaliyetinin Türkiye'nin başlangıçtaki tedirginliğinin yersizliğini ortaya koyması şeklinde sıralamıştır. Bkz. Soysal, İ. (İslam Konferansı), s. 8.

³⁴ Bkz. Soysal, İ. (İslam Konferansı), s. 7.

³⁵ http://oic-oci.org/page_detail.asp?p_id=67 (E. T. 24.12.2009). Armağan ise, Rabat'ta yapılan toplantıya Türkiye'nin "müşahit" (gözlemci) sıfatıyla katıldığını ifade etmiştir. Bkz. Armağan, s. 7. Oysa bu İslam Zirvesinin sonunda açıklanan bildiriye, katılan diğer devletlerle birlikte sayılan Türkiye'nin gözlemci statüsünde olduğu belirtilmemiş olup, Filistin Kurtuluş Örgütü temsilcilerinin gözlemci statüsünde toplantıya katıldıkları açıkça bildiriye yer almıştır. Bkz. <http://www.oic-oci.org/english/conf/is/1/Decreport-1st%20IS.htm> (25.02.2010). Karluk, Türkiye'nin ilk defa 1984 yılında Kazablanka'da yapılan 4 üncü İslam Zirvesine

Kuveyt'teki 5 inci İslam Zirvesi sonuç bildirilerinde toplantıya katılan “*üye devlet*”lerin Kral, Devlet Başkanları ve Emirleri ile temsilcileri sayılırken Türkiye'ye de yer verilmiş, gözlemci statüsünden yararlananlar ayrıca belirtilmiştir. Aralık 1991'de Dakar'daki 6 ncı İslam Zirvesinde ise, toplantıya katılan *üye devletler* ayrıca sayılmamıştır. Aralık 1994'te Kazablanka'daki 7 nci, Aralık 1997'de Tahran'daki 8 inci, Kasım 2000'de Doha'daki 9 uncu İslam Zirvesi sonuç bildirilerinde “*üye devlet*”ler arasında Türkiye'ye de yer verilmiştir. Ocak 2003'te Putrajaya'daki 10 uncu, Aralık 2005'te Mekke'deki 3 üncü olağanüstü³⁶, Mart 2008'de Dakar'daki 11 nci İslam Zirvesine *katılanlar* ise ayrıca sayılmamıştır³⁷.

Mart 1970'te Cidde'deki ilk, Aralık 1970'te Karaçi'deki 2 nci ve yine Şubat-Mart 1972'de Cidde'deki 3 üncü Dışişleri Bakanları Konferansının sonunda yayımlanan sonuç bildirilerinde, “*katılan devletler*” arasında Türkiye'ye de yer verilmiştir. Gözlemci statüsünden yararlananlar ayrıca belirtilmiştir³⁸. Temmuz 1975'te Cidde'de yapılan 6 ncı Dışişleri Bakanları Konferansının Sonuç Bildirisinde ise, Konferansta yer alan “*üye devlet*”ler

---

katıldığını belirtmiştir. Bkz. **Karlık, R.**, Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar, 5. Bası, Ankara 2002, s. 79. Oysa Türkiye bundan önceki zirvelere de katılmıştır.

³⁶ Cumhurbaşkanı ile Başbakanın resmî programları nedeniyle Türkiye'yi temsilen katılmadığı bu Zirvede, Türkiye'nin Meclis Başkanı tarafından temsil edilip edilemeyeceği hususu tartışma konusu olmuştur. Dışişleri Eski Müsteşarı *Nüzhet Kandemir*, yasama organının başı olan Meclis Başkanı'nın *Zirvede alınacak kararları yürütme adına imzalayamayacağını* belirtmiştir. *Utku Çakırözer*'in 30.11.2005 tarihli Milliyet Gazetesinde yayımlanan haberi için bkz. “Zirve'de temsil krizi çıktı” başlıklı haberi için bkz. <http://www.haberpan.com/zirvede-temsil-krizi-cikti-haberi/> (E. T. 6.10.2010). Türkiye'yi bu Zirvede Meclis Başkanı temsil etmiştir. Bu konudaki tezkere için bkz. T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 6.12.2005, Dönem: 22, Yasama Yılı: 4, Esas Numarası: 3/398, C. 101, B. 27, s. 127.

³⁷ http://oic-oci.org/page_detail.asp?p_id=67 (E. T. 24.12.2009)

³⁸ <http://oic-oci.org/english/conf/fm/All%20Download/Frm.01.htm#SONUC%20DECLARATION>; <http://oic-oci.org/english/conf/fm/All%20Download/Frm.02.htm>; <http://oic-oci.org/english/conf/fm/All%20Download/Frm.03.htm> (25.8.2010)

arasında Türkiye'ye de yer verilmiştir. Yine gözlemci statüsünden yararlananlar ayrıca belirtilmiştir³⁹. Mayıs 1976'da İstanbul'daki 7 nci Dışişleri Bakanları Konferansında, Türkiye yine "üye devletler" arasında sayılmıştır. Misafir veya gözlemci statüsündeki örgütler ayrıca belirtilmiştir⁴⁰.

16-19 Ocak 1984 tarihinde Kazablanka'da toplanan 4 üncü İslam Zirvesinde Türk Cumhurbaşkanı, hem Konferans Başkan Yardımcılığına, hem de Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimî Komitesi (İSEDAK) Başkanlığına getirilmiştir⁴¹. İSEDAK, 1981 yılında 3 üncü İslam Zirvesinde kurulmuş olan üç daimî komiteden biridir. Türkiye'nin *üye devletler* arasında gösterildiği İSEDAK'ın resmî internet sitesinde, Türkiye'nin 1969 yılında Örgüte katıldığı yazılıdır⁴².

Türkiye ile İ.K.Ö. arasında yapılan anlaşmalar uyarınca, Örgütün yardımcı organı statüsünde olarak, Ankara'da "İslam Ülkeleri İstatistik,

³⁹ <http://oic-oci.org/english/conf/fm/All%20Download/Frm.06.htm> (E. T. 24.12.2009). Mart 1973'te Bengazi'deki 4 üncü ve Haziran 1974'te Kuala Lumpur'daki 5 inci Dışişleri Bakanları Konferansında sonuç bildirisini yayımlanmamıştır. Bkz. <http://oic-oci.org/english/conf/fm/All%20Download/Frm.04.htm> ve <http://oic-oci.org/english/conf/fm/All%20Download/Frm.05.htm> (E. T. 25.8.2010)

⁴⁰ <http://oic-oci.org/english/conf/fm/All%20Download/Frm.07.htm> (E. T. 25.8.2010)

⁴¹ Soysal, İ., s.738. Ayr. bkz. http://www.oic-oci.org/page_detail.asp?p_id=172#comcec (E. T. 22.12.2009). Bakanlar düzeyindeki bu Komite, İ.K.Ö.nün ekonomik ve ticarî alandaki kararlarının yerine getirilip getirilmediğini takip etmek, üye devletler arasında ekonomik ve ticarî işbirliğini güçlendirmek için önlem almak ve üyelerin bu alanlardaki kapasitelerini artırıcı teklif ve programlar hazırlamak üzere oluşturulmuştur. Söz konusu Komitenin üyeleri, İ.K.Ö.'nün üyeleri olup, merkezi Ankara'dadır. Komitenin başkanlığı Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı tarafından yürütülmektedir. Bkz. <http://www.comcec.org/TR/icerik.aspx?iid=224> (E. T. 22.12.2009). Türkiye Cumhurbaşkanının başkanlığa seçilmesi üzerine İSEDAK, İstanbul'da yapılan ilk toplantısıyla faaliyetine başlamıştır. İSEDAK'ın başkanlığını Cumhurbaşkanı, Başkan Vekilliğini ise Başbakan yapmakta, bakanlar seviyesindeki çalışma oturumlarına ekonominin genel yönetiminden sorumlu Bakan başkanlık etmektedir. Bkz. **Karlık**, s. 84, 86.

⁴² <http://www.comcec.org/TR/icerik.aspx?iid=11> (E. T. 22.12.2009)

Ekonomik ve Sosyal Araştırma Merkezi”⁴³, İstanbul’da ise “İslam Tarihi, Sanatı ve Kültürü Araştırma Merkezi”⁴⁴ kurulmuştur. Türkiye’nin, Örgütün ekonomik amaçlı faaliyetlerinin artmasında önemli bir payının olduğuna ve bu tür çalışmalarda “önderlik” rolü üstlendiğine dikkat çekilmiştir⁴⁵.

Türkiye, İ.K.Ö.’nün resmî internet sayfasında üye ülkeler arasında sayılmıştır. Ayrıca örgüte *üye devletler* arasında Örgüt bünyesinde akdedilen ekonomik, ticarî ve teknik işbirliği konusundaki andlaşmaları imzalayanların/onaylayanların listesinde Türkiye’ye de yer verilmiştir⁴⁶.

14-16 Haziran 2004 tarihleri arasında İstanbul’da gerçekleştirilen 31 inci Dışişleri Bakanları Konferansında Türkiye’nin adayı İ.K.Ö. Genel Sekreterliği’ne seçilmiştir⁴⁷. 2008 tarihli Şartta Genel Sekreterin, Dışişleri

---

⁴³ Andlaşma metni için bkz. 12.7.1982 tarihli ve 17752 sayılı RG. İ.K.Ö. üyeleri, otomatik olarak yardımcı organlara da üye olmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.sesrteic.org> (E. T. 23.12.2009)

⁴⁴ Andlaşma metni için bkz. 4.8.1982 tarihli ve 17772 sayılı RG. Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.ircica.org> (E. T. 23.12.2009)

⁴⁵ **Alpkaya**, s. 58.

⁴⁶ <http://www.oic-oci.org/english/convention/Accords-E08.pdf> (E. T. 22.12.2009) *İsmail Soysal* eserinde, Türkiye’nin Örgütün üyeleri arasında gösterildiği bir şemaya yer vermiştir. Bkz. **Soysal**, İ., s. 739 vd. Türkiye’nin de yer aldığı İ.K.Ö.’ne üye ülkeler listesine yer veren, Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan, “İslam Konferansı Teşkilatı (İKT) ve İKT Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi (İSEDAK)” başlıklı çalışma için bkz. <http://www.dpt.gov.tr/PortalControls/WebContentGosterim.aspx?Enc=51C9D1B0208EAFBC267B2E05CA60AE> (E. T. 8.3.2010).

⁴⁷ http://www.mfa.gov.tr/islam-konferansi-orgutu_iko_tr.mfa (E. T. 23.12.2009); http://www.oic-oci.org/page_detail.asp?p_id=58 (E. T. 23.12.2009). İ.K.Ö.’nün 9 uncu Genel Sekreteri olan Prof. Dr. *Ekmeleddin İhsanoğlu* Örgütün oylamayla seçilen ilk Genel Sekreteridir. 1975-1979 yılları arasında İ.K.Ö. Genel Sekreterliğini yürüten Dr. Amadou Karim Gaye döneminde, Türkiye’den *Fethi Tevetoğlu*, Ekonomik, İdarî ve Malî İşler ile ilgili İ.K.Ö. Genel Sekreter Yardımcılığı görevinde bulunmuştur. Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan, “İslam Konferansı Teşkilatı (İKT) ve İKT Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi (İSEDAK)” başlıklı çalışma için bkz. <http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebContentGosterim.aspx?Enc=51C9D1B02086EAFBC267B2E05C5A>

Bakanları Konferansı tarafından 5 yıl için üye devlet uyrukları arasında seçileceği hükme bağlanmıştır (m. 16)⁴⁸.

Yürürlükteki 2008 tarihli Şarta göre, Genel Sekreterliğin ve yardımcı organların bütçesi, üye devletlerin millî gelirine göre belirlenen katkı paylarından karşılanmaktadır (m. 29). Türkiye'nin katkı payı, İ.K.Ö. Genel Sekreterliği ve yan kuruluşlarının toplam bütçelerinin % 5'i tutarındadır⁴⁹.

Amacı üye devletlerin ve müslüman halkların bireysel veya toplu olarak sosyal gelişimini ve ekonomik kalkınmasını “*şeriatın ilkeleri*”ne uygun olarak desteklemek olan İslam Kalkınma Bankasının kurucu üyelerinden olduğu ileri sürülen Türkiye⁵⁰, Bankanın sermayesinin önemli bir oranını karşılamaktadır. İslam Kalkınma Bankası üyeliği için İslâm Konferansı Örgütü üyesi olmak ön koşuldur⁵¹.

---

^{60AE} (E. T. 10.12.2010). Böylece Türkiye Sekretarya'da ilk kez görev almış oluyordu. Bkz. **Soysal**, İ. (İslam Konferansı), s. 10.

⁴⁸ <http://www.oic-oci.org/is11/english/Charter-en.pdf> (E. T. 23.12.2009)

⁴⁹ http://www.mfa.gov.tr/islam-konferansi-orgutu_iko.tr.mfa (E. T. 23.12.2009). Türkiye'nin İ.K.Ö. Genel Sekreterliğine ve bağlı kuruluşlara ilişkin katkı paylarını en düzenli ödeyen ülkeler arasında olduğu konusunda bkz. **Karluk**, s. 80.

⁵⁰ **Karluk**, s. 111. Ancak yaptığımız araştırmaya rağmen, Türkiye'nin İslam Kalkınma Bankası üyeliği konusunda resmî bir işleme (örneğin bir Bakanlar Kurulu kararnamesine) ulaşamamıştır. *İsmail Soysal*, 1975 yılında faaliyete geçen İslam Kalkınma Bankasının kurulması sürecinde, 1974 yılında gerçekleştirilen hazırlık toplantılarına Türkiye'nin bir alt düzeyde katıldığını belirtmektedir. Bkz. **Soysal**, İ. (İslam Konferansı), s. 8.

⁵¹ http://oic-oci.org/page_detail.asp?p_id=65#idb (23.12.2009); <http://www.isdb.org> (E. T. 23.12.2009). Bankanın Govörnerler Kurulunda her üye devletin (ve Türkiye'nin) bir temsilcisi bulunmaktadır. Her üye 500 temel oya ve ana sermaye bakımından taahhüt ettiği her pay için bir ek oya sahiptir. Türkiye'nin Bankanın sermayesine katılım payı % 7.29 olup, bu oranla Türkiye, Suudi Arabistan (% 26.56), Libya (% 9.24), İran (% 8.08), Katar (% 8.11) ve Mısır (% 7.99)'dan sonra 6 ncı sırada yer almaktadır. Türkiye-İslam Kalkınma Bankası ilişkisi konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. **Karluk**, s. 111 vd.

Türkiye 2010 yılı itibarıyla İ.K.Ö. Dışişleri Bakanları Dönem Başkanıdır⁵².

Görüldüğü üzere, İ.K.Ö. bünyesindeki toplantılarda Türkiye'ye bir üye olarak yer verilmekte; genel olarak Örgütle ilgili eylem ve anlaşmalarda Türkiye üye gibi muamele görmekte; üyelere özgü olan tüm hak ve yükümlülüklerle sahip olabilmektedir. Bugün Türkiye Örgütün tüm Zirve ve Konferanslarında eşit düzeyde temsil edilmektedir.

IV. BİR UYGUN BULMA KANUNU ve BİR ANAYASA MAHKEMESİ KARARI⁵³

Bu başlık altında incelenecek olan Anayasa Mahkemesi kararına konu uluslararası anlaşma *İ.K.Ö. sistemi* içinde yer alan bir anlaşmadır. Yüksek Mahkemenin bu Kararına ve Karara ekli karşı oylara ayrıntılı olarak yer vermekte amacımız, öncelikle, Türkiye-İ.K.Ö. ilişkisine ve anayasal sistemimize aykırı bir anlaşmanın hukuk sistemimize kolaylıkla dâhil edilebilme tehlikesine dikkat çekmektir. Ayrıca söz konusu Karar bize, Türkiye-İ.K.Ö. ilişkisinde önemli bir yer tutan “çekince” konusuyla da ilgili ayrıntılar sunmaktadır. Taraf olduğumuz bir anlaşmaya konulan çekincelerin bile bitmek bilmeyen tartışmalara neden olabileceğini gösteren bu Karar, üye olup olmadığımız tartışmalı bir örgütle ilgili kararlar bakımından “çekince” güvencesinden nasıl yararlanabileceğimiz sorusunu akla getirmektedir. Aşağıda önce davaya konu anlaşmanın onaylanmasını uygun bulan kanunun iptal isteminde dayanan gerekçelere, ardından Mahkemenin Kararı ile karşı oy gerekçelerine yer verilmiş, ardından konuyla ilgili olarak tarafımızdan bir değerlendirme yapılmıştır.

---

⁵² Türk Dışişleri Bakanlığı'nın resmî internet sitesinde, “NO:144-;4 Kasım 2004.; İslam Özel Sektörü Geliştirme Kurumu Kurucu Anlaşması Hk.” başlığı altında verilen açıklama için bkz. <http://www.mfa.gov.tr> (E. T. 1.10.2010)

⁵³ Anayasa Mahkemesinin E. 1996/55, K. 1997/33 sayılı ve 27.2.1997 tarihli kararı için bkz. <http://www.anayasa.gov.tr/eskisite/kararlar/IPTALITIRAZ/K1997-33.htm> (E. T. 24.12.2009)

3.8.1996 tarihinde T.B.M.M. tarafından kabul edilen, 4163 sayılı “İslam Ülkeleri Arası Yatırım ve İhracat Kredi Sigortası Kurumu Kuruluş Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun”un 1 inci maddesi şöyledir: “İslam Konferansı Teşkilatı Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi (İSEDAK) tarafından alınan karar uyarınca, İslam Kalkınma Bankası (İKB) bünyesinde oluşturulan ve Türkiye tarafından 4.7.1992 tarihinde Cidde’de imzalanan ‘İslam Ülkeleri Arası Yatırım ve İhracat Kredi Sigortası Kurumu Kuruluş Anlaşması’nın onaylanması; Anlaşmanın giriş bölümünün iki, dört ve beşinci paragrafları ile 5 inci maddesinin 2 ve 3 numaralı fıkralarına ve 57 nci maddesinin 4 numaralı fıkrasına “Anayasamız ve bağlı olduğumuz anlaşmalar hükümlerinin saklı olduğu’ şeklinde ihtirazi kayıt *derpiş olunmak üzere*, uygun bulunmuştur”⁵⁴.

Andlaşmanın çekince konulan hükümlerinde, Anlaşma’nın “*İslami ilkeler ve idealler temeline dayalı*” olduğu, “Yatırım Garantisi Kuruluşu’nun *şer’i hükümlere uygun* olarak kurulacağı”, “*şer’i hükümlere uygun* bir ihracat kredisi sigortasının kurulacağı”, “ihracat kredi sigortasının veya reasüransın *şer’i ilkelere uygun* olacağı”, “üyelerin bir diğer üye ülkedeki yatırımlarına sağlanabilecek yatırım sigortası ve reasüransın *şer’i ilkelere uygun* olacağı”, “*Kurumun şer’i hükümlere göre faaliyet göstermesini engelleyecek hiçbir değişiklik yapılamayacağı*” hükme bağlanmıştır.

A. İPTAL İSTEMİNDE İLERİ SÜRÜLEN GEREKÇELER

4163 sayılı Kanunun 1. maddesindeki “derpiş olunan” ibaresinin, Anayasa’nın 7 nci ve 2 nci maddeleri ile Başlangıç Bölümüne aykırı olduğu

⁵⁴ Tarafımızca italik karakterlerle yazılmıştır. 7.8.1996 tarihli ve 22720 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan söz konusu Kanunun diğer maddeleri şöyledir:

MADDE 2. İslam Ülkeleri Arası Yatırım ve İhracat Kredi Sigortası Kurumu’na Türkiye Cumhuriyeti’nin 2 500 000 İslam Dinarı ile katılması kararlaştırılmıştır.

Katılma paylarının karşılanmasına ait ödenekler, Hazine Müsteşarlığı’nın ilgili yıl bütçesine konulur. Bakanlar Kurulu, bu miktarı gerektiğinde beş katına kadar artırmaya yetkilidir.

MADDE 3. Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

MADDE 4. Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür”.

iddiasıyla iptali, bu ibarenin iptali maddeyi uygulanamaz hale getireceği için 1 inci maddenin tümünün iptali, 1 inci maddenin iptali Kanunun tümünü uygulanamaz hale getireceği için 2 nci 3 üncü ve 4 üncü maddelerinin, Kanunun tümünün Anayasa'nın Başlangıç Bölümüne, 2 nci, 4 üncü ve 174 üncü maddesine aykırı olduğu iddiasıyla iptali Yüksek Mahkemeden talep edilmiştir.

İptal isteminde, iptal istemine konu 4163 sayılı Uygun Bulma Kanununun diğer kanunlardan farksız ve her kanun gibi anayasal denetime tâbi olduğu, usulüne göre yürürlüğe girmiş andlaşmaların anayasaya aykırılığı iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurulamayacağı yolundaki Anayasanın 90 ıncı maddesindeki “güvence”den yararlanmayacağı, zira henüz yürürlüğe girmiş bir uluslararası andlaşma bulunmadığı belirtilmiştir.

İptal istemi şöyle devam etmektedir:

“...Bakanlar Kurulu da uygun bulma kanunu tasarısında yukarıda belirtilen maddeler için ‘ihtirazi kayıt dermeyan olunma’sını önermiş, Plan ve Bütçe Komisyonu bunu ‘ihtirazi kayıt derpiş olunma’ biçimine çevirmiştir... Sorun, ‘ihtirazi kayıt derpiş olunmak üzere’ ibaresinin, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’na uygunluğu sağlamaya yetip yetmediğidir... ‘Derpiş’ sözcüğü Ferit Devellioğlu’nun Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat’ına göre, ‘en önde, gözönünde bulunan’; ‘derpiş etmek’de; ‘gözönünde bulundurmak’ anlamına gelmektedir. Prof. Dr. Ali Şafak’ın Hukuk Terimleri Sözlüğü’ne göre de, ‘derpiş etmek’; ‘içermek, öngörmek, öne getirmek, bir hususa temas etmek’ anlamlarına gelir.

Yasa tasarısında yer alan ve Plan ve Bütçe Komisyonu’nda itiraz üzerine değiştirilen ‘dermeyan’ ise, Ferit Devellioğlu’na göre ‘ortaya koymak, öne sürmek, söylemek, anlatmak, ileri sürmek’, Şafak’a göre ‘ortaya koyma, açıklamak suretiyle ortaya serme, bir fikri ileri sürme’ demektir.

Her iki sözcükte de, yaptırım açısından ‘açıklık’ ve ‘kesinlik’ yoktur... Türkçede çok daha açık biçimde ‘ihtirazi kaydı Anlaşma metnine koyma’ veya Osmanlıca deyimiyile ‘anlaşma metnine dercetme’ gibi sözler varken, Meclis görüşmeleri sırasında, Refah Partisi’nce ‘derpiş etme’ gibi bir deyim kullanılmasında ısrar edilmesi şüphe çekicidir... İhtirazi kaydın

Anlaşma Metni'ne 'konması' emredilmedikçe, sonradan yayınlanacak metni Yasa'daki 'ihtirazi kaydı' görmeden uygulayacak olanlar herhangi bir şeyi 'derpiş' edebilecek durumda olmayacaklardır. Ya da, kimi 'derpiş edecek', kimi de meşrebine göre 'derpiş etmeyebilecek'tir...4163 sayılı Yasa'nın 1. maddesindeki 'derpiş olunan' sözcüğü, Anayasa'ya aykırı maddelerin, anayasal güvenceye kavuşmasını engelleyecek nitelikte değildir.

Anayasa'nın 7. maddesi gereğince, yasama yetkisi devredilemez bir yetki olduğuna göre, TBMM, yürütme organının, kendini yasama organı yerine koyarak 'yorumlayabileceği', 'muğlak' bir düzenleme yapamaz.

Bu nedenle, Anayasa'nın 2. maddesine ve Başlangıç Bölümüne aykırılığı açık bir uluslararası anlaşmaya konulan 'ihtirazi kayıt', 'açık' ve 'bağlayıcı' olmadığı, yürütme organınca değişik biçimlerde yorumlanmaya elverişli olduğu için, Anayasa'nın 7. ve 2. maddeleri ile Başlangıç Bölümüne aykırı 'derpiş olunan' ibaresinin iptali, bu ibarenin iptali maddenin uygulanmasını olanaksız hale getireceği için 1. maddenin tümünün iptali istenmektedir.

(...)

Yasa tasarısında, 'ihtirazi kayıt derpiş olunan' maddeler dışında, hiçbir ihtirazi kayıt konulmayan, ancak doğrudan Anayasa'ya aykırı maddeler de vardır.

Örneğin, Anlaşma'nın 26. maddesinin 2. bendine göre, 'Kurumun mali yılı Hicri yıl'dır; Anayasa'nın 174. maddesinde ise, 'Anayasanın hiçbir hükmünün aykırı olduğu şeklinde anlaşılamayacak ve yorumlanamayacak olan, 'Türk toplumunu çağdaş uygarlık seviyesinin üstüne çıkarma ve Türkiye Cumhuriyetinin lâiklik niteliğini koruma amacını güden' ...inkılâp yasaları arasında 20 Mayıs 1928 tarihli ve 1288 sayılı 'Beynelmilel Erkamın Kabulü Hakkında Kanun' vardır.

(...)

'Muafiyetler, İstisnalar ve İmtiyazlar' başlıklı VII. bölümdeki 52. maddeye göre;

'Kurumun amaçlarına erişmesini ve görevlendirildiği fonksiyonlarını yerine getirebilmesini sağlamak için, Kurum, Governörleri, Direktörleri, Başkanı, Yöneticisi, memurları, varlıkları, resmi belgeleri ve haberleşme

araçları, her üye ülkenin toprakları içerisinde Bankanın Kuruluş Anlaşmasının 53, 54, 55, 56, 57, 58 ve 59. maddelerinde belirtilen ilgili tüm muafiyetler, istisnalar ve imtiyazlardan yararlanacaktır’.

52. maddeye ‘ihtirazi kayıt’ koymadan 57. maddenin 4. bendine, ‘ihtirazi kayıt’ koymamanın uygulanabilir bir anlamı yoktur.

‘Muafiyet, istisna ve imtiyazlar’ içinde, 57. maddenin 4. bendindeki ‘Kurumun Şer’i hükümlere göre faaliyet göstermesini engelleyecek hiçbir değişiklik yapılamayacağı hükmü de vardır.

(...)

Bu noktada, TBMM’nin yeni bir yasa ile bu uluslararası anlaşmayı yürürlükten kaldıracağı ve bu yükümlülüklerden her an dönebileceği ileri sürebilir ama, Anlaşma’nın 45. maddesinin 1 nolu bendine göre, ‘hiçbir üye ülke üyeliği takiben beş (5) yıldan önce Kurumdan ayrılma hakkına sahip olmayacaktır’.

Devamındaki bentlere göre ise, Kurum’dan çekilmek, ancak çekilmenin yürürlüğe girdiği tarihten sonraki faaliyetleri için yükümlülük doğurmayacak, önceki faaliyetler için Türkiye Cumhuriyeti’nin yükümlülükleri sürecektir.

Sonuç itibarıyla, iptali istenen uluslararası anlaşmanın onaylanmasının uygun bulunmasına ilişkin yasadaki ihtirazi kayıtların gerçekten sonuç doğurucu olduğu düşünülse bile, Anlaşma’nın, yukarıda aktarılan 52. maddesine çekince konulmaması sonucunda Türkiye’nin üstlendiği yükümlülükler, Anayasa’nın Başlangıç Bölümü’ne, 2. maddesine ve 174. maddesine aykırıdır’.

B. YÜKSEK MAHKEMENİN KARARI

Mahkeme uygun bulma kanunlarının anayasal denetime tâbi tutulabileceğini şu gerekçeyle kabul etmiştir:

“Anayasa’nın 90. maddesinin son fıkrasında, ‘usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz’ denilmektedir. Uluslararası ilişkilerde sürekliliği sağlama amacı gözeterek

getirilen ‘andlaşmaların yargı denetimi dışında tutulması’na ilişkin bu kuralla anayasal denetimin dışında tutulmak istenen, yöntemince yürürlüğe konulmuş olan ‘uluslararası andlaşmalar’dır. Bu nedenle, andlaşmadan bağımsız olarak onay yasalarına karşı Anayasa Mahkemesi’ne başvurulabilir.

Yüksek Mahkemeye göre,

“Anlaşmaya konulan çekinceyle, Anayasaya ve bağılı olunan Anlaşma kurallarına aykırı olan kuralların uygulanmayacağı kabul edilmiş, böylece Anlaşmanın lâiklik ilkesine aykırı olan kurallarının Türkiye için yaşama geçirilmesi engellenmiştir

(...)

İslam Ülkeleri Arası Yatırım ve İhracat Kredi Sigortası Kurumu Ana Sözleşmesi’nin 61. maddesinde, Banka’nın, sözleşmenin onaylı kopyalarını imza eden ülkelere ve Kurumun üyesi olan diğer ülkelere göndereceği öngörüldüğünden, görüşmeler sırasında ileri sürülen ve Türkiye tarafından konulan çekinceye diğer taraf devletlerin bilgisi olacağı kuşkusuzdur.

Türkiye, ‘Anayasamız ve bağılı olduğumuz anlaşmalar hükümlerinin saklı olduğu’ biçiminde ihtirazi kayıt koyarak ‘İslam Ülkeleri Arası Yatırım ve İhracat Kredi Sigortası Kurumu Kuruluş Anlaşması’nı onayladığına göre, Anlaşma’nın Anayasa ile çelişen kurallarının Türkiye için uygulanması söz konusu olamaz. Bu koşullar altında, söz konusu Anlaşma’nın uygulanabilirliğini yitirmesi olasılığı da bu sonucu değiştirmez.

Açıklanan nedenlerle, Anlaşmaya konulan ihtirazi kaydın anayasal güvenceyi sağlayamayacağı yolundaki sav’da isabet görülmemiştir.”.

Mahkeme ayrıca, Türkiye’nin, sonradan çıkaracağı bir kanunla, taraf olduğu bir andlaşmanın uygulanmasını engelleyebileceğine işaret etmiştir:

“Anayasa’da çıkarılacak bir yasanın yürürlükte bulunan bir andlaşmaya aykırı olamayacağı yolunda bir kurala yer verilmemiştir. Bu nedenle, anlaşma kuralına aykırı bir yasa çıkarılması olanaklıdır. Böyle bir yasanın, uluslararası sorumluluğu gerektirse dahi, iç hukuk bakımından geçerli olacağı da kuşkusuzdur.

(...)

İslam Ülkeleri Arası Yatırım ve İhracat Kredi Sigortası Kurumu Ana Sözleşmesi'nin yürürlüğe girmesinden sonra, ana sözleşmeye dayanılarak çeşitli sözleşmeler yapılacaktır. Bu sözleşmelerde yer alacak kurallar bakımından kurum ile üye devletler arasında çıkacak uyuşmazlıkların çözümünde uygulanacak kurallar ise, Anlaşmanın 59. maddesinde düzenlenmiştir. Mahkeme bu tür bir uyuşmazlığın çözümünde iç hukuk bakımından uygulanacak kuralların, 2675 sayılı 'Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun'da düzenlendiğini vurgulayarak şöyle devam etmiştir: "Anılan Kanun'un 5. maddesinde, 'yetkili yabancı hukukun belirli bir olaya uygulanan hükmünün Türk kamu düzenine açıkça aykırı olması halinde, bu hüküm uygulanmaz; gerekli görülen hallerde Türk hukuku uygulanır' denilmektedir. Açıklanan nedenlerle, sözleşmeden doğacak bir uyuşmazlığın çözümünde, 2675 sayılı Kanun'a göre, Türk kamu düzenini bozacak nitelikte görülen bir hüküm uygulanamayacağı gibi, anlaşmaya konulan ve iptali istenilen çekince de bu amacın gerçekleşmesini sağlamaya yönelik olduğundan, söz konusu çekincenin Anayasa'nın Başlangıç'ı ile 2., 4., 7. ve 174. maddelerine aykırı olduğu yolundaki davacı savında uygunluk görülmemiştir".

Sonuç olarak Mahkemece, 4163 sayılı "İslâm Ülkeleri Arası Yatırım ve İhracat Kredi Sigortası Kurumu Kuruluş Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun"un 1 inci maddesinin sonundaki "...derpiş olunmak..." sözcüklerinin, Anayasa'ya aykırı olmadığına ve iptal isteminin reddine *oybirliğiyle*, Anlaşmanın çekince konulmayan hükümlerinin onaylanmasına ilişkin kısmının Anayasa'ya aykırı olmadığına ve iptal isteminin reddine, 5 üyenin karşı oylarıyla birlikte ve *oyçokluğuyla*, diğer maddelerinin Anayasa'ya aykırı olmadığına ve iptal istemini reddine ise *oybirliğiyle* karar verilmiştir.

C. KARŞI OY GEREKÇELERİ

Yüksek Mahkemenin kararına ekli karşı oy gerekçelerinde vurgulanan hususları iki başlık altında toplayabiliriz:

1. Uygun Bulma Kanunları da Anayasal Denetime Tâbidir

Mahkemesi Başkanı *Özden*, kararın katılmadığı bölümüyle sınırlı karşı oy gerekçesinde, "...Anayasa'nın incelenmesine olanak tanıdığı onaylamayı uygun bulma yasalarının, temelde ve özde kapsamına aldığı Anlaşmanın aykırılığı nedeniyle dâva edilmelerine bir engel yoktur. Anlaşmada bir aykırılık varsa onun imzalanmasını uygun bulan Yasa, o aykırılığı benimsemiş, bu yolla o aykırılığı yinelemiş olur...Doğrudan Anlaşmanın iptali doğal olarak istenemez. Uygun bulma yasaları için de aynı yol izlenirse Anlaşmalar aykırılıklarla amaçlı biçimde doldurulabilir..." demektedir.

Üye *Sezer* de karşı oy gerekçesinde, anayasanın hiçbir maddesinde anayasal denetimden muaf tutulacaklarına ilişkin bir düzenleme bulunmadığından, uluslararası anlaşmaların onaylanmasının uygun bulunmasına ilişkin kanunların da Anayasa Mahkemesinin denetimine bağlı tutulmasının anayasal bir zorunluluk olduğunu vurgulamıştır: *Sezer*'e göre, "...Uluslararası anlaşmaların denetime bağlı olmaması nedeniyle, onaylamayı uygun bulan yasanın kimi kurallarının denetim dışı bırakılması 'usulün sapıtılması' yoluyla bu kuralların denetlenmemesi sonucunu doğurur ki, bu durum Anayasa'nın 2., 11. ve 148. maddeleriyle bağdaşmaz".

Üye *Acarğün*'e göre de, uygun bulma kanunlarının iptali istemiyle Anayasa Mahkemesi'ne Anayasa'da belirtilen usuller içinde başvurulabilmesi doğaldır: "...Anayasakoyucu milletlerarası anlaşmaları onaylayan yasaların Anayasa Mahkemesi'nce sadece şekil yönünden denetlenmesini isteseydi, bunun da maddede açıkça belirtilmesi gerekirdi. Oysaki, sadece Anayasa'nın şekil yönünden inceleneceği belirtilmekle yetinilmiş diğer kanunlar için böyle bir sınırlama öngörülmemiştir"⁵⁵.

⁵⁵ Uygun bulma kanunlarının Anayasa Mahkemesi tarafından denetlenebileceği görüşünde olan *Mümtaz Soysal*'a göre, "Yargı denetiminde söz konusu olabilecek olan, doğrudan doğruya anlaşmanın metni değil, Anayasaya aykırılıklar taşıdığı iddia olunan o metnin yasama organınca 'bir yasayla' uygun bulunmuş olmasıdır. Hedef uygun buluşu belgeleyen yasadır. İddia, Anayasaya aykırılık taşıyan bir anlaşmanın, Anayasaya uygun davranmak zorunda olan, üyeleri 'Anayasaya sadakat' andı içmiş bir organca uygun bulunamayacağı ve dolayısıyla yasanın iptal edilerek Andlaşmayı onaylayacak sürecin bu noktada kesilmesi gerektiği iddiası-

2. Andlaşmanın Çekince Konulmayan Hükümleri de İncelemeye Konu Olabilir

Başkan *Özden*'e göre, "...Çekince konulması-koşul getirilmesi gereken bir hususun uygun bulma yasasında yer almaması iptal nedenidir...Çekince konulan kuralları ele alıp çekince konulmayanları dışlamak, denetim işlevini anlamsız kılar. Yasa bir tümdür. Anlaşmanın lâiklik ilkesiyle bağdaşmayan kurallarını uygun bulan Yasa kurallarının iptali gerekirken tersine verilen kararın özümsemeyeceği inancındayım. Anlaşmanın 26., 54. ve 55. maddelerinin açık aykırılığı karşısında dâvacıların istemini

---

dır". Bkz. **Soysal**, Mümtaz, "Milletlerarası Andlaşmalar Konusunda Anayasa Yargısı", Anayasa Yargısı, C. 14, Ankara 1997, s. 178. Aksi görüşteki *Özbudun* ise, böyle bir durumun anayasa ile yasaklanan yargı denetiminin, usul saptırması yoluyla gerçekleştirilmesi anlamına geleceği düşüncesindedir. Bkz. **Özbudun**, E., Türk Anayasa Hukuku, s. 186. *Gözler*, uygun bulma kanunlarının -ilgili oldukları andlaşmanın içeriği dikkate alınmaksızın- ancak şekil (Mecliste öngörülen çoğunlukla kabul edilip edilmedikleri) bakımından Anayasa Mahkemesinin denetimine tâbi oldukları görüşündedir. *Gözler*'e göre, "Anayasa Mahkemesi bunu (içerik bakımından yargı denetimi) yaparsa, milletlerarası andlaşmaların denetlenmesini yasaklayan 1982 Anayasasının 90'ıncı maddesinin son fıkrasına aykırı davranmış olacaktır...Mümtaz Soysal'ın görüşüne uygun olarak Anayasa Mahkemesi bir milletlerarası andlaşmanın onaylanmasının uygun bulunmasına dair olan kanunu iptal etse bile, bu andlaşma milletlerarası hukuk bakımından ortadan kalkmaz. Zira, usulüne göre yürürlüğe konulduğuna göre, Türkiye'yi bağlamaya devam eder. Milletlerarası hukuk işlemlerinin geçerliliği bir iç hukuk işlemi olan Anayasa Mahkemesi kararından etkilenmez. Türk Hükümeti, Anayasa Mahkemesi tarafından onay kanunu iptal edilmiş bir andlaşmaya uymaz ise, Türkiye'nin milletlerarası sorumluluğu doğar" demektedir. Bkz. **Gözler**, K. Anayasa Normlarının Geçerliliği Sorunu, Bursa 1999, s. 203 vd. (E. T. 6.10.2010). *Gözler*'in sözlerine yanıt olarak belirtelim ki, bir andlaşmanın onaylanmasının bir kanunla uygun bulunması, onaylama sürecinin sadece bir bölümüdür. Uygun bulma kanunuyla andlaşma onaylanmış olmaz. Andlaşmanın onaylanması, uygun bulma kanununun ardından bir Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile kararlaştırılır ve onay belgesinin diğer âkit devlet veya devletlere veya depozitere tevdi edilmesi ile onaylama işlemi tamamlanır. Türkiye'nin, ancak, bir andlaşmayla bağlanmış sayılacağı bu tarihten sonra andlaşmaya uymaması uluslararası sorumluluğunun doğumuna yol açabilecektir.

reddeden Mahkememiz kararının 2. maddesine katılamıyorum. Çekincelerin hiç değilse Anlaşma'nın bu maddelerini kapsamaması gerekirdi” demektedir.

Üye Sezer'e göre, “Uluslararası anlaşmaların onaylanmasını uygun bulma yasaları genellikle üç maddeden oluşmaktadır. Birinci maddede, anlaşmanın adı anılıp, kimi kurallar için çekince konularak ya da çoğunlukla hiç çekince konulmadan bu anlaşmanın onaylanmasının uygun bulunduğu belirtilmektedir. İkinci ve üçüncü maddeler yürürlük ve yürütmeye ilişkindir.

Dolayısıyla, uluslararası anlaşmaların onaylanmasını uygun bulan yasalarda denetimi olanaklı kılacak hukuksal bir düzenleme bulunmamaktadır. Hukuksal düzenleme, onaylanması uygun bulunan uluslararası anlaşmalarda yer almaktadır. Bu nedenle, onaylamayı uygun bulan yasanın, Anayasa'ya uygunluk denetiminin yapılabilmesi, ancak, uluslararası anlaşmanın incelenmesiyle olanaklıdır. Çünkü, ancak bu yöntemle yasaya içerik ve anlam kazandırılabilir.

Bu nedenle, onaylamayı uygun bulan yasaların Anayasa'ya uygunluk denetiminin yapılabilmesi için, o yasanın onaylanmasını uygun bulduğu anlaşmanın incelenmesi, anlaşma kurallarında Anayasa'ya aykırılık bulunması durumunda, onay yasının iptali yoluna gidilmesi gerekir.

Bu incelemenin, anlaşmaların yalnızca onay yasasıyla çekince konulan düzenlemeleri yönünden yapılması, Anayasa'da denetimden ayrık tutulacağı öngörülme(me)sine karşın, uluslararası anlaşmaların onaylanmasını uygun bulan yasaların kimi kurallarının dolaylı yoldan denetim dışı bırakılmasına neden olur ki; bu durum, Anayasa ile bağdaştırılamaz.

Öte yandan, uluslararası anlaşmaların yalnızca onay yasalarında çekince konulan kuralları yönünden incelenmesi hukuksal bir sonuç doğurmayacaktır. Çünkü, uluslararası anlaşmaların çekince konulan düzenlemeleri ‘yasa hükmü’ kazanamayacak ve iç hukukumuzda bir etkisi olamayacaktır. Asıl önemli ve anlamlı olan uluslararası anlaşmaların çekince konulmayı iç hukukumuzda kazandırılan madde ve kuralları yönünden incelenmesidir”.

Üye *Sezer*'e göre, Anlaşmanın 26 ncı maddesinin ikinci bendi ile 54 üncü ve 55 inci maddelerinin Anayasa'nın 2 nci maddesinde öngörülen lâiklik ilkesi ile 174 üncü maddesine aykırı olduğu saptandığından, dava konusu 4163 sayılı Kanunda bu madde ve kurallar için de çekince konulması gerekirken bu yapılmadığı için Kanunun 1 inci maddesinin iptal edilmesi gerekmektedir.

Üye *Acargün*'e göre de, genellikle üç maddeden oluşan bir uygun bulma kanununun Anayasaya uygunluğunu denetleme durumunda bulunan Anayasa Mahkemesi'nin, kanuna konu anlaşmanın içeriğine girip, gerekli anayasal denetimi yapmadan bir karar verebilmesi olanaksızdır: "...Aksi düşüncenin kabulü halinde ise, Anayasa'nın 4. maddesine göre değiştirilmesi dahi teklif edilemeyecek Devlet şeklinin 'cumhuriyet' olduğu ve bu cumhuriyetin temel niteliklerini belirleyen kurallara aykırı anlaşmaların onay yasasıyla yürürlüğe konulması gibi asla kabul edilemeyecek bir sonuca ulaşılabilir. Yasama organının değiştirilmesi dahi teklif edilemeyecek bir ilkeyi bırakımız Anayasa değişikliği ile sıradan bir kanunla hayata geçilmesi tehlikesi gözardı edilemez".

Üyeler *Tüzün* ve *Kantarcioglu*, Uygun Bulma Kanununun 1 inci maddesinin Anlaşmanın çekince konulan ve konulmayan hükümleri yönünden ikili bir ayrıma bağlı tutularak incelenmesine ilişkin gerekçeye katılmamışlardır: "Anlaşma'nın, özellikle üye ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerde ortak hedefleri belirleyen giriş bölümüyle ilgili çekinceler, bütünü etkileyecek nitelikte olduğundan bunların sadece ilgili oldukları hükümlerle sınırlı bir uygulama alanına sahip oldukları düşünülemez. Bu doğrultuda, 'Anayasamız ve bağlı olduğumuz anlaşmalar hükümleri'nin, giriş bölümündeki genel ilkelerin çerçevelediği tüm maddelerin uygulanmasında göz önüne alınması gerekeceğinden Yasa'nın 1. maddesinin Anlaşma'nın çekince konulan hükümleri dışında kalan bölümünün onaylanmasına ilişkin kısmı için ayrı bir inceleme yapılmasına gerek bulunmamaktadır".

D. GÖRÜŞÜMÜZ

1. Uygun Bulma Kanunlarının Anayasal Denetime Tâbi Olması Konusunda

Anayasa Mahkemesi, bu kararıyla, usulüne uygun yürürlüğe konulmuş uluslararası andlaşmaların anayasaya aykırılığı iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurulamayacağına ilişkin anayasa hükmünün (m. 90/son), uygun bulma kanunlarının anayasaya aykırılığı iddiasıyla Anayasa Mahkemesine götürülmesine engel teşkil etmediğini -sınırlı olarak da olsa- ortaya koymuştur ki, kanımızca bu karar bu nedenle de önemlidir.

Uygun bulma kanunları genellikle üç maddeden oluşur⁵⁶: İlk madde ismi zikredilerek bir andlaşmanın onaylanmasının uygun bulunduğu, ikinci madde, kanunun yürürlük tarihine, üçüncü madde ise kanunun hükümlerinin hangi makam/makamlar tarafından yürütüleceğine ilişkindir⁵⁷. Resmî Gazetede yayımlanan uygun bulma kanununa onaylanması uygun bulunan andlaşmanın metni eklenmez. Olayımıza konu iptal davasının bir diğer özelliği, incelemeye konu uygun bulma kanununun “çekince” içermesidir. Türkiye adına bir andlaşma çekince konularak imzalandığında, uygun bulma kanununun metnine dâhil olan bu çekince de Anayasa Mahkemesinin denetimi kapsamına tâbi olabilecektir. Anayasa Mahkemesinin çekince metnini incelemesi, uluslararası andlaşmanın metninin de Anayasa Mahkemesi tarafından dikkate alınmasını şüphesiz gerekli kılmaktadır.

Ayrıca bu bağlamda, Anayasa Mahkemesinin kararının aksine, sadece andlaşmanın uygun bulma kanunu ile çekince konulan hükümlerinin değil, çekince konulması gerekli olduğu iddia edilen hükümlerinin de incelemeye tâbi tutulmasının anayasaya aykırı olmadığını düşünüyoruz. Zira 90 ıncı

⁵⁶ 5 maddeden oluşan bir uygun bulma kanunu örneği, 4401 sayılı “Ekonomik İşbirliği Örgütü Ticaret ve Kalkınma Bankası Kuruluş Anlaşması ile Ekonomik İşbirliği Örgütü Ticaret ve Kalkınma Bankası Kuruluş Anlaşmasını Tadil Metninin Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun”dur.

⁵⁷ Örnek olarak, “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Tacikistan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı Program Koordinasyon Ofisinin Faaliyetine İlişkin Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun”un metni için bkz. 10.12.2009 tarihli ve 27428 sayılı RG.

maddenin son fıkrasına göre, “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz”. Dolayısıyla, imzalanmış ama henüz onaylanmamış ve usulüne göre yürürlüğe konulmamış andlaşmalar kanımızca bu hükmün kapsamı dışındadır⁵⁸. Amaç ve görev, anayasaya (karara konu olayda laiklik ilkesine) aykırı bir andlaşmanın Türkiye bakımından bağlayıcılık kazanmasını engellemek ise, andlaşma hükümlerini çekince konulanlar-konulmayanlar şeklinde bir ayırarak, sadece birinci grubu incelemeye tâbi tutmak bu amacı ve görevi gerçekleştirmek için yeterli değildir.

Mahkeme sonradan çıkarılacak bir yasa ile bir andlaşmanın uygulanmasının -devletin sorumluluğunun doğması pahasına- engellenebileceğine işaret etmiştir. Oysa asıl önemli olan, *devletin sorumluluğunun doğmasının engellenmesidir*. Bu amaçla, devletin uygulayamayacağı, anayasal sistemine aykırı andlaşmalara taraf olmasını önleyebilecek bir mekanizmanın ulusal düzlemde oluşturulması gereklidir.

2. Çekince Bakımından

“Çekince” Viyana Sözleşmesinde⁵⁹ şöyle tanımlanmıştır: “...nasıl kaleme alınırsa alınsın veya nasıl isimlendirilirse isimlendirilsin, Devletin bir

---

⁵⁸ Andlaşmaların onaylanmadan önce bir ön denetimden geçirilmesi gerekliliğini, kanımızca yerinde olarak, ısrarla savunan: **Aybay, R.**, “Uluslararası Antlaşmalar Konusunda Türk Hukukunun Önemli Bir Eksikliği: “Ön-Denetim”, Mülkiye, C. XXXII, S. 258, s. 17-47. Ayr. bkz. **Aybay, R.**, “Anayasa Mahkemesi ve Uluslararası Anlaşmalar”, <http://cumhuriyet.com.tr/?hn=160826> (E. T. 4.8.2010). Başbakanlığın “Uluslararası İlişkilerin Yürütülmesi ve Koordinasyonu” konusundaki 2008/9 sayılı Genelgesinde, “...Bir uluslararası antlaşmayı müzakere etmek ve imzalamak için heyet başkanı olarak Dışişleri Bakanlığı mensupları dışında bir kişinin yetkilendirilmesi halinde müzakere edilen belge imzalanmadan evvel Anayasa ve kanunlara uygunluğu, uluslararası antlaşma niteliği taşıyıp taşımadığı hususlarında olumlu görüşü alınmak üzere Dışişleri Bakanlığı’na gönderilecektir...” denilmektedir. Genelgenin metni için bkz. 21.5.2008 tarihli ve 26882 sayılı RG.

⁵⁹ *Önemle eklemek gerekir ki, Viyana Sözleşmesi “devletler” arasındaki (m. 1) ve yazılı andlaşmalara (m. 3) uygulanır. Uluslararası örgütlerin taraf oldukları (örgüt-*

andlaşmayı imzalarken, onaylarken, kabul ederken, tasvip ederken veya andlaşmaya katılırken, bazı andlaşma hükümlerinin hukukî etkisini kendisi bakımından ihraç etmek veya değiştirmek için yaptığı tek taraflı bir beyan demektir”⁶⁰.

a. Andlaşmanın Konu ve Amacıyla Bağdaşmayan Çekince Konulamaması

Viyana Sözleşmesinin “çekincelerin ileri sürülmesi başlıklı” 19 uncu maddesi, *andlaşmanın konu ve amacıyla bağdaşmayan çekince konulamaya- cağına* ilişkindir⁶¹. Yüksek Mahkemenin yukarda yer verdiğimiz kararında dile getirdiği, “*Anayasa ile çelişen kuralların Türkiye için uygulanması söz konusu olamaz. Bu nedenle söz konusu Anlaşmanın uygulanabilirliğini yitirmesi dahi bu sonucun doğmasını engellemeyecektir*” şeklindeki yargısı

---

lerin kendi aralarında veya devletlerle yaptıkları) andlaşmalara 1986 tarihli “Devletlerle Uluslararası Örgütler Arasında ya da Uluslararası Örgütler Arasında Akdedilen Andlaşmalar Hakkında Viyana Sözleşmesi” uygulanır. Söz konusu Sözleşme henüz yürürlüğe girmemiştir. Bkz. http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXIII-3&chapter=23&lang=en (E. T. 26.08.2009). Bu son Sözleşmenin içerdiği esaslar, -uluslararası örgütlerin özellikleri dikkate alınmak suretiyle- 1969 tarihli Viyana Sözleşmesinin hükümlerine paralellik gösterir.

⁶⁰ *Özman*’ın tanımı şöyledir: “Çekince, bir anlaşmaya taraf olan veya taraf olmaya çağrılan bir devletin anlaşmayı imzalaması, onaylaması veya anlaşmaya katılması sırasında, veyahut da -kaideten- anlaşma metninde belirlenecek bir zamanda, anlaşmanın bir veya birden çok hükmünün kendisine uygulanmaması veya değişik bir şekilde uygulanması arzusunun belirtmek amacı ile yaptığı tek taraflı bir hukuki muameledir”. Bkz. **Özman**, A., Milletlerarası Andlaşmalarda Çekinceler (İhtirazî Kayıtlar), Ankara 1970, s. 16.

⁶¹ U.A.D.’nın Soykırım Sözleşmesine Çekinceler Konusundaki 28.5.1951 tarihli Danışma Görüşünde, çekince konusunda hüküm içermeyen çok taraflı bir andlaşmanın, konusunun, hükümlerinin oluşturulma ve kabul edilme biçiminin çekince konulması olanağı bırakmayabileceği öngörülmüştür. Bkz. **Pazarci**, H., Uluslararası Hukuk Dersleri, 1. Kitap, Gözden geçirilmiş 10. Bası, Ankara 2004, s. 180-181. Kararın metni için bkz. <http://www.icj-cij.org/docket/files/12/4283.pdf> (E. T. 12.12.2010)

da, kanımızca, davaya konu Anlaşmaya konulan çekincelerin Anlaşmanın konu ve amacına aykırı olabileceği ihtimalinin dikkate alındığını göstermektedir⁶².

---

⁶² Tarafımızca italik karakterlerle yazılmıştır. Bu konuda bir başka örnek, “Özel Sektörün Geliştirilmesi İslami Kurumu Kurucu Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı”dır. Söz konusu Tasarının ilk maddesi, “Türkiye Cumhuriyeti adına 1 Eylül 2003 tarihinde Almatı’da imzalanan “Özel Sektörün Geliştirilmesi İslami Kurumu Kurucu Anlaşma”nın giriş bölümünün birinci paragrafı, 3 üncü maddesinin (1) numaralı fıkrası ve 14 üncü maddesinin (6) numaralı fıkrası ile 18 inci, 29 uncu ve 55 inci maddelerine “*Anayasamız, kanunlarımız ve bağlı olduğumuz anlaşmalar hükümlerinin saklı olduğu*” şeklinde *ihtrazi kayıt derpiş olunmak üzere* onaylanması uygun bulunmuştur” şeklindedir. Tarafımızca italik karakterlerle yazılmıştır. Dönemin muhalefet partisine mensup bir milletvekili tarafından söz konusu Tasarı ile ilgili olarak Başbakan tarafından yanıtlanmak üzere verilen 7.4.2005 tarihli ve 4187 sayılı bir yazılı soru önergesinde yöneltilen sorulardan biri, kanımızca yerinde olarak, “...Hükümetimizin anlaşmanın bazı maddelerine çekince konulması uluslararası hukuka ve uluslararası sözleşmelerle ilgili esasları düzenleyen Viyana Konvansiyonunun anlaşmaların “amaç” maddesine rezerv konulamayacağı hükmüne uyarlı mıdır?” şeklindedir. *Terzioğlu*, kanunlaşması durumunda söz konusu Tasarı bakımından da Anayasa Mahkemesine benzer bir iptal başvurusu yapılacağını tahmin etmektedir. Bkz. **Terzioğlu**, S. S., “Türkiye’nin İslâm Konferansı Teşkilâtına Üyeliği Sorunu”, *Yarınlara İçin Düşünce*, Y. 4, S. 43, Mayıs 2009, s. 91. Özel Sektörün Geliştirilmesi İslami Kurumu Kurucu Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı ve Dışişleri Komisyonu Raporu (1/847), Dönem: 23, Y. 1, S. Sayısı: 573. Raporun metni için bkz. <http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss573.pdf> (E. T. 13.12.2010). Söz konusu Tasarı aynen ve oçokluğuyla Dışişleri Komisyonunda kabul edilmiş, Komisyonun Raporuna, bazı üyelerce, anlaşmanın anayasanın laiklik ilkesine aykırılığı ve öngörülen çekincenin bu aykırılığı önlemede yetersizliği, anlaşmanın konu ve amacına aykırı çekincenin Türkiye lehine etki doğurma ihtimalinin fiilen bulunmaması temelinde muhalefet şerhi konulmuştur. Benzer yönde: Türkiye tarafından 30.5.2006 tarihinde imzalanan “Uluslararası Ticaret Finansmanı İslami Kurumu Kurucu Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı ve Dışişleri Komisyonu Raporu (1/711), Dönem: 23, Y. 1, S. Sayısı: 572. Raporun metni için bkz. <http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss572.pdf> (E. 13.12.2010)

b. Çekince İleri Sürülmesinden Sonraki Süreç

Bir uluslararası andlaşmaya konulan çekincelerin konulmasından sonraki süreç de önem taşımaktadır. Anayasa Mahkemesinin kararına konu Kanunla onaylanması uygun bulunan andlaşma, “İslam Ülkeleri Arası Yatırım ve İhracat Kredi Sigortası Kurumu *Kuruluş Anlaşması*”dır.

Viyana Sözleşmesinin “Çekincelerin kabulü ve çekincelere itiraz” başlıklı 20 nci maddesine göre:

“1. Bir andlaşmanın açık bir şekilde izin verdiği bir çekincenin diğer âkit devletler tarafından daha sonra herhangi bir şekilde kabulü gerekmez, meğer ki andlaşma aksini öngörmüş olsun.

2. *Görüşmecî Devletlerin sınırlı sayısından ve bir andlaşmanın konu ve amacından andlaşmanın bütün taraflar arasında bir bütün olarak uygulanmasının her birinin andlaşmayla bağlanma rızasının esaslı bir şartı olduğu anlaşıldığı zaman, bu çekince bütün tarafların kabulünü gerektirir.*

3. *Bir andlaşma bir milletlerarası örgütün bir kurucu belgesi olduğu zaman ve başka türlü öngörmedikçe, bu çekince o örgütün yetkili organının kabulünü gerektirir.*

4. Bundan önceki paragrafların kapsamına girmeyen durumlarda ve andlaşma aksini öngörmedikçe:

a- diğer bir âkit Devletin bir çekinceyi kabul etmesi, çekince ileri süren Devleti diğer Devlet bakımından, andlaşma bu Devletler arasında yürürlüğe girerse veya girdiği zaman, andlaşmanın bir tarafı yapar;

b- diğer bir âkit Devletin bir çekinceye yaptığı bir itiraz, andlaşmanın itiraz eden Devletle çekince ileri süren Devlet arasında yürürlüğe girmesini engellemez, meğer ki aksi bir niyet kati şekilde itiraz eden Devlet tarafından açıklanmış olsun.

c- bir Devletin bir andlaşma ile bağlanma rızasını açıklayan ve bir çekince içeren bir işlemi en azından başka bir âkit Devlet çekinceyi kabul eder etmez hüküm doğurur.

5. İkinci ve dördüncü paragraflar bakımından ve andlaşma başka türlü öngörmezse, bir çekince, bir Devletin bundan haberdar edilmesinden sonraki on iki aylık bir dönemin sonuna kadar veya Devletin andlaşma ile bağlanma

rızasını daha sonraki bir tarihte açıklaması halinde, bu rızasını açıkladığı tarihe kadar, çekinceye hiçbir itirazda bulunmamış olması halinde, o Devlet tarafından kabul edilmiş addedilir⁶³.

Bir uluslararası örgütün kurucu andlaşması bakımından ileri sürülen, onay veya katılma belgesine ekli çekinceler, BM Örgütü Sekretaryasının depoziter tayin edildiği andlaşmalar uygulamasında, ilgili devletlere iletilmektedir. Sekretarya daha sonra bu belgeyle ilgili tutumunun, ilgili örgütün yetkili organının kararıyla uyumlu olup olmadığını kontrol etmektedir⁶⁴.

UHK, 14 üncü oturumunda kabul ettiği, andlaşmaların akdi konusunda geçici taslak maddeler hakkındaki yorumunda, “Uluslararası örgütlerin kurucu belgeleriyle ilgili olarak, belgenin bütünlüğü bütün diğer düşüncelerden önce gelir... Bu bütünlüğün ne kadar gevşetilmesinin kabul edilebileceği örgütün yetkili organı eliyle hareket eden üyeler tarafından belirlenmelidir” denilmektedir⁶⁵.

---

⁶³ Tarafımızca italik karakterlerle yazılmıştır.

⁶⁴ Summary of Practice of the Secretary-General as Depositary of Multilateral Treaties, (ST/LEG/7/Rev. 1), parag. 197. *Sur*, kurucu andlaşmanın üyelik aşamasında kural olarak çekincesiz kabul edilmesi gerektiğinin de altını çizmiştir: “Zira, aynı örgüt üyelerinin birbirinden farklı kurallara tâbi tutulması düşünülemez”. Bkz. **Sur**, 153.

⁶⁵ Official Records of the General Assembly, Seventeenth Session, Supplement No. 9 (A/5209), Chap. II, parag. 25 of commentary to article 20, p. 24. Almanya ve İngiltere, 17.5.1979 tarihli Afrika Kalkınma Bankasını kuran Andlaşmayı kabul etmişlerdir. Her iki devlet de, Kurucu Andlaşmada öngörülmeven çekinceler ileri sürmüşlerdi. BM Örgütü Sekretaryası, depoziter olarak çekinceleri Bankaya iletmış ve ancak Bankanın çekinceleri kabul ettiğini bildirmesinden sonra ilgili onay belgelerinin depo edilmesini kabul etmiştir. Kurucu Andlaşmanın metni için bkz. United Nations Treaty Series, V. 1276, 3. Bu örnek için bkz. Summary of Practice of the Secretary-General as Depositary of Multilateral Treaties, (ST/LEG/7/Rev. 1), parag. 198. *Aust*, Viyana Sözleşmesinin 20 nci maddesiyle ilgili olarak, örgütün kurucu andlaşmasında aksi öngörülmedikçe, kurucu andlaşmaya konulan çekincelerin örgütün yetkili organınca -genellikle üyelerin oluşturduğu bir kurul- tarafından kabul edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bkz. **Aust, A.**, Handbook of International Law, Cambridge 2005, s. 71.

Viyana Sözleşmesinin “Çekincelerin ve çekincelere yapılan itirazların hukukî etkisi” başlıklı maddesine göre, bir andlaşmaya konulan çekince,

“...a- çekince ileri süren Devletin diğer tarafla ilişkilerinde, çekincenin ilgili olduğu andlaşma hükümlerini çekince ölçüsünde değiştirir ve

b- diğer tarafın çekince ileri süren Devletle ilişkilerinde, bu hükümleri aynı ölçüde değiştirir.

2. Çekince, andlaşmanın diğer taraflarının kendi aralarındaki ilişkilerde andlaşma hükümlerini değiştirmez.

3. Bir Çekinceye itiraz eden bir Devlet andlaşmanın kendisiyle çekince ileri süren Devlet arasında yürürlüğe girmesine itiraz etmemiş olduğu zaman, çekincenin ilgili olduğu hükümler iki Devlet arasında çekince ölçüsünde uygulanmaz” (m. 21).

Yine Viyana Sözleşmesine göre, onaya, kabule veya tasvibe bağlı olarak andlaşmayı imzalayan devlet, andlaşmaya taraf olmamak niyetini açıklığa kavuşturmuş oluncaya kadar, hatta yürürlüğe girmesinin gereksiz yere geciktirilmemesi şartıyla, andlaşmayla bağlanma rızası açıklandıktan sonra da, andlaşmanın konu ve amacını ortadan kaldırmama yükümü altındadır (m. 18). Bu hüküm karşısında, örneğin, bir andlaşmayı konu ve amacıyla bağdaştığı ölçüde çekince koyarak ve onaylamaya tâbi olarak imzalayan ama henüz onaylamayan bir devlet, henüz bağlayıcı olmadığı dönemde de andlaşmanın konu ve amacını ortadan kaldıracak hareketlerden kaçınmak zorunluluğundadır.

Yukarıda yer verdiğimiz iptal davasına konu Anlaşma örneğinde de açıklıkla görüldüğü gibi, bir uluslararası andlaşmayla, Anayasamıza göre değiştirilmesi teklif dahi edilemeyen (m. 4) hususlara örneğin laiklik ilkesine aykırı düzenlemelerin hukuk sistemimize dâhil edilmesi tehlikesi açıktır. Karara konu andlaşmanın çekince konulan hükümleri bakımından bile, bu çekincelerin daha sonra ne şekilde yorumlanıp uygulanabileceği hususu açık değildir.

c. Çekincenin “İleri Sürülmesi”

Çekincenin “*derpiş olunması*” yerine “*ileri sürülmesi*” ifadesinin kullanılması kanımızca daha yerinde olacaktır⁶⁶. Özman, ileri sürülen çekincenin diğer akitlerce kabul edilmekle *anlaşmanın bir hükmü* niteliğini kazandığına dikkat çekmiştir⁶⁷. Dolayısıyla çekince anlaşmanın metnine dâhildir. Sonradan anlaşmaya katılan devletlerin anlaşmaya konulan çekince ve yorum beyanlarını görebilmesi gerekir. BM Örgütü Sekreteryasının depoziter olarak tayin edildiği çok taraflı anlaşmalar uygulaması ile ilgili olarak hazırlanan bir çalışmada, çekincelerin depozitere tevdi edilen belge metninde veya ekinde yer alması zorunluluğuna yer verilmiştir⁶⁸. Sekreterya, anlaşmada çekincelerle ilgili bir hüküm varsa bu hükmü göre hareket etmekte, örneğin anlaşmaya çekince koymak yasaklandıysa çekincenin ekli olduğu imzayı veya depo edilen belgeyi reddetmekte⁶⁹, anlaşmada çekince ile ilgili hüküm yoksa, kendisine tevdi edilen çekince metinlerini veya çekinceye vakî itirazları ilgili devletlere iletmektedir⁷⁰.

---

⁶⁶ Özman eserinde, “*ihirazî kayıt dermeyan etmek*” ifadesi yerine, aynı anlamda olarak, daha sade ve öztürkçe olduğunu düşündüğü “*çekince ileri sürmek*” ifadesini tercih ettiğini belirtmiştir. Bkz. Özman, s. 11. Viyana Sözleşmesinin “Çekinceler” başlıklı 2 nci Kesiminde yer alan 19 uncu maddesi “Çekincelerin İleri Sürülmesi” başlığını taşımaktadır. Sözleşmenin Türkçe çevirisi için bkz. Gündüz, s. 182-208. Bu başlık, Viyana Sözleşmesinin İngilizce metninde “Formulation of reservations” şeklindedir. Sözleşmenin İngilizce metni için bkz. http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf (E. T. 7.12.2010). “Formulation” kelimesinin Türkçe anlamı, kesin anlatma, biçimlendirme, düzenleme, formülasyonudur. Bkz. <http://www.zargan.com/sozluk.asp?Sozcuk=formulation> (E. T. 7.12.2010).

⁶⁷ Özman, s. 91.

⁶⁸ Summary of Practice of the Secretary-General as Depositary of Multilateral Treaties, (ST/LEG/7/Rev. 1), parag. 161.

⁶⁹ Summary of Practice of the Secretary-General as Depositary of Multilateral Treaties, (ST/LEG/7/Rev. 1), parag. 162 vd.

⁷⁰ Summary of Practice of the Secretary-General as Depositary of Multilateral Treaties, (ST/LEG/7/Rev. 1), parag. 176.

Yukarıda açıklanan nedenlerle, kanımızca, bir çekincenin sadece “derpiş” (hatta dermeyen) olunmaması, “*andlaşma metnine ilişik/dâhil olmak üzere*” şeklinde bir ifade ile “*ileri sürülmesi*” gereklidir⁷¹.

V. TÜRKİYE HUKUKEN İSLAM KONFERANSI ÖRGÜTÜ ÜYESİ SAYILABİLİR Mİ?

Yukarıda yapılan açıklamalardan görüleceği üzere, Türkiye, İ.K.Ö.’nün sadece bir üyesi gibi değil, “*önde gelen üyelerinden biri*” gibi hareket etmektedir; oldukça etkin bir konumdadır⁷². Örgütün kuruluş hazırlıkları sırasında, toplantılara bir alt düzeyde temsilci göndermiş, sürekli sekreterlik kurulması çalışmalarına mesafeli durmuş bir Türkiye’den⁷³, toplantılarda eşit düzeyde temsil edilen, Örgütü sistemiyle bağlantılı kurum ve oluşumlara evsahipliği yapan, Örgüt sistemine dahil birçok kurum ve organda etkin ve adayının Genel Sekreter olduğu bir Türkiye’ye gelinmiştir.

28-30 Haziran 2005 tarihlerinde Yemen’in Sana’a şehrinde düzenlenen 32 nci Dışişleri Bakanları Konferansında İ.K.Ö. bünyesinde “bağlı kurum”

⁷¹ Örneğin, 2003/5851 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme’nin “*ilişik beyanlar ve çekince ile onaylanması*” kararlaştırılmıştır. Türkiye’nin söz konusu beyanlarının ve çekincenin metni de –hatta Sözleşmenin Türkçe metninden önce olmak üzere- RG’de yayımlanmıştır. Söz konusu çekince metninin öncesinde “Türkiye Cumhuriyeti tarafından Sözleşme’nin 27. maddesi ile ilgili olarak *konan* çekince metni” ifadesi yer almıştır. Tarafımızdan italik karakterlerle yazılmıştır. Bkz. 21.7.2003 tarihli ve 25175 sayılı RG. Yine Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin onaylanması “*ekli*” çekince ile kararlaştırılmış ve Türkiye’nin ileri sürdüğü çekince metni, sözleşmenin hem Türkçe hem de İngilizce metninin sonunda yer almıştır. Bkz. 27.1.1995 tarihli ve 22184 sayılı RG.

⁷² Türk Dışişleri Bakanı *Davutoğlu*, 2009 yılında Şam’da toplanan 36 ncı Dışişleri Bakanları Konferansı ardından yaptığı açıklamada, Türkiye’nin İ.K.Ö. gibi organizasyonlarda üstlendiği rolün değiştiğini, artık bu gibi organizasyonların “takip eden ülkesi” değil, “sürükleyici ülkesi” olacağını ifade etmiştir. “Davutoğlu ve İhsanoğlu’ndan ortak mesaj” başlıklı, 25.5.2009 tarihli haber için bkz. <http://www.ihlassondakika/haberdetay2.php?id=169325> (E. T. 27.12.2010)

⁷³ **Alpkaya**, s. 57’den naklen: Milliyet, 25 Mart 1970; **Soysal**, İ. (İslam Konferansı), s. 6.

statüsü tanınan “İslam Konferansı Diyalog ve İşbirliği Gençlik Forumu”, 1-3 Aralık 2004 tarihinde Bakü’de gerçekleşen Kurucu Genel Kurulu kararıyla kurulmuştur⁷⁴. 15.5.2008 tarihinde imzalanan “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, İslam Konferansı Örgütü ve İslam Konferansı Diyalog ve İşbirliği Gençlik Forumu Arasında İslam Konferansı Diyalog ve İşbirliği Gençlik Forumunun İstanbul’da Kurulması Hakkında Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı” ile ilgili Dışişleri Komisyonu Raporu (1/594)’na dönemin muhalefet partisi milletvekilleri olan Dışişleri Komisyonunun dört üyesince konulan muhalefet şerhinde, İstanbul’da kurulması öngörülen Forumun Türk yasalarına uygun ve sağlıklı bir hukukî zemin üzerine oturtulması gereği vurgulanmış ve Andlaşmada Forumun İstanbul Merkezinin amaç ve faaliyetleri hakkında hiçbir hükmün bulunmaması eleştirilmiştir. Muhalefet şerhinin başlangıcı şöyledir: “İslam Konferansı Örgütü’ne ülkemizin üyeliğini, bu örgüte üye olurken koyduğumuz genel rezervler çerçevesinde, Türkiye’nin İslam dünyası ile ilişkilerini güçlendirmeye yarayan çok boyutlu yararlı bir enstrüman olarak değerlendiriyoruz. Bu Örgüt’ün Genel Sekreterliği’nin de bir Türk vatandaşının uhdesinde olmasını büyük memnuniyetle karşılıyoruz”⁷⁵.

⁷⁴ http://www.oic-oci.org/page_detail.asp?p_id=66#icyf-dc (E. T. 5.1.2010). Söz konusu Forumla ilgili olarak TBMM’nde yapılan görüşmelerde, Forumun 11-18 Ekim 2000 tarihleri arasında Malezya’da yapılan İslam Zirvesinde alınan bir kararla kurulduğu, 1-3 Aralık 2004 tarihlerinde Bakü’de yapılan bir Genel Kurulda Forum Başkanının seçildiği, 28-30 Haziran 2005 tarihlerinde Yemen’de yapılan Dışişleri Bakanları Konferansında aktif hale getirilmesinin karar altına alındığı, 15.5.2008 tarihinde Türkiye ile akdedilen Andlaşmayla da kurulduğu belirtilmektedir. Dönem: 23, Yasama yılı: 4, Birleşim: 21, 19.11.2009 tarihli TBMM Genel Kurul Tutanak metni için bkz. http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=20499&P5=B&web_user_id=7129772&PAGE1=1&PAGE2=66 (E. T. 5.1.2010)

⁷⁵ “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, İslam Konferansı Örgütü ve İslam Konferansı Diyalog ve İşbirliği Gençlik Forumu Arasında İslam Konferansı Diyalog ve İşbirliği Gençlik Forumunun İstanbul’da Kurulması Hakkında Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı ve Dışişleri Komisyonu Raporu (1/594)”, Dönem: 23, Yasama Yılı: 2, S. Sayısı: 265. Raporun metni için bkz. <http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss265.pdf> (E. T. 5.01.2010).

29.12.1977 tarihinde Cidde’de imzalanan İslam Konferansı Üyesi Devletler Arasında İktisadi, Teknik ve Ticari İşbirliği ile İlgili Genel Anlaşmanın onaylanması, “*Anayasal hükümlerimiz ve bağlı olduğumuz anlaşmalar hükümleri saklı kalmak kaydı ile*” uygun bulunmuştur⁷⁶. Bu Andlaşma, İslâm Konferansı Örgütüne üye devletlerin imzasına ve onayına açıktır (m. 12). Türkiye’nin taraf olduğu bu Andlaşma İ.K.Ö.’nün Kurucu Andlaşması değildir. Andlaşmanın adının “Genel Anlaşma” olması, muhalefet milletvekillerinin, Türkiye’nin İ.K.Ö. Kurucu Andlaşmasına çekince koymak suretiyle taraf olduğu yanlışlığına düşmelerine neden olmuş olabilir.

Türkiye’nin İ.K.Ö.’ne üye olup olmadığı konusunda bir sonuca varmak üzere, öncelikle bu konuda doktrinde ileri sürülen görüşlere yer vermek faydalı olacaktır.

A. ÖĞRETİDE İLERİ SÜRÜLEN GÖRÜŞLER⁷⁷

Türkiye’nin İ.K.Ö. Kurucu Andlaşmasına biçimsel olarak taraf olmadan, “üye” gibi muamele görmesini *Pazarıcı*, bu durumun üye devletlerce kabul edilmesi olarak açıklamaktadır: “...İ.K.Ö. kurucu andlaşması üstü

Tarafımızca italik karakterlerle yazılmıştır. Andlaşmanın onaylanmasının uygun bulunduğu dair kanunun görüşmelerinde eleştiriler kapsamlı bir biçimde dile getirilmiştir. 23. Dönem 4. Yasama yılı 21. Birleşim 19.11. 2009 tarihli TBMM Genel Kurul Tutanak metni için bkz. http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=20499&P5=B&web_user_id=7129772&PAGE1=1&PAGE2=66 (E. T. 5.1.2010). Söz konusu Andlaşmayla ilgili 5925 sayılı Uygun Bulma Kanunu için bkz. 26.11.2009 tarihli ve 27418 sayılı RG (mükerrer). Söz konusu Andlaşmanın onaylanması, 7.12.2009 tarihinde Bakanlar Kurulunca kararlaştırılmıştır. Onaylama işlemine ilişkin kararname için bkz. 15.12.2009 tarihli ve 27433 sayılı RG.

⁷⁶ 28.4.1982 tarihli ve 2668 sayılı Uygun Bulma Kanununun metni için bkz. 30.4.1982 tarihli ve 17680 sayılı RG. Söz konusu Andlaşmanın onaylandığına ilişkin Bakanlar Kurulu Kararnamesi için bkz. 1.7.1982 tarihli ve 17742 sayılı RG.

⁷⁷ Bu başlık altında yer verilen görüşler, genel olarak, 2008 tarihli İ.K.Ö. Şartının Türkiye tarafından imzalanmasından önceki dönemde ileri sürülmüş olup, bu nedenle, özellikle 1972 tarihli Kurucu Andlaşma çerçevesinde değerlendirme yapılmıştır.

*kapalı bir biçimde üye devletlerce yalnızca Türkiye bakımından değiştirilmiş ve esnek bir uygulamaya bağlı tutulması kabul edilmiştir*⁷⁸. Pazarıcı'ya göre, laiklik ilkesine aykırılığı olasılığı bulunan İ.K.Ö. Kurucu Andlaşmasına Türkiye'nin taraf olmaması nedeniyle Anayasaya olası aykırılık söz konusu değildir⁷⁹.

Benzer görüşü savunan Terzioğlu'na göre, Türk Hukuku bakımından Örgüte üye olmadığı kabul edilse bile, Türkiye, “*Teşkilat Hukuku*” açısından Örgüt tarafından “üye” olarak kabul edilmiş ve üçüncü kişilerden de buna bir

---

⁷⁸ Pazarıcı, H., “Türk Dış Politikası ve Hukuk”, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, C. 7, No: 2, (Bahar: 2008), s. 122-123. Tarafımızca italik karakterlerle yazılmıştır. Yazar bunu, Viyana Sözleşmesine (m. 39) uygun bulmaktadır. Terzioğlu'na göre de, 1972 tarihli Kurucu Andlaşmanın üyelikle ilgili 8 inci maddesinde yer alan imza koşulu, Türkiye bakımından geçersiz kılınmış ve madde böylece zımnen değiştirilmiştir. Bkz. Terzioğlu, s. 90. Viyana Sözleşmesinin “Andlaşmaların (bütün taraflar için) değiştirilmesi ile ilgili genel kural” başlıklı 39 uncu maddesi şöyledir: “Bir andlaşma, taraflar arasında anlaşma ile değiştirilebilir. *Kısım II'ye konulan kurallar, andlaşma başka türlü öngörmediği ölçüde*, böyle bir anlaşmaya uygulanır” (Tarafımızca italik karakterlerle yazılmıştır). 1972 tarihli İ.K.Ö.Kurucu Andlaşmasında, üye devletlerin üçte ikisi tarafından kabul edilmesi ve onaylanması ile değişiklik yapılabileceği hükme bağlanmıştır (m. 11). Viyana Sözleşmesinin “Andlaşmaların Akdedilmesi ve Yürürlüğe Girmesi” başlığını taşıyan II nci Kısımında yer alan 11 inci madde, bir andlaşmayla bağlanma rızasının imza, bir andlaşma teşkil eden belgelerin teatisi, onay, kabul, tasvip veya katılma veya üzerinde mutabık kalındıysa diğer herhangi bir araçla açıklanabileceğine ilişkindir. Oysa Türkiye, İ.K.Ö.'ne üye olma yönünde, bu şekilde bir irade ortaya koymamıştır. Andlaşmanın bir hükmünün uygulama yoluyla değiştirilmesine bir örnek, BM Andlaşmasındaki açık hükme (m. 27/3) rağmen, uygulamada Güvenlik Konseyi sürekli üyelerinin toplantıya katılmamalarının ya da çekimser kalmalarının karar alınmasına engel kabul edilmemesidir.

⁷⁹ Pazarıcı (Dış Politika), s. 123. Yazar, Türkiye-İ.K.Ö. arasındaki ilişki türünü, dış politikanın yürütülmesinde başvuru çeşitli diplomasi yöntemlerden biri olarak değerlendirmektedir. Pazarıcı, bu durumda da Türkiye Cumhuriyeti'nin temel niteliklerine aykırı düşmemek gerektiğinin altını çizmekte ve Örgüt çerçevesinde yapılacak andlaşmalar ve kararlara katılma ve birtakım kuralların uygulanması durumlarında, “Anayasamız hükümleri saklı kalmak koşuluyla” mealinde bir çekince konulmasını önermektedir.

itiraz gelmemiştir. Ayrıca yazara göre, 2008 tarihli Şartta yer alan “İslâm Konferansı Örgütü 57 üyeden...oluşmaktadır” ifadesi (m. 3 b. 1) Türkiye’yi de kapsamaktadır: “...Teşkilâtın ve üye devletlerin uygulamaları, eski Şartı zımnen değiştirmiş ve Türkiye’nin üyeliğine istisnâ bir durum getirmiştir. Böylece Türkiye, eski Şartı imzalamaksızın Teşkilât üyesi olarak kabul edilmiştir. Yeni Şart açısından değerlendirdiğimizde ise eski Şart döneminde zımnen kabul edilen üyelik, yeni Şart ile birlikte yine zımnen ama bu defa Şarta yazılarak hukukileştirilmiştir...Yeni Şarta taraf olan devletler de Türkiye’nin üyeliğini, hukuksal anlamda, Teşkilâtın hiyerarşik olarak en üst belgesinde kabul etmiş olacaklardır. *Türkiye yeni Şarta taraf olmasa bile, Teşkilât hukuku ve 3 kişiler açısından Teşkilat üyesi olarak kabul edilecektir*”⁸⁰. Ancak yazar, laik hukuksal yapısı ile bağdaşmayan hükümler bakımından çekince koymak suretiyle, Türkiye’nin 1972 tarihli Kurucu Andlaşmanın yerini alan halen yürürlükteki 2008 tarihli Şarta taraf olmasını önermektedir. Zira yazara göre, Türk Hukuku açısından Örgüte üye olduğu ileri sürülemeyecek olan Türkiye’nin 2008 tarihli Şarta taraf olmaması *çeşitli hukukî sorunlar* ortaya çıkarabilecektir⁸¹.

⁸⁰ **Terzioğlu**, s. 88 vd.

⁸¹ **Terzioğlu**, s. 91. 2008 tarihli Şartın 3 üncü maddesinde, Andlaşmadaki hiçbir hükmün, mevcut üye devletlerin üyeliğine ve diğer konulara ilişkin haklarına ve imtiyazlarına hâle getirmeyeceği düzenlenmiş olup (m. 3 b. 3), yazar bu hükümle Türkiye’nin haklarının saklı tutulduğu görüşündedir. Bkz. **Terzioğlu**, s.90. Biz de *Terzioğlu*’nun, 2008 tarihli Şartın m. 3 b. 3 hükmü ile Türkiye’nin haklarının saklı tutulduğu yönündeki görüşüne katılıyoruz. Zira, İ.K.Ö.’nün reform çalışmaları kapsamında 2008 tarihli Şartın hazırlanması sürecine Türkiye aktif olarak katılmıştır. Cumhurbaşkanı *Gül*, İ.K.Ö.’nün Dakar’da toplanan 11 inci İslam Zirvesi nedeniyle, 14.3.2008 tarihinde düzenlediği basın toplantısında “...Bu zirvenin en önemli yanı, İslâm Konferansı’nda reform çabalarını gerçekleştirmektir...bundan önceki zirvede bu yönde bazı çalışmaları başlatma kararı alınmıştı. 2003 yılında benim Tahran’da yaptığım konuşmada reform çalışmalarının başlaması için çağrılar yapmıştım. Bütün bu ortak taleplerin neticesinde bir akil adamlar grubu oluşturulmuştu. Bu heyetin içerisinde Türkiye’den de Profesör Ahmet Davutoğlu vardı, bütün çalışmaları yaptılar ve yeni bir tüzük şartı hazırlandı İslam Konferansı için” demiştir. 14.3.2008 tarihli basın toplantısı metni için bkz. <http://www.tccb.gov.tr/kategoriozel/371/1> (E. T. 21.12.2010)

Karluk, Türkiye'nin İ.K.Ö. Kurucu Andlaşmasını onaylamasa da üye devlet konumunu koruduğunu, üyelikten kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirdiğini belirtmektedir: “Örgütün sosyal ve kültürel alanlardaki işbirliği faaliyetlerine anayasal düzeni sebebiyle aktif bir şekilde katılmayan Türkiye, ekonomik işbirliği alanında daha uygun bir ortam bulmuştur”⁸².

İsmail Soysal, Cidde’de yapılan ilk Dışişleri Bakanları Konferansında Türk delegesinin “*Türkiye’nin Konferans kararlarına Anayasası ve dış politikasının ilkeleriyle bağdaştığı ölçüde katılacağını*” İslâm Konferansı Genel Sekreterine bildiren bir çekince mektubu verdiğini ifade etmektedir⁸³.

---

⁸² **Karluk**, s. 100.

⁸³ **Soysal**, İ., s. 735. Tarafımızca italik karakterlerle yazılmıştır. Yazar böylece, Türkiye’nin çekincesinin içeriğini genişleterek laiklik ilkesini de göz önünde bulundurduğuna işaret etmiştir. Türkiye’nin çekincesini içeren İngilizce mektubun metni şöyleydi: “I have the honour to inform you that the Turkish Government accepts the Resolutions adopted during the...Islamic Conference of...held in...to the extent that they are consistent with the Turkish Constitution and the guiding principles of Turkish Foreign Policy”. Türkiye ayrıca, Ortak Bildiriye, BM kararları ve Türkiye’nin dış politikasının ilkeleriyle bağdaştığı ölçüde kararlara katılabileceği yolunda bir tuncenin eklenmesini istemiştir. Bkz. **Soysal İ.** (İslam Konferansı), s. 6-7. Yazar, Türkiye’nin bu tutumunu daha sonra tüm Konferanslarda sürdüreceğini, Konferanslara katılan diğer devletlerin onun bu tutumuna anlayış göstereceklerini ve böyle bir tutumun İslam Konferansı amaçlarıyla bağdaşamayacağı yolunda eleştiriler yapmaktan kaçınacaklarını belirtmiştir: “Çünkü, Türkiye gibi önemli bir devleti aralarında görmeği yeğliyorlardı”. Bkz. **Soysal**, İ., s. 735. *Hasgüler/Uludağ*, Örgüte tam üye olan Pakistan ve Libya gibi ülkelerin gösterdiği anlayışla, Türkiye’nin bugüne kadar tam üye muamelesi gördüğünü ifade etmiştir: “İKÖ şartının laiklik bakımından sorun oluşturacağı düşünüüyorsa, ilgili kısımlara çekince konularak bu şart artık Meclis’çe onaylanmalı ve Türkiye gibi büyük bir devlete yakışmayan bu sakat duruma son verilmelidir”. Bkz. **Hasgüler/Uludağ**, s. 263. Bu son yazarlar, laiklik ilkesinin Türk dış politikasının bir koşulu haline getirilerek Türkiye için İ.K.Ö. üyeliğinin sakıncalı kabul edilmesini eleştirmiş, Örgüte üyeliğin Türkiye’ye sağlayabileceği bazı avantajlar yanında sorunlara da dikkat çekmişlerdir. Bkz. **Hasgüler-Uludağ**, s. 263 vd. Kanımızca, Türkiye’nin İ.K.Ö.’ne üye olup olmadığının hukukî açıdan incelenmesi, Türkiye’nin Örgüte üyeliğinin sağlayabileceği “*avantaj*”lardan bağımsız olarak yapılmalıdır. Çünkü, üyelik hukukî bir konudur; hukuk kuralları çerçevesinde değerlendirilmelidir.

İslâm Konferansı Kurucu Andlaşmasını hazırlamak üzere 1971 yılında Cidde’de 22 devletin temsilcilerinin yaptığı bir toplantıya katılmayan Türkiye’nin bu metni kabul etme niyetinde olmadığını gösterdiğini belirten *İsmail Soysal* o dönem bakımından Türkiye’nin tutumu ile ilgili olarak şu değerlendirmeyi yapmıştır: “1) Din birliğine dayanan bir dayanışma ve bu dayanışmayı düzenleyecek İslâm Konferansı Örgütünü Türkiye’nin kabul etmesi laiklik ilkesine aykırı düşer mi? Bu, farklı yorumlar doğurabilirdi. 2) *İslâmın değerleri ve uygarlığının korunması söz konusu olduğunda, Türkiye gibi, Batı hukuk sistemini benimseyip uygulayan bir devlet için onun tümüyle kabulü, Anayasanın laiklik ilkesine aykırı olabilirdi.... Şeriat kuralları, fıkıh Türkiye’de uygulanamazdı.* Bu böyle olmakla birlikte, İslâm Konferansı Yasasını imza etmeyip toplantılara “fiili üye” gibi katılarak alınan kararlara çekinceler koymak ile Yasayı yukarıda belirtilen bir genel çekinceyle imzalamak arasında pek fark görünmüyordu. Nitekim 1976 Mayısında, İstanbul’da yapılacak 7. Dışişleri Bakanları toplantısı sırasında Yasaya bir çekince ile katılmak için hükümet gereken hazırlıkları yapmağa başlamıştı. Hazırlanan kanun tasarısı TBMM’nin ilgili Komisyonuna gelmiş, ancak zamanında çıkarılmadığından, 1977 erken seçim kararı üzerine kanun tasarısı kadük olmuştu...o zamandan beri onay için yeni bir girişim yapılmayınca, Türkiye’nin fiili üye durumu süregelmiştir”⁸⁴.

Ayrıca 1982 Anayasasına göre, laiklik Türk Devletinin niteliklerinden biri olup (m. 2), bu hükmün değiştirilmesi teklif dahi edilemez (m. 4).

⁸⁴ **Soysal**, İ., s. 735-736. Tarafımızca italik karakterlerle yazılmıştır. *Armağan* ise, Türkiye’nin, Taif’te yapıldığını belirttiği 3 üncü İslâm Zirvesinde (1981) ve 7 nci Dışişleri Bakanları Konferansında (1976) “asil üye” olarak kabul edildiğini ileri sürmektedir. Bkz. **Armağan**, s. 7-8. 25-28 Ocak 1981 tarihinde Mekke’de ve Taif’te yapılan III. İslam Zirvesine Türkiye eşit düzeyde katılmıştır. *İsmail Soysal*, Mekke Bildirisi konusunda Türkiye’nin tutumunu eserinde şöyle değerlendirmiştir: “Mekke Deklerasyonuna, ‘İslâm Ümmeti’ deyimi ve ‘İslâm’a ve İslâm ilke ve değerlerine, bir yaşam biçim olarak, kesinlikle bağlı kalınmasının, Müslümanların karşılaştıkları tehlikelere karşı en önemli kalkan olduğu’ yolundaki paragraf konulurken, Türk delegasyonu Konferansta gerek Türkiye’nin laik bir devlet niteliğini, gerek dış politikasının gereklerini açıkça anlatmıştı. Türkiye’nin bu özel durumu anlayışla karşılanmıştı. İsrail ile ilişkilerin kesilmesi yolundaki Kararın, bir

Anayasasındaki laiklik ilkesi nedeniyle Kurucu Andlaşmaya taraf olamayan Türkiye'nin İ.K.Ö. ile karşılıklı mutabakat sonucu yaratılan “fiilî üyelik” denilen yeni bir statüden yararlandığının ileri sürülmesi, *Alpkaya*'ya

---

tartışma konusu olmadan ve Türkiye'nin adı vurgulanmadan yeniden kabul edilmesi ise, Türkiye'nin koyduğu çekince ile karşılanmakta idi. Konferansta, kurulması kararlaştırılan “İslâm Adalet Divanı” karşısında Türkiye'nin durumunun da ileride bu çekince çerçevesinde düşünülmesi gerekebilirdi”. Bkz. **Soysal**, İ., s. 738. *İsmail Soysal*, Türkiye'nin İslamın “ümme” anlayışını benimseyeceği için, Örgüt içinde kurulmakta olan İslam Fıkıh Akademisi, İslam Hukuku Komisyonu ya da İslam Adalet Divanı gibi kurumların dışında kaldığını, ama kendi modelini de örnek göstermediğini belirtmiştir. Bkz. **Soysal**, İ. (İslam Konferansı), s. 15. 1974 yılında Lahor'da gerçekleştirilen 2 nci İslam Zirvesinde yayımlanan Bildiride üye ülkelerin İsrail ile tüm ilişkilerini kesmesi gereği yer almıştır. Bkz. <http://www.oic-oci.org/english/conf/is/2/2nd-is-sum.htm>Declaration%20of%20Lahore (E. T. 25.2.2010). *İsmail Soysal*, Konferansta Türkiye'yi bir alt düzeyde temsil eden Dışişleri Bakanı *Turan Güneş*'in her zamanki gibi, alınan kararlar için Türkiye'nin çekincesini koyduğunu belirtmektedir. *Güneş*, İsrail ile ilişkilerin kesilmeyeceğini basına bildirmiştir. Bkz. **Soysal**, İ., s. 736. Bu son yazar, Fez'de yapılan 10 uncu Dışişleri Bakanları Konferansında İsrail'e karşı “cihad” açılması kararının Türkiye bakımından daha çok sembolik nitelikte bir dilek sayıldığını belirtiyor. Bkz. **Soysal**, İ., s. 737. Bu son yazar, ilk defa eşit düzeyde katıldığı Temmuz 1975'te Cidde'de yapılan 6 ncı İslam Dışişleri Bakanları Konferansında Türkiye'nin, İsrail'in Birleşmiş Milletler Örgütünden çıkarılması yolundaki karar tasarılarını karşı çıkmamakla zımnen benimsediğini ileri sürmektedir: “Gerçi, (Türkiye) Konferansta gene mutâd çekincesini yapmıştı. Ama, ‘Consensus’ ile alınan bu kararı çekince çerçevesinde tuttuğunu belirtmiş değildi...Öyle görünüyor ki, Türkiye bu kararı bir dilek gibi görmüş, karşısına çıkmak istememiştir”. Bkz. **Soysal**, İ. (İslam Konferansı), s. 8-9. 1986 yılında Fez'de yapılan 16 ncı İslam Dışişleri Bakanları Konferansı hakkında Dönemin Dışişleri Bakanının Meclis'te yaptığı açıklamasında, “İsrail ile ilgili olarak kabul edilen karar tasarılarından birinde, üye ülkelerin bu devletle ilişkiye girmemeleri ve mevcut ilişkilerini kesmeleri yolunda çağrıda bulunulmuştur...Türkiye, İslam teşkilatı konferanslarında kabul edilen karar ve deklarasyonlara, *Anayasasına ve dış politikasının temel ilkelerine uygunluğu ölçüsünde benimsediğini gösteren çekince* koymaktadır. Fez'de yapılan 16 ncı İslam Dışişleri Bakanları Konferansında da bu hususu belirten bir mektubu genel sekretere tevdi etmiş bulunuyoruz...” denilmektedir. Bkz. TBMM Tutanak Dergisi, B. 59, 14.1.1986, O. 1, s. 338.

göre, Örgütün, üyelerin sahip olduğu tüm hak ve yükümlülüklerle sahip olan Türkiye'yi, Kurucu Andlaşma'yı onaylama yükümlülüğünden bağışık tutmasından başka bir anlam taşımamakta ve “*kanuna karşı hile*” teşkil etmektedir⁸⁵. *Alpkaya*, Türkiye ile İ.K.Ö. arasındaki ilişkiyi, Türk Hukuku yanında uluslararası hukuka da aykırı bulmaktadır. Yazara göre, Anayasasında laik olduğu belirtilmiş olsa da, nüfusunun büyük çoğunluğu müslüman olmakla ve Kurucu Andlaşmada belirtilen toplantılara katılmakla Türkiye, Örgüte üye olmak için gerekli iki koşulu yerine getirmiştir: Üyelik için yerine getirilmemiş olan koşul ise, “Kurucu Andlaşmayı imzalamış olmak”tır. Bu nedenle aslî üye olamayan Türkiye'nin, katılma yoluyla andlaşmaya taraf olabilmesi bakımından, “ulusal hukuk kurallarının gereklerini yerine getirme koşulu” varlığını sürdürmektedir. Türkiye'nin İslâm Konferansı Örgütü Kurucu Andlaşmasına taraf olabilmesi için, bir uygun bulma kanununun çıkarılması ve andlaşmanın onaylanarak yayımlanması gereklidir⁸⁶. Türkiye'nin Anayasasındaki ilkeleri ileri sürerek *-andlaşmanın konusuna ve amacına aykırı da olsa-* çekinceler koyarak Kurucu Andlaşmaya taraf olabileceği düşüncesindeki *Alpkaya*, çekince konularak da olsa, İ.K.Ö. ve İslâm Kalkınma Bankası üyeliğinin Anayasanın laiklik ilkesine aykırı olacağı düşüncesindedir: “...” Türkiye'nin bu tür bir çekinceyle üyeliğinin sonucunda ya çekincenin fiilen geçersizleşmesi ve dolayısıyla anayasaya aykırı uygulamalar yeniden gündeme gelecek, ya da üyeliğin işlevi kalmayacaktır”⁸⁷.

---

⁸⁵ *Alpkaya*, s. 65.

⁸⁶ *Alpkaya*, s. 59 vd. Belirtmeliyiz ki, *Alpkaya*'nın üzerinde durduğu “*ulusal hukuk kurallarının gereklerini yerine getirme koşulu*”, Örgütün 1972 tarihli Kuruluş Andlaşmasının üyelikle ilgili 8 nci madde hükmünde ve 2008 tarihli Şartın üyelikle ilgili 3 üncü madde hükmünde yer almamaktadır. Bu koşul, 1972 tarihli Kurucu Andlaşmanın üye devletlerce onaylanmasına ilişkin hükümde (m. 14) ve 2008 tarihli Şartın yine Şartın üye devletlerce onaylanmasına ilişkin hükümde (m. 39) bulunmaktadır.

⁸⁷ *Alpkaya*, s. 67-68.

B. TÜRKİYE’NİN TUTUMU

Konuyla ilgili olarak 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanununa istinaden Türk Dışişleri Bakanlığına yaptığımız başvuruya verilen 18.8.2010 tarihli yanıtta: “Türkiye, 1976 yılında İstanbul’da düzenlenen 7. İKÖ Dışişleri Bakanları Toplantısı sırasında İKÖ Yasasını kabul ettiğini bildirmek suretiyle İKÖ’ye üyelik arzusunu kayda geçirmiş ve o tarihten bu yana tam üye muamelesi görmüştür. Bu çerçevede, İKÖ bünyesinde tertiplenen toplantılarda kabul edilen karar ve bildiriler Anayasamızın hükümleri ve dış politikamızın temel ilkeleri ile bağdaşmak kaydıyla uygulanmaktadır” denilmektedir⁸⁸.

---

⁸⁸ Tarafımızca italik karakterlerle yazılmıştır. 7 nci Dışişleri Bakanları Konferansının 1976 yılında İstanbul’da toplandığı günlerde, Türkiye’de dönemin Koalisyon Hükümeti ortağı partinin başkanı ve Başbakan Yardımcısı “Türkiye olarak İslâm Konferansının *kurucu üyesi* olmaktan bahtiyarlık duyuyoruz” şeklinde açıklama yapmıştır. Bkz. “Kıbrıs, İslâm Konferansı Gündemine Alındı; Mısır Kıbrıs’la İlgili Türk Tezine Karşı Çıktı” başlıklı *Ümit Gürtuna*’nın haberi, 14.5.1976 tarihli Cumhuriyet Gazetesi. Tarafımızca italik karakterlerle yazılmıştır. Aynı dönemde çıkan “İslâm Konferansına Kıbrıs Türkleri için öneri getiriliyor” başlıklı bir habere göre ise, “Türkiye ilk kez İstanbul’da toplanacak İslâm Konferansı’nda, konferansın bütün organlarında aktif bir çalışma yapmayı kararlaştırmıştır. Bundan önceki 6 konferansta, Türk heyeti adına yalnız heyet başkanı, genel kurulda ayrıntılara inmeyen genel çizgilerle sınırlı konuşma yapıyordu. Türk Delegasyonu’na verilen önergede, delegasyon üyelerinin ilgili oldukları tüm komite çalışmalarına katılacakları ve burada aktif bir rol oynayacakları bildirilmiştir. Böylece Türkiye ilk kez tam üye gibi toplantıda temsil edilmiş olacaktır”. Bkz. 10.5.1976 tarihli Cumhuriyet Gazetesi. Türk Dışişleri Bakanlığının resmî internet sitesinde İ.K.Ö. başlığı altında verilen bilgilerde, Rabat’ta yapılan ilk Zirve’ye bir heyetle katıldığı belirtilen Türkiye’nin Örgüte üye olup olmadığı konusuna hiç değinilmeksizin Örgütün hâlen 57 üyesinin bulunduğu ifade edilmiştir. Örgütün 57 üyesinin bulunduğu belirtilmekle Türkiye’nin de üyeler arasında sayıldığı anlaşılmaktadır. Aynı internet sitesinde, “NO:144 -; 4 Kasım 2004; İslam Özel Sektörü Geliştirme Kurumu Kurucu Anlaşması Hk.” başlığı altında verilen açıklama ise, “Türkiye 1969 yılından bu yana İslam Konferansı (İKÖ) üyesidir” cümlesiyle başlamaktadır. Bkz. <http://www.mfa.gov.tr> (E. T. 1.10.2010)

2005 yılında bir milletvekili tarafından Dışişleri Bakanlığının yanıtlanması istemiyle verilen bir yazılı soru önergesinde, "...14-16 Haziran 2004 tarihlerinde İstanbul'da başkanlığınızda yapılan Dışişleri Bakanları İslam Konferansı 31. Genel Kurul Toplantısı Sonuç Bildirgesinin 62'nci paragrafında çağdaş insan hakları ve kadın-erkek eşitliğine aykırı bazı bölümler yer almıştır. Türkiye Cumhuriyeti geleneksel olarak, İslam Konferansı toplantılarında kabul edilen Kararları, Sonuç Bildirgesini ve Deklarasyonları, kendi Anayasası ve Türk dış politikasının temel prensipleri ile uyumlu ölçüde kabul ettiğini, genel bir çekince ile belirtmektedir. Bununla birlikte, İslam Konferansının İstanbul Sonuç Bildirgesinin, 'Avrupa Birliği'nin, bazı ülkelerde geçerli olan Şariat Kanunu içinde yer alan recm ve benzeri ceza uygulamalarını, insanlık dışı diye nitelendirmesini kınayan' ve bu gibi tutumları 'ülkelerin iç işlerine karışmak' olarak belirten cümleleri, üyesi olduğumuz Avrupa Konseyi, katılmaya çalıştığımız Avrupa Birliği ve her şeyden önce laik, demokratik Cumhuriyetimizin temel ilkelerine tamamen ters düşmektedir...Avrupa Konseyi bünyesinde etkinlik gösteren bazı kadın dernekleri İKÖ'nün İstanbul Sonuç Bildirgesi ile ilgili olarak Türkiye'yi eleştiren bir bildiri yayınlamışlardır..." denilerek, İstanbul Sonuç Bildirgesindeki eşitliğe ve insan haklarına aykırı maddelerde, genel çekince dışında, Türk Hükümeti adına karşı görüş bildirilip bildirilmediği sorulmuştur. Söz konusu önergeye Dışişleri Bakanlığı tarafından verilen 3.5.2005 tarihli yanıtta, "...Türkiye, *İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) Şartı'na katılırken*, bu Şart'ın hükümlerini...Türkiye'nin anayasal düzeni izin verdiği ölçüde uygulayacağına dair genel çekince bulunmuştur. Bu düzenleme uyarınca, Türkiye, her İKÖ toplantısı sırasında, mutaden İKÖ Genel Sekreteri'ne bir çekince mektubu göndererek, İKÖ kararlarını "*anayasal sistemi ve dış politikasının temel ilkeleri açısından uygulanabilir oldukları ölçüde kabul ettiğini*" kayda geçirmektedir. Aynı tutum, 14-16 Haziran 2004 tarihleri arasında İstanbul'da düzenlenen 31. İslam Ülkeleri Dışişleri Bakanları Konferansı'nda benimsenen belgeler ve soru önergelerinde kayıtlı hususlar için de geçerli olup, söz konusu çekincelerimizi içeren, dönemin İKÖ Genel

Sekreteri Belkeziz'e muhatap 16 Haziran 2004 tarihli mektubum toplantı sırasında tevdi edilmiştir..." şeklinde yanıt verilmiştir⁸⁹.

Örgüt bünyesinde alınan kararlara Türkiye'nin bir "çekince" ile katıldığı yolundaki açıklamaları söz konusu olanın "çekince" değil, "bildirim" olduğu şeklinde yanıtlayan *Alpkaya* ise, Kurucu Andlaşmaya taraf olmadan çekince konulmuş sayılmanın da mümkün olamayacağını altını çizmiştir^{90,91}.

---

⁸⁹ Söz konusu soru önergesinin ve Dışişleri Bakanlığı yanıtının metni için bkz. TBMM Tutanak Dergisi, B. 94, 4.5.2005, O. 3, s. 277-280. Tarafımızca italik karakterlerle yazılmıştır. Türkiye'nin konferans kararlarının tümü için geçerli olmak üzere, "Türkiye, Konferans kararlarını, anayasası, Türk dış politikasının temel ilkeleri ve Birleşmiş Milletler'de desteklediği veya tasvip ettiği kararlar ile bağdaştığı ölçüde kabul etmektedir" şeklinde genel bir çekince koyduğu, Konferansın herhangi bir kararına katılmayan bir devletin bunu yazılı olarak kayda geçirebileceği yönündeki "7. İslâm Konferansı pazartesi günü başlıyor" başlıklı haber için bkz. Cumhuriyet, 8.5.1976. Mart 1970'te Cidde'de yapılan Dışişleri Bakanları Konferansına katılan Türk heyeti başkanı *Orhan Eralp* Konferansta yaptığı konuşmada, Rabat Konferansının Cidde toplantısının gündemini açık ve kesin bir şekilde tesbit ettiğini, bu gündemin dışına çıkılmasının konferansın neticeye varmasını güçleştireceğini söylemiş, Rabat Konferansında ortaya çıkan dayanışma hissini devam etmesi için, gayretlerin ayrı siyasî bünyeye ve ayrı coğrafi konuma sahip devletler arasında varolması doğal sayılması gereken tutum ve görüş ayrılıkları üzerine değil, devletleri birbirlerine yaklaştıracak unsurlar üzerine yoğunlaşması gerektiğini vurgulamıştır. *Eralp*, Cidde Konferansı sonunda yayımlanan Bildirinin kabulü sırasında yaptığı konuşmada ise, Türk heyetinin Bildiriyi, bazı çekincelerle kabul ettiğini bildirmiştir. Türk Heyeti Bildiriyi, Türkiye'nin oy verdiği veya desteklediği Birleşmiş Milletler Genel Kurul veya Güvenlik Konseyi kararlarına ve Türk dış politikasının temel ilkelerine uygunluğu ölçüsünde kabul etmiştir. Bkz. Dışişleri Bakanlığı Belleteni, S. 66, Mart 1970, s. 27-28.

⁹⁰ *Alpkaya*, s. 66. *Mümtaz Soysal* da, "İslam Ülkeleri Arası Yatırım ve İhracat Kredi Sigortası Kurumu Kuruluş Anlaşması" ile ilgili olarak yaptığı bir değerlendirmede, Türkiye'nin İslam ülkeleriyle imzalanan anlaşmalar konusunda rutin olarak başvurduğu, "Anayasamız ve bağlı olduğumuz uluslararası anlaşmalar hükümlerinin saklı olduğu" yolunda "formül biçiminde" bir çekincenin, "yatırım ve ihracat kredi sigortası" gibi teknik ve ayrıntılı bir konuda yeterli olmayabileceğine ve böyle bir

Uluslararası Hukuk Komisyonunun (UHK) 2002 yılında gerçekleştirilen 54 üncü oturumuna ilişkin Raporda yorum bildirisi, “ne ad verilirse verilsin, bir devlet ya da bir örgüt tarafından yapılan ve o devlet veya o örgütün o andlaşmaya veya onun belli hükümlerine atfettiği anlam veya kapsama açıklık getirmeyi veya bunu kesin olarak belirtmeyi amaçladığı tek taraflı bir açıklama” olarak tanımlanmıştır⁹².

---

durumda söz konusu ifadenin bir çekinceye çok bir yorum beyanı sayılmasının mümkün olduğuna işaret etmiştir. **Mümtaz Soysal**, s. 186.

⁹¹ Örneğin, 1966 tarihli Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmeyi Türkiye, üç beyan ve bir çekince ile onaylamıştır. Bu beyanlarından ilkinde Türkiye, bu Sözleşmeden doğan yükümlülüklerini BM Andlaşması (özellikle 1 inci ve 2 nci maddeler) çerçevesindeki yükümlülüklerine uygun olarak yerine getireceğini beyan etmiş, Sözleşmenin 27 nci maddesine koyduğu çekince ile ise, Sözleşmenin 27 nci madde hükmünü Anayasası ve Lozan Barış Andlaşması hükümlerine göre uygulama hakkını saklı tutmuştur. Bkz. 21.7.2003 tarihli ve 25175 sayılı RG.

⁹² <http://untreaty.un.org/ilc/reports/2002/english/chp4.pdf> (E. T. 12.12.2010). **Özman**, yorum bildirisinde bulunan devletin, çekince ileri sürenden farklı olarak, *anlaşma ile kurulmuş olan düzenden değişik bir düzen* ortaya koymasının söz konusu olmadığına dikkat çekmiştir. Bkz. **Özman**, s. 18. *Aust* da, yorum bildirimlerini, ilgili devletin bir hükmü kendisi bakımından kabul edilebilir kılmak üzere, bir sözleşmenin belli bir hükmünün yorumu olarak açıklamıştır. Bkz. **Aust** (Handbook), s. 68. *Oppenheim*, bazı tek taraflı açıklamaların, bir andlaşmanın belirli hükümlerinin hukukî etkisini değiştirmek veya ihraç etme etkisine sahip olmadığını, esas olarak politik amaçlarla yapıldığını, uluslararası önemden çok ulusal önem taşıdığını belirtmiştir. Bkz. **Jennings, R./Watts A.** (Ed.), s. 1241, dp. 2. Devletlerin tek taraflı açıklamalarının “çekince” olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceği her bir durumun özelliklerine göre belirlenecektir. Bkz. **Jennings, R./Watts A.** (Ed.), s. 1242. *Shaw* da, çekince ile bir çekincenin sahip olduğu hukukî etkiyi doğurması amaçlanmaksızın yapılan politik açıklama veya yorum bildirimleri arasındaki farka işaret etmiştir. Zira politik açıklama ve yorum bildirimlerinde, ilgili sözleşmeyle ilgili olarak bağlayıcı olmayan bir sonuç amaçlanmaktadır. Bkz. **Shaw, M. N.**, *International Law, Fifth Edition*, Cambridge 2003, s. 822. Bu son yazar, bu ayrımı ayrıntılı olarak incelemiştir. Bkz. **Shaw**, s. 823 vd. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin *Belios v. Switzerland* (1988) kararı ile Mahkeme, İsviçre’nin bildirisini bir çekince olarak kabul etmiştir. Mahkeme, bir bildirisinin niteliğinin belirlenmesinde başlığının ötesinde içeriğine bakılması gerektiğini açıklamıştır. Bkz. **Hiller, T.**, *Sourcebook on Public International Law*, London 1998, s. 134.

C. GÖRÜŞÜMÜZ

1. 1972 Tarihli Kurucu Andlaşma İle İlgili Olarak

Yukarıda ayrıca değindiğimiz üzere, 1969 yılında dönemin Türk Başbakanı, Rabat'ta yapılan Zirveye dinsel değil, siyasal olduğu için Türkiye'nin de katılacağını, bunun laiklik ilkesine ve Türk Dış Politikasına ters düşmeyeceğini, tersine Türkiye'nin dış ilişkilerine yararlı olacağını belirtmiş, diğer İslam ülkelerinden farklı konumunu vurgulamak niyetiyle Türkiye Konferansında bir alt düzeyde temsil edilmiştir⁹³.

Dışişleri Bakanları Konferansının Mart 1970'te Cidde'deki ilk, Aralık 1970'te Karaçi'deki 2 nci ve yine Şubat-Mart 1972'de Cidde'deki 3 üncü toplantısının sonunda yayımlanan sonuç bildirimlerinde, “katılan devletler” sayılmış ve bu devletler arasında Türkiye'ye de yer verilmiştir. Gözlemci statüsünden yararlananlar ayrıca belirtilmiştir⁹⁴. Temmuz 1975'te Cidde'de yapılan 6 ncı Dışişleri Bakanları İslam Konferansının Sonuç Bildirisinde ise, Konferansında yer alan “üye devlet”ler sayılırken Türkiye'ye de “üye devlet” sıfatıyla yer verilmiştir. Yine gözlemci statüsünden yararlananlar ayrıca belirtilmiştir⁹⁵. Mayıs 1976'da İstanbul'daki Konferansın Sonuç Bildirisinde de, misafir veya gözlemci statüsündeki örgütler ayrıca belirtilirken, Türkiye yine “üye devletler” arasında sayılmıştır⁹⁶.

---

⁹³ Soysal, İ., s. 734-735. Rabat'taki Zirveye katılan Türk Dışişleri Bakanına devlet başkanlarına uygulanan protokolün uygulandığını bildiren “7. İslâm Konferansı pazartesi günü başlıyor” başlıklı haber için bkz. Cumhuriyet, 8.5.1976.

⁹⁴ <http://oic-oci.org/english/conf/fm/All%20Download/Frm.01.htm#SONUC%20DECLARATION>; <http://oic-oci.org/english/conf/fm/All%20Download/Frm.02.htm>;

<http://oic-oci.org/english/conf/fm/All%20Download/Frm.03.htm> (25.8.2010)

⁹⁵ <http://oic-oci.org/english/conf/fm/All%20Download/Frm.06.htm> (E T. 24.12.2009). Mart 1973'te Bengazi'deki 4 üncü ve Haziran 1974'te Kuala Lumpur'daki 5 inci Dışişleri Bakanları Konferansında sonuç bildirisi yayımlanmamıştır. Bkz. <http://oic-oci.org/english/conf/fm/All%20Download/Frm.04.htm> ve <http://oic-oci.org/english/conf/fm/All%20Download/Frm.05.htm> (E. T. 25.8.2010)

⁹⁶ <http://oic-oci.org/english/conf/fm/All%20Download/Frm.07.htm> (E T. 25.8..2010)

Cidde’de yapılan Dışişleri Bakanları Konferansında 4.3.1972 tarihinde kabul edilen Örgütün Kurucu Andlaşmasının girişinde, andlaşmayı kabul edenler arasında Türkiye de sayılmıştır. 1972 tarihli Kurucu Andlaşmanın “Üyelik”le ilgili 8 inci maddesi şöyledir: “İslâm Konferansı Örgütü, Rabat’ta toplanan Krallar, Devlet ve Hükümet Başkanları Konferansı ile Cidde ve Karaçi’de yapılan Dışişleri Bakanları Konferansına katılan ve bu Yasayı imza eden devletlerden oluşur. Her İslâm ülke, bu Yasayı kabul etmeğe hazır olduğunu ve bunu arzu ettiğini açıklayan bir başvuruda bulunarak İslâm Konferansına katılabilir. Başvuru belgesi, belgenin sunulduğundan sonra ilk yapılacak Dışişleri Bakanları Konferansına sunulmak üzere, Genel Sekreteryaya verilir. Üyelik, Konferans üyelerinin üçte iki çoğunluğunca onaylandığı anda başlar”⁹⁷. “Onay” başlıklı 14 üncü maddeye göre de, Kurucu Andlaşma, İ.K.Ö.’ndeki üye devletler tarafından, ülkelerindeki yasal yönetime göre onanacak ve onaylanacak ve 29 Şubat-4 Mart 1972 günlerinde Cidde’de toplanan Dışişleri Bakanları 3 üncü İslam Konferansına katılan devletlerin salt çoğunluğunun onay belgelerini Genel Sekreteryaya verdikleri günden başlayarak yürürlüğe girecektir.

1972 tarihli Kurucu Andlaşmanın “İslam Konferansı” başlıklı ilk maddesine göre de, “Üye ilkeler bu Yasa ile ‘İslam Konferansı Örgütü’nü kurarlar”.

Türkiye 1969 yılında Rabat’ta toplanan Devlet ve Hükümet Başkanları Konferansı ile Cidde ve Karaçi’de toplanan Dışişleri Bakanları Konferanslarına katılmıştır.

İsmail Soysal, Türkiye’nin 1972 tarihli Kurucu Andlaşmayı imzalamadığını belirtmektedir⁹⁸. Türkiye Kurucu Andlaşmayı onaylamamıştır.

2. 2008 Tarihli İslam Konferansı Örgütü Şartı İle İlgili Olarak

İ.K.Ö.’nün 13-14 Mart 2008 tarihlerinde Dakar’da toplanan 11 inci İslam Zirvesi tarafından kabul edilen hâlen yürürlükteki 2008 tarihli Şart, BM Andlaşması m. 102 gereği 1.2.1974 tarihinde BM Örgütü Sekreter-

⁹⁷ Tarafımızca italik karakterlerle yazılmıştır.

⁹⁸ Soysal, İ., s. 733.

yasındaki sicile tescil edilen 1972 tarihli Kurucu Andlaşmasının yerini almıştır (m. 39)⁹⁹. Şartın 2 nci Bölümü üyelikle ilgilidir. Örgütün 57 üyesinin bulunduğu belirtilen 3 üncü maddede¹⁰⁰, üye olma, Dışişleri Bakanları

⁹⁹ 13-14 Mart 2008 tarihinde Dakar'da toplanan 11 nci İslam Zirvesinde alınan "Gözden Geçirilmiş/Değiştirilmiş (**Revised**) İ.K.Ö. Şartının Kabulü ve Onaylanması Hakkındaki 2/11-ORG (IS) No.lu Karar"la, *Değiştirilmiş Şart* oybirliğiyle kabul edilmiş, Şartın yürürlüğe girmesinin Örgütün ve faaliyetlerinin reformu açısından önem arzettiği teyit edilmiştir. Ayrıca Karar ile, Şartın kabul edilmesinden itibaren azamî 6 ay içinde üye devletlerce mümkün olduğunca çabuk bir şekilde onaylanması tavsiye edilerek, Genel Sekreterden bu kararın yerine getirilmesi ve bu konuda 12 nci İslam Zirve Konferansına rapor sunması talep edilmiştir. Kararın metni için bkz. <http://www.oic-oci.org/is11/english/res/11SUM-ORG-RES-FINAL.pdf> (E. T. 21.12.2010). Zirvenin Final Bildirisinde de, üye devletlere, Şartı, kabul edilmesinden itibaren azamî 6 ay içinde mümkün olduğu kadar çabuk bir şekilde acilen onaylamaları tavsiye edilmiştir. Final Bildirisi metni için bkz. <http://www.oic-oci.org/is11/english/FC-11-%20SUMMIT-en.pdf> (E. T. 21.12.2010). 2008 yılında Kampala'da, 2009 yılında Şam'da ve 2010 yılında Duşanbe'de toplanan Dışişleri Bakanları Konferansları sonunda yayımlanan final bildirimlerinde, şu devletler 2008 tarihli Şartı imzalayan devletler olarak sayılmıştır: Afganistan İslam Cumhuriyeti, Azerbaycan Cumhuriyeti, Bahreyn Krallığı, Bangladeş, Çad, Endonezya, Kamerun Cumhuriyeti, Libya Arap Sosyalist Halk Cemahiriyesi, Malezya, Nijer, Suidi Arabistan Krallığı, Suriye Arap Cumhuriyeti, Tacikistan Cumhuriyeti, Tunus, Türkiye, Uganda, Yemen. Final raporlarının metni için bkz. <http://www.oic-oci.org> (E. T. 23.12.2010). 23-25 Mayıs 2009 tarihinde, Şam'da gerçekleştirilen 36 ncı Dışişleri Bakanları Konferansında yaptığı konuşmada Genel Sekreter *İhsanoğlu*, 2008 tarihli Şartın 30 üye tarafından imzalandığını ve 8'i tarafından onaylandığını ifade etmiştir. Genel Sekreterin konuşması için bkz. http://www.oic-oci.org/topic_detail.asp?t_id=229 (E. T. 23.12.2010). 18-20 Mayıs 2010 tarihlerinde, Duşanbe'de gerçekleştirilen 37 nci Dışişleri Bakanları Konferansında yaptığı konuşmada ise Genel Sekreter *İhsanoğlu*, Şartın 41 ülke tarafından imzalanmış olduğunu ve *yürürlüğe girdiğini* ifade etmiştir. Genel Sekreterin konuşması için bkz. http://www.oic-oci.org/topic_detail.asp?t_id=3765 (E. T. 23.12.2010). Konuşmada Şartı imzalayan ve onaylayan devletler ayrıca sayılmıştır.

¹⁰⁰ http://www.oic-oci.org/page_detail.casp?p_id=52 (E. T. 22.12.2009). *3 üncü maddede Örgütün 57 üyesinin bulunduğu belirtildiğine göre, kanımızca, Türkiye'nin 1972 tarihli Kurucu Andlaşmaya taraf olduğu varsayılmaktadır. Örgütün resmî internet sayfasında da, 30 devlet tarafından kurulan Örgütün bugün*

Konferansının *konsensüsle* alacağı karara bağlanmıştır. Buna göre, *üye olmak üzere başvuruda bulunan, müslüman çoğunluğa sahip ve Şarta bağlı her Birleşmiş Milletler Örgütü üyesi devlet, Dışişleri Bakanları Konferansı tarafından kabul edilip üzerinde anlaşılan kriterler bazında, Dışişleri Bakanları Konferansı tarafından konsensüsle kabul edilirse Örgüte katılabilir. Ayrıca Şarttaki hiçbir hüküm mevcut üye devletlerin üyelikle ya da diğer konularla ilgili haklarına veya ayrıcalıklarına hanel getirmez (m. 3)*^{101,102}. Ayrıca 2008 tarihli Şartın, Dışişleri Bakanları Konferansının üçte

---

(Türkiye de dâhil edilerek) 57 üyesinin bulunduğu belirtilmektedir. Bkz. http://www.oic-oci.org/page_detail.asp?p_id=52 (23.12.2010). Sitede ayrıca, Türkiye'nin 1969 yılından itibaren Örgüte üye olduğu yazılıdır. Bkz. http://www.oic-oci.org/member_states.asp (E. T. 23.12.2010)

¹⁰¹ Maddenin İngilizcesi şöyledir:

“1. The Organization is made up of 57 States member of the Organization of the Islamic Conference and other States which may accede to this Charter in accordance with Article 3 paragraph 2.

2. Any State, member of the United Nations, having Muslim majority and abiding by the Charter, which submits an application for membership may join the Organization if approved by consensus only by the Council of Foreign Ministers on the basis of the agreed criteria adopted by the Council of Foreign Ministers.

3. Nothing in the present Charter shall undermine the present Member States' rights and privileges relating to membership or any other issues”.

¹⁰² Türk Dışişleri Bakanlığı'nın resmî internet sayfasında, İ.K.Ö. başlığı altında, Örgüte yeni üye kabulünün, üye ülkelerin üçte iki çoğunluğunun onayıyla gerçekleşebileceği yazılıdır. Bkz. <http://www.mfa.gov.tr> (1.10.2010). 1972 tarihli Kurucu Andlaşmanın yerini alan hâlen yürürlükteki 2008 tarihli Şart, bu konuda *konsensüsü* yeterli görmüş olup (m. 3), üyeliğe üçte iki çoğunlukla kabul, 1972 tarihli Kurucu Andlaşmada öngörülüyüştü (m. 8). 1972 tarihli Kurucu Andlaşma, Dışişleri Bakanları Konferansında karar ve tavsiyelerin üçte iki çoğunlukla alınacağını, Dışişleri Bakanları Konferansının herhangi bir toplantısında bulunan üye devletlerin üçte iki çoğunluğunun yetersayı sayılacağını hükme bağlamıştır (m. 5). Üyelikle ilgili 8 inci madde de, üyeliğin, Dışişleri Bakanları Konferansının üyelerinin üçte iki çoğunluğunca *onaylandığı andan başlayacağına* ilişkindir. *İsmail Soysal*'ın 1972 tarihli Kurucu Andlaşmanın yürürlükte olduğu dönemde Örgütün karar alma yöntemine ilişkin değerlendirmesi şöyledir: “Toplantılarda kararlar (Resolutions) genellikle “consensus” (Arapça: el-müşavere ve el-müşareke, yani danışma ve görüş birliği) ile alınmakta, Tüzükte öngörülen 2/3

iki çoğunluğuyla kabul edilip, her bir üye devletin *anayasal prosedürüne uygun olarak* üye devletlerin imzasına ve onayına açık olacağı ve onay belgelerinin Örgütün Genel Sekreterine tevdi edileceği hükme bağlanmıştır (m. 39).

Türkiye 2008 tarihli Şartı imzalamış, ancak henüz onaylamamıştır.

18-20 Haziran 2008 tarihlerinde Kampala’da yapılan 35. Dışişleri Bakanları Konferansında, Türkiye’nin Şartı imzalamasından duyulan *memnuniyet* dile getirilmiştir¹⁰³.

Ayrıca Örgütün resmî internet sitesinden ulaşabildiğimiz belgeler çerçevesinde yaptığımız araştırma sonucunda, Şartın 2008 yılında Dakar’da 11 nci İslam Zirvesinde kabulü ve 2008 yılında 35 inci Dışişleri Bakanları Konferansı sırasında imzalanması sırasında, Türkiye tarafından yeni Şart hükümleriyle ilgili olarak ileri sürülen bir çekince ve/veya beyan tespit edilmemiştir. 2008 tarihli Şart Dakar’da oybirliğiyle kabul edildiğine göre¹⁰⁴,

---

çoğunlukla oylama yöntemine pek az başvurulmaktadır. Kararlar da daha çok dilek, tavsiye sayılmakta, onlara uyulması zorunlu görülmemektedir”. Bkz. **Soysal**, İ. (İslam Konferansı), s. 13. 1972 tarihli Kurucu Andlaşmada kararların konsensüs yoluyla alınabileceğine ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır. *Sur*, konsensüse çoğu zaman kendiliğinden, örgüt statülerinde yer verilmeksizin başvurulduğuna işaret etmiştir. Bkz. **Sur**, s. 164.

¹⁰³ <http://www.oic-oci.org/35cfm/english/res/35CFM-FINAL%20REPORT.pdf> (E. T. 21.12.2010). Konferansta konuşma yapan İ.K.Ö. Genel Sekreteri *İhsanoğlu*, bu konferansın Dakar’da *oybirliğiyle* kabul edilen yeni Şartın hükümlerine göre toplanan ilk Dışişleri Konferansı olduğunu vurguluyor. *İhsanoğlu*’nun pekçok üyenin imzalayıp onayladığını belirttiği Şartın bazı hükümlerinin zaten/şimdiden uygulandığını da belirtmiştir. Bkz. <http://www.oic-oci.org/35cfm/english/doc/SPSG-35CFM.pdf> (E. T. 21.2.200). 2008 tarihli Şartı, Türkiye adına dönemin Dışişleri Bakanı *Ali Babacan* imzalamıştır. Yeni Safak gazetesinin 18.6.2010 tarihli haberinde “Dışişleri Bakanı Babacan...Senegal zirvesinde kabul edilen İ.K.T.’nin yeni anayasasını Türkiye adına imzaladı” denilmektedir. Bkz. <http://yenisafak.com.tr/Dunya-?i=123876> (E. T. 21.12.2010)

¹⁰⁴ 13-14 Mart 2008 tarihlerinde Dakar’da toplanan 11 nci İslam Zirvesinde kabul edilen “Gözden Geçirilmiş/Değiştirilmiş (**Revised**) İslam Konferansı Örgütü Şartının Kabulü ve Onaylanması Hakkındaki 2/11-ORG (IS) No.lu Karar”la, *Değiştirilmiş* Şart oybirliğiyle kabul edilmiştir. Kararın metni için bkz.

Türkiye de yeni Şartın kabulünde olumlu oy kullanmıştır. Bu konuyla ilgili olarak Türk Cumhurbaşkanı tarafından yapılan çeşitli konuşmalardan, Türkiye'nin 2008 tarihli Şartın hükümlerine herhangi bir itirazının olmadığı, Şartı imzalarken herhangi bir çekince ve/veya beyan ileri sürmediği anlaşılmaktadır¹⁰⁵. 2008 tarihli Şartın “Yorum” başlıklı 37 nci maddesiyle, Şart hükümlerinin üye devletlerce, onların *anayasal gerekleriyle uyumlu olarak*

<http://www.oic-oci.org/is11/english/res/11SUM-ORG-RES-FINAL.pdf> (E. T. 21.12.2010)

¹⁰⁵ Cumhurbaşkanı *Gül*, İ.K.Ö. nün Dakar'da toplanan 11 inci İslam Zirvesi nedeniyle 14.3.2008 tarihinde düzenlediği basın toplantısında, “...Bu zirvenin en önemli yanı, İslâm Konferansı'nda reform çabalarını gerçekleştirmektir...bundan önceki zirvede bu yönde bazı çalışmaları başlatma kararı alınmıştı. 2003 yılında benim Tahran'da yaptığım konuşmada reform çalışmalarının başlaması için çağrılar yapmıştım. Bütün bu ortak taleplerin neticesinde bir akil adamlar grubu oluşturulmuştu. Bu heyetin içerisinde Türkiye'den de Profesör Ahmet Davutoğlu vardı, bütün çalışmaları yaptılar ve yeni bir tüzük şartı hazırlandı İslam Konferansı için. Daha güçlü bir hâle getiriliyor, olayları takip etmek için mekanizmalar oluşturuluyor ve ayrıca bugünkü dünyaya hitap edecek, bugünkü çağımızdaki önemli değişikliklere hitap edecek çok güçlü cümleler, çok güçlü yanlar ekleniyor...Bütün üyeler hep bunlarla mutabık...Biraz sonra da kabul edilmesi gerekiyor...” demiştir. Basın toplantısında, “İslâm Konferansı Teşkilatı'nın yeni hazırlanan şartlarına Türkiye'nin tezleri nasıl yansdı?” şeklindeki bir soru üzerine Cumhurbaşkanı *Gül*, “Bu, Türkiye'nin aslında teşvikleriyle öncülüğüyle olmuş şeylerdir, ilk defa bu çağrılarını en kuvvetli şekilde ben yaptım ve sadece İslam Konferansında değil bütün dünyada yankı buldu...Ayrıca hazırlıkların da içinde olduk...Türkiye buraya çok aktif şekilde katıldı...Şimdi teşkilât adeta yenileniyor, çünkü bu teşkilât kurulurken 1969 yılının dünyası şartlarında kurulmuştu. Dünya çok değişti” şeklinde yanıt vermiştir. Cumhurbaşkanı “...İslamiyetin çağın koşullarına uyum sağlaması için...yeni kabul edilen şartını yeterli buluyor musunuz...? şeklindeki bir soruyu da, “...İslâm Konferansı Teşkilatı dini bir örgüt değil, siyasi bir örgüt...üyeleri içinde gördüğümüz gibi rejimler, farklı farklı ülkeler, hepsi bir arada...” şeklinde yanıtlamıştır. Cumhurbaşkanı *Gül*, 7.9.2009 tarihinde, İ.K.Ö. üyesi ülkelerin büyükelçilerine hitaben yaptığı bir konuşmada da, “...İKÖ'deki reform süreci yeni Şart'ın kabulüyle taçlanmış olup tarafımızca da kuvvetle desteklenmektedir. Türkiye, Kampala'da yapılan İKÖ Dışişleri Bakanları toplantısında yeni İKÖ Şartı'nı imzalayan ilk ülkelerden biri olmuştur” demiştir. Cumhurbaşkanı'nın konuşma metinleri için bkz. <http://www.tccb.gov.tr/kategoriozel/371/1> (E. T. 21.12.2010)

uygulanacağı hükme bağlanmıştır. Bu hüküm, Şartın kabulünde olası çekinceleri engellemek için konulduğu izlenimini yaratmaktadır.

13-14 Mart 2008 tarihinde Dakar’da toplanan 11 nci İslam Zirvesinde kabul edilen “Gözden Geçirilmiş/Değiştirilmiş (**Revised**) İ.K.Ö. Şartının Kabulü ve Onaylanması Hakkındaki 2/11-ORG (IS) No.lu Karar”ın başlığından da anlaşılacağı üzere, 2008 tarihli Şart, 1972 tarihli İ.K.Ö. Kurucu Andlaşmasının gözden geçirilmesi ve değişikliğe uğraması sonucu ortaya çıkan bir metin (tadil anlaşması) olarak sunulmaktadır.

1972 tarihli Kurucu Andlaşmanın “Değişiklik” başlıklı 11 inci maddesine göre, “Üye devletlerin üçte ikisi tarafından kabul edilir ve onaylanırsa, bu Yasada herhangi bir değişiklik yapılabilecektir”. Viyana Sözleşmesine göre de, “...Tadil anlaşması, halihazırdaki andlaşmaya taraf olup da tadil anlaşmasına taraf olmayan herhangi bir Devleti bağlamaz. Bu durumda 30. maddenin 4(b) paragrafı hükmü o Devlet bakımından da uygulanır”(m. 39). Viyana Sözleşmesi m. 4 b’ye göre de, “her iki andlaşmaya taraf olan bir Devletle sadece andlaşmalardan birisine taraf olan bir Devlet arasında, her iki Devletin tarafı oldukları andlaşma bunların karşılıklı hak ve yükümlülüklerini yönetir”. *Sur*, kurucu andlaşmada değişikliğin vasıflı çoğunluğa bağlı olduğu durumda, yapılan değişikliğin bunu kabul etmeyenlere (yani tadil anlaşmasına taraf olmayanlara) karşı nasıl öne sürülebileceğinin de bir sorun olarak ortaya çıktığına işaret etmiştir¹⁰⁶.

2008 tarihli Şartta, Şartın 1972 tarihli Kurucu Andlaşmanın yerini alacağı hükme bağlanmıştır (m. 39). Ancak Şartın ne şekilde yürürlüğe gireceğine ilişkin bir düzenleme 2008 tarihli Şartta yer almamıştır. 23-25 Mayıs 2009 tarihlerinde, Şam’da gerçekleştirilen 36 ncı Dışişleri Bakanları Konferansında yaptığı konuşmada İ.K.Ö. Genel Sekreteri *İhsanoğlu*, 2008 tarihli Şartın 30 üye tarafından imzalandığını ve 8’i tarafından onaylandığını, ifade etmiştir¹⁰⁷. 18-20 Mayıs 2010 tarihlerinde, Duşanbe’de gerçekleştirilen 37 nci Dışişleri Bakanları Konferansında yaptığı konuşmada ise Genel

¹⁰⁶ Bkz. *Sur*, s. 153. Kanımızca 2008 tarihli Şart, bir andlaşmanın kısmî bir değişikliğinden çok daha fazlasını içermektedir.

¹⁰⁷ Genel Sekreterin konuşması için bkz. http://www.oic-oci.org/topic_detail.asp?t_id=229 (E. T. 23.12.2010)

Sekreter *İhsanoğlu*, Şartın 41 ülke tarafından imzalanmış olduğunu ve *yürürlüğe girdiğini* ifade etmiştir. Konuşmada Şartı imzalayan ve onaylayan devletler ayrıca sayılmamıştır¹⁰⁸.

2008 tarihli Şartı imzalayarak Türkiye onaylamadığı bir Kurucu Andlaşmanın değiştirilmesi sürecine katılmıştır. Böylece Türkiye'nin İ.K.Ö. üyeliğine ilişkin tartışmalar daha farklı bir boyuta taşınmış olacaktır. Zira Türk Hükümeti 2008 tarihli Şartı imzalayarak, İ.K.Ö.'nün anayasası niteliğindeki bir belgeye yönelik olarak duruşunu/tavrını bu defa açık bir şekilde ortaya koymuştur.

Şartın Türkiye tarafından imzalanması, Şart hükümlerinin Türkiye bakımından bağlayıcılık kazanması için yeterli değildir; ayrıca onaylama işleminin gerçekleştirilmesi gerekir. Viyana Sözleşmesine göre, andlaşmanın görüşülerek tadili, andlaşmaların kabulünde izlenen yöntem tabidir (m. 39). 2008 tarihli Şartın onaylama ve yürürlüğe girmeye ilişkin 39 uncu maddesi de, Şartın üye devletlerce *anayasal prosedürlerine* uygun olarak imzalanacağına ve onaylanacağına, onay belgelerinin Genel Sekreteryaya tevdi edileceğine ilişkindir. Araştırmalarımız sonucunda Türkiye'nin 2008 tarihli İ.K.Ö. Şartını onayladığına ilişkin bir bilgiye ulaşamamıştır. Bundan sonraki süreçte, 2008 tarihli Şartın hükümlerinin derinlemesine incelenmesi, 1972 tarihli Kurucu Andlaşmadan farkının/farklarının ortaya konulması, anayasal sistemimizle bağdaşmadığı kanaatine varıldığında onaylanmaması veya mümkün olduğu ölçüde anayasal sistemimizle bağdaşmadığı noktalarda gerekli çekincelerin konulması yoluyla Şarta taraf olunması yerinde olacaktır.

Ayrıca belirtelim ki, Türkiye 2008 tarihli İ.K.Ö. şartını imzalayarak, henüz onaylamasa da, Viyana Sözleşmesi m. 18 gereği, andlaşmaya taraf olmama niyetini açıklığa kavuşturmuş oluncaya kadar, andlaşmanın *konu ve amacını ortadan kaldırmama yükümü* altına girmiştir. Bu durumun anayasal sistemimizle bağdaşıp bağdaşmayacağı hususu önemlidir.

¹⁰⁸ Genel Sekreterin konuşması için bkz. http://www.oic-oci.org/topic_detail.asp?t_id=3765 (E. T. 23.12.2010). Yaptığımız araştırmaya rağmen, 2008 tarihli Şartı imzalayan ve onaylayan devletlerin tam bir listesine ulaşamamıştır.

3. Türkiye İslam Konferansı Örgütünün “Fîlî Üye”si midir?

Kanımızca, hem İ.K.Ö. Kurucu Andlaşmasının Türkiye bakımından -hatta sadece Türkiye bakımından- değiştirildiğini varsayarak Türkiye’yi üye kabul etmek, hem de Türkiye taraf olmadığı için Türk Anayasasına olası aykırılığın söz konusu olmadığını ileri sürmek mümkün değildir. Bu nedenle *Pazarıcı*’nın bu yoldaki görüşüne¹⁰⁹ katılmıyoruz.

Terzioğlu’nun, İ.K.Ö.’ne üyeliği, “Teşkilât Hukuku”, “Üçüncü Kişiler” ve “Türk Hukuku” şeklinde üçlü bir ayrıma tâbi tutarak incelemesinin ve Türkiye’nin ilk ikisi bakımından Örgüte üye olduğu, sonuncusu bakımından ise üye kabul edilemeyeceği sonucuna varmasının da hukuken kabulü, kanımızca zordur. *Bir devlet bir örgüte ya üyedir ya da üye değildir. Örgüt üyeliği bütüncül bir işlemdir. Terzioğlu*, “Teşkilat Hukuku” açısından üye kabul ettiği Türkiye’nin, çeşitli hukukî sorunlar ortaya çıkabileceğini kabul edilerek, laik hukuksal yapısı ile bağdaşmayan hükümler bakımından çekince koymak suretiyle, 2008 tarihli Şarta taraf olmasını önermesi de¹¹⁰ görüşümüzü haklı çıkarmaktadır.

2008 tarihli Şart, 1972 tarihli Kurucu Andlaşmanın yerini aldığına göre, “fîlî üyelik” görüşünü savunanlara, 1972 tarihli Kurucu Andlaşmaya göre mi yoksa 2008 tarihli Şarta göre mi Türkiye’yi İ.K.Ö.’ne “fîlî üye” kabul ettikleri sorulmalıdır.

---

¹⁰⁹ **Pazarıcı** (Dış Politika), s. 123. Yazar, Türkiye-İ.K.Ö. arasındaki ilişki türünü, dış politikanın yürütülmesinde başvurulan çeşitli diplomasi yöntemlerinden biri olarak değerlendirmektedir. *Pazarıcı*, bu durumda da Türkiye Cumhuriyeti’nin temel niteliklerine aykırı düşmemek gerektiğinin altını çizmekte ve İ.K.Ö. çerçevesinde yapılacak andlaşmalara ve kararlara katılma ve birtakım kuralların uygulanması durumlarında, “Anayasamız hükümleri saklı kalmak koşuluyla” mealinde bir çekince konulmasını önermektedir.

¹¹⁰ **Terzioğlu**, s. 91.

Örgütün resmî internet sayfasında, 30 devlet tarafından kurulan¹¹¹ Örgütün bugün (Türkiye de dâhil edilerek) 57 üyesinin bulunduğu belirtilmektedir. 2008 tarihli Şartın 3 üncü maddesinde Örgütün 57 üyesinin bulunduğu belirtildiğine göre, kanımızca, Türkiye'nin 1972 tarihli Kurucu Andlaşmaya göre Örgüte üye olduğu varsayılmaktadır. Yukarıda yer verdiğimiz, 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanununa istinaden yaptığımız başvuruya, Dışişleri Bakanlığınca verilen 18.8.2010 tarihli yanıtta da “Türkiye, 1976 yılında İstanbul’da düzenlenen 7. İKÖ Dışişleri Bakanları Toplantısı sırasında İKÖ Yasasını kabul ettiğini bildirmek suretiyle İKÖ’ye üyelik arzusunu kayda geçirmiş ve o tarihten bu yana tam üye muamelesi görmüştür”¹¹² denildiğine göre, Türkiye, hâlen yürürlükte olan 2008 tarihli

¹¹¹ 1972 tarihli Kurucu Andlaşmanın girişinde, 29 Şubat-4 Mart 1972 tarihlerinde Cidde’de toplanarak Kurucu Andlaşmayı kabul eden 30 devlet arasında Türkiye de sayılmıştır: Afganistan Krallığı, Cezayir Demokratik ve Halk Cumhuriyeti, Birleşik Arap Emirlikleri Devleti, Bahreyn Devleti, Çad Cumhuriyeti, Mısır Arap Cumhuriyeti, Gine Cumhuriyeti, Endonezya Cumhuriyeti, İran, Ürdün Haşimi Krallığı, Kuveyt Devleti, Lübnan Cumhuriyeti, Libya Arap Cumhuriyeti, Malezya, Mali Cumhuriyeti, Moritanya İslâm Cumhuriyeti, Fas Krallığı, Nijer Cumhuriyeti, Oman Sultanlığı, Pakistan İslâm Cumhuriyeti, Katar Devleti, Suudi Arabistan Krallığı, Senegal Cumhuriyeti, Sierra Leone Cumhuriyeti, Somali Demokratik Cumhuriyeti, Sudan Demokratik Cumhuriyeti, Suriye Arap Cumhuriyeti, Tunus Cumhuriyeti, Türkiye Cumhuriyeti, Yemen Arap Cumhuriyeti...İslâm Konferansının işbu Yasasını kabul ederler”.

¹¹² Tarafımızca italik karakterlerle yazılmıştır. 1976 yılında İstanbul’da toplanan 7 nci İslam Dışişleri Bakanları Konferansının başlamasının hemen öncesinde çıkan bir haberde, Türkiye’nin İ.K.Ö.’ne hukuken (de jure) değil, “fiilî tam üye” olduğu ifade edilmiştir. Aynı haberde bir yandan da, toplanacak Zirvenin akış programı içinde herhangi bir devlet tarafından yapılmış üyelik talebinin toplantıda karara bağlanması sayılmıştır. “7. İslâm Konferansı pazartesi günü başlıyor” başlıklı haber için bkz. Cumhuriyet, 8.5.1976. Bunun ertesinde çıkan ve Türkiye’nin konferansa asil üye olması konusunda dönemin Koalisyon Hükümetinin ortakları arasında, Koalisyonun geleceğini tehdit edecek ölçüde derin bir görüş ayrılığı bulunduğu yolundaki, “AP ile MSP’nin İslâm Konferansına ilişkin çelişen görüşleri MC’yi zor duruma soktu” başlıklı haber için bkz. Cumhuriyet, 9.5.1976.

Şarta göre değil, bu Şartın yerini aldığı 1972 tarihli Kurucu Andlaşmaya göre Örgüte üye olmuş kabul edilmektedir¹¹³.

Oysa Dışişleri Bakanları Konferansının İstanbul'da toplandığı 1976 yılında, TBMM'ne "İslam Konferansı Yasasının Onaylanmasının T.C. Anayasası ile Bağdaştığı Ölçüde Uygun Bulunması Hakkında" bir kanun tasarısı sevk edilmiş ancak bu tasarı kanunlaşmamıştır¹¹⁴.

Uygulamaya bakıldığında, hem Türkiye İ.K.Ö.'nün bir üyesi -hatta etkin bir üyesi- gibi hareket etmekte, hem de Örgüt ve diğer üyeler tarafından Türkiye'ye "üye" muamelesi yapılmaktadır. Hatta bazen yaratılan fiilî duruma bakarak Türkiye'nin İ.K.Ö.'nün hukuken üyesi olduğu yanılığına düşülmektedir.

---

¹¹³ Dışişleri Bakanlığının söz konusu yanıtında, 2008 tarihli Şartın Türkiye adına imzalandığı bilgisine yer verilmemesi kanımızca bir eksikliklerdir.

¹¹⁴ Cumhuriyet Gazetesinin "Kıbrıs'taki İngiliz Üsleri Kaldırılmalı" başlıklı 18.5.1976 tarihli haberi şöyledir: "MC Hükümetinin, parlamentoya sevk ettiği 'İslâm Konferansı Yasasının onaylanmasının, TC Anayasası ile bağdaştığı ölçüde uygun bulunduğu hakkındaki kanun tasarısı' önümüzdeki günlerde Millet Meclisi Anayasa Komisyonunda görüşülecektir. Kanun tasarısının gerekçesinde, Türkiye'nin konferans kararlarını Anayasa hükümlerini saklı tutarak kabul ettiği belirtilmiş, 'Fiilî olarak 1972 yılından bu yana yasa hükümleri çerçevesinde toplanan İslâm Konferansına katılan Türkiye'nin, kendi Anayasasının temel ilkelerinden doğan şartlar ve sınırlar saklı kalarak, yasanın 14 üncü maddesindeki onaylama işleminin tamamlanması gerekmiştir' denilmiştir. Tasarı, Dışişleri Komisyonunda da ele alındıktan sonra Mecliste ele alınacaktır". Tarafımızca italik karakterlerle yazılmıştır. "Türkiye Konferansa tam üye olacak" başlıklı bir habere göre de "Yedinci İslâm Konferansının gündemini hazırlamak üzere dün toplanan yüksek dereceli memurlar görüşmesinde bir konuşma yapan Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Büyükelçi Şükrü Elekdağ, Türk hükümetinin Konferansta tam üye olmayı sağlamak amacıyla İslâm Konferansı Yasasını onaylatmak üzere TBMM'ye sevk etmeyi kararlaştırdığını açıklamıştır. "Türkiye, 1972'de Cidde'de düzenlenen Konferansta kabul edilen yasayı bugüne dek onaylamamış her konferans kararına genel bir rezerv koymuştur. *Yasanın onaylanması durumunda Türkiye gözlemci üyelikten tam üyeliğe geçecektir...* Büyükelçi Elekdağ, onaylamanın Türk Anayasasının ilgili hükümleri ve daha önce koyduğu genel rezervlerin esprisine uygun olarak yapılacağını belirtmiştir". Tarafımızca italik karakterlerle yazılmıştır. Bkz. 12.5.1976 tarihli Cumhuriyet Gazetesi.

Türkiye'nin İ.K.Ö.'ne "fiilî üye" olduğu yönündeki açıklamalar kanımızca kabul edilemez. Türk Anayasasında açıkça hükme bağlanmış bir konuda, "fiilî üye" olunduğunu ileri sürmek anayasaya açıkça aykırı bir durumu meşrulaştırmaya çalışmaktır. Bu durum "kanuna karşı hile"¹¹⁵ bile sayılamaz. Zira "kanuna karşı hile"de hukukun yasakladığı bir sonuca hukukun yasaklamadığı bir yolla varılmaktadır¹¹⁶. Oysa "fiilî üyelik" Türk Hukukunun yasaklamadığı/izin verdiği bir yol değildir.

1982 Anayasasının ilk üç maddesi değiştirilemeyecek, değiştirilmesi teklif dahi edilemeyecek hükümlerdir (1982 Anayasası m. 4). Bu hükümlere aykırı olabilecek şekilde bir uluslararası örgütle kurulan bu tür bir ilişkiyi "fiilî üyelik" adı altında geçerli kabul etmek, bir anayasa değişikliğine bile konu olamayacak hükümleri sadece uygulamayla değiştirebilme yolunu açacaktır; hatta bu yolu açmıştır.

4. "Anayasal Teamül"

Konuyu "anayasal teamül" açısından ele alarak, 1982 Anayasasının bir hükmünün "anayasal teamül" yoluyla değiştirilip değiştirilemeyeceğini irdelemek yararlı olacaktır. *Teziç*, eserinde, "anayasal teamül"ü, Anayasanın uygulamasından doğan ve uyulması mecburî olduğu kabul edilen âdetler bütünü olarak tanımlamıştır. *Teziç*'e göre, eğer davranış ve anayasa hükümlerinin yorumu, kamuoyunun büyük bir bölümü tarafından hukuka aykırılık olarak görülüyorsa, bir anayasal teamülün başlangıcından söz edilemez: "Yazılı Anayasa kuralına aykırı bir teamülün varlığını sürdürmesi ve anayasanın uygulanmasını fiilen engellemesi durumunda, Anayasayı değiştirmeye yetkili olan *kurulmuş iktidarın* (türev kurucunun) kuşkusuz bu kuralı değiştirmesi gerekir. Başka anlatımla, teamülün, yazılı anayasa metninde

¹¹⁵ **Alpkaya**, s. 65.

¹¹⁶ *Oğuzman-Barlas*'ın tanımı şöyledir: "Bir emredici hukuk kuralına aykırı bir fiile veya hukuki işleme uygulanacak yaptırımı bertaraf etmek için hukuken uygun görülen başka yollara başvurarak aynı sonuca ulaşmaya "kanuna karşı hile" denir". Bkz. **Oğuzman, K./Barlas, N.**, *Medeni Hukuk-Temel Kavramlar*, 9 uncu Bası, İstanbul 2002, s. 178.

değişiklik yapılmasını zorlayabileceği kabul edilebilir. Ancak, teamül yazılı kuralı kendiliğinden yürürlükten kaldıramaz”¹¹⁷.

5. Çekince Konulması Mümkün ve Yeterli mi?

Viyana Sözleşmesinin “Çekincelerin kabulü ve çekincelere itiraz” başlıklı 20 nci maddesine göre:

“1. Bir andlaşmanın açık bir şekilde izin verdiği bir çekincenin diğer âkit devletler tarafından daha sonra herhangi bir şekilde kabulü gerekmez, meğer ki andlaşma aksini öngörmüş olsun.

2. *Görüşmeci Devletlerin sınırlı sayısından ve bir andlaşmanın konu ve amacından andlaşmanın bütün taraflar arasında bir bütün olarak uygulanmasının her birinin andlaşmayla bağlanma rızasının esaslı bir şartı olduğu anlaşıldığı zaman, bu çekince bütün tarafların kabulünü gerektirir.*

3. *Bir andlaşma bir milletlerarası örgütün bir kurucu belgesi olduğu zaman ve başka türlü öngörmedikçe, bu çekince o örgütün yetkili organının kabulünü gerektirir.*

4. Bundan önceki paragrafların kapsamına girmeyen durumlarda ve andlaşma aksini öngörmedikçe:

a- diğer bir âkit Devletin bir çekinceyi kabul etmesi, çekince ileri süren Devleti diğer Devlet bakımından, andlaşma bu Devletler arasında yürürlüğe girse veya girdiği zaman, andlaşmanın bir tarafı yapar;

b- diğer bir âkit Devletin bir çekinceye yaptığı bir itiraz, andlaşmanın itiraz eden Devletle çekince ileri süren Devlet arasında yürürlüğe girmesini

---

¹¹⁷ Teziç, E., Anayasa Hukuku, 12. Bası, İstanbul 2007, s. 70, 74. Yazılı ve katı anayasa sisteminde teamüller, anayasanın düzenlemediği konularda tamamlayıcı (*preater legem*), tartışmalara yol açabilen kuralların yorumlanmasında ve uygulanmasında ise yardımcı (*secundum legem*) olabilir. Ancak teamüller, yazılı bir anayasa kuralına karşı (*contra legem*), kendiliğinden onu değiştirici bir rol oynamazlar. Bkz. Teziç, s. 76. Ayrıca Gözler’in, “Türk Anayasa Hukukunda Teamül Olabilir mi?” başlıklı makalesi için bkz. <http://www.anayasa.gen.tr/teamul.htm> (E. T. 3.8.2010). Bu son yazara göre, Türk Anayasa Hukuku alanında teamül olamaz.

engellemez, meğer ki aksi bir niyet kati şekilde itiraz eden Devlet tarafından açıklanmış olsun.

c- bir Devletin bir andlaşma ile bağlanma rızasını açıklayan ve bir çekince içeren bir işlemi en azından başka bir âkit Devlet çekinceyi kabul eder etmez hüküm doğurur.

5. İkinci ve dördüncü paragraflar bakımından ve andlaşma başka türlü öngörmezse, bir çekince, bir Devletin bundan haberdar edilmesinden sonraki on iki aylık bir dönemin sonuna kadar veya Devletin andlaşma ile bağlanma rızasını daha sonraki bir tarihte açıklaması halinde, bu rızasını açıkladığı tarihe kadar, çekinceye hiçbir itirazda bulunmamış olması halinde, o Devlet tarafından kabul edilmiş addedilir¹¹⁸.

Viyana Sözleşmesinin “Çekincelerin ve çekincelere yapılan itirazların hukukî etkisi” başlıklı maddesine göre, bir andlaşmaya konulan çekince,

“...a- çekince ileri süren Devletin diğer tarafla ilişkilerinde, çekincenin ilgili olduğu andlaşma hükümlerini çekince ölçüsünde değiştirir ve

b- diğer tarafın çekince ileri süren Devletle ilişkilerinde, bu hükümleri aynı ölçüde değiştirir.

2. Çekince, andlaşmanın diğer taraflarının kendi aralarındaki ilişkilerde andlaşma hükümlerini değiştirmez.

3. Bir Çekinceye itiraz eden bir Devlet andlaşmanın kendisiyle çekince ileri süren Devlet arasında yürürlüğe girmesine itiraz etmemiş olduğu zaman, çekincenin ilgili olduğu hükümler iki Devlet arasında çekince ölçüsünde uygulanmaz” (m. 21).

Aust, çekince konulmasına ilişkin hüküm bulunmayan andlaşmalar bakımından da, andlaşma çekinceyi yasaklamadıkça, belirli çekinceler ileri sürülebileceğini öngörmedikçe, çekince andlaşmanın konu ve amacı ile bağdaşmazlık etmedikçe çekince konulabileceğine ilişkin Viyana Sözleşmesinin 19 uncu madde hükmünün uygulanabileceğine işaret etmiştir¹¹⁹.

¹¹⁸ Tarafımızca italik karakterlerle yazılmıştır.

¹¹⁹ **Aust** (Handbook), s. 74.

İ.K.Ö.'nün 1972 tarihli Kurucu Andlaşmasında ve bunun yerini alan 2008 tarihli Şartta “çekince” konulmasına ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır.

Çekince konulması ile ilgili bir başka hüküm, Viyana Sözleşmesinin “Çekincelerle ilgili usul” başlığını taşıyan 23 üncü madde hükmünün 1 ve 2 nci bendidir:

“1. Bir çekincenin, açık bir şekilde kabulünün ve bir çekinceye yapılan bir itirazın yazılı şekilde yapılması ve âkit Devletlerle andlaşmaya taraf olmaya yetkili olan devletlere bildirilmesi gerekir.

2. *Andlaşmayı onaya, kabule veya tasvibe tabi olarak imzaladığı zaman ileri sürülmüşse, bir çekince onu ileri süren Devlet tarafından andlaşma ile bağlanma rızasını açıkladığı zaman teyid edilmelidir. Böyle bir durumda, çekince teyid edildiği tarihte ileri sürülmüş addedilecektir*”¹²⁰.

Kanımızca Türkiye'nin Kurucu Andlaşmasını *onaylamadığı* bir Örgüt bakımından ileri sürdüğünü iddia ettiği ve “çekince” olarak nitelendirdiği beyanlarının niteliği ve hukukî etkisi tartışmalıdır.

1972 tarihli İ.K.Ö. Kurucu Andlaşmasının yerini alan 2008 tarihli İ.K.Ö. Şartı Türkiye adına imzalanmıştır. Örgütün resmî internet sitesinden ulaşabildiğimiz belgeler çerçevesinde yaptığımız araştırma sonucunda, Şartın 2008 yılında Dakar’da 11 nci İslam Zirvesinde kabulü ve 2008 yılında 35 inci Dışişleri Bakanları Konferansı sırasında imzalanması sırasında, Türkiye tarafından yeni Şart hükümleriyle ilgili olarak ileri sürülen bir

---

¹²⁰ Tarafımızca italik karakterlerle yazılmıştır. Viyana Sözleşmesinin “Çekincelerin ve çekincelere yapılan itirazların hukukî etkisi” başlıklı 21 inci maddesi, 23 üncü maddeye uygun olarak konulan çekincelere hukukî etki tanımaktadır. Bkz. **Jennings, R./Watts A.** (Ed.), s. 1248. Viyana Sözleşmesinin 21 inci maddesi, 23 üncü madde yanında, Sözleşmenin 19 uncu ve 20 nci maddelerine uygun şekilde tesis edilen çekinceden söz etmektedir. *Jennings/Watt*, bir devletin genellikle, temsilcisinin andlaşmayı imzaladığı sırada resmen kaydederek veya onay veya katılma belgesinin içinde veya ekinde olarak bir çekince koyacağını ifade etmişlerdir. Bkz. **Jennings, R./Watts A.** (Ed.), s. 1248. Bir devletin üstlendiği sözleşme yükümlerine aykırı olarak çıkardığı bir kanunun ancak onay belgesiyle birlikte depozitere iletildiğinde çekince olarak kabul edilebileceği yönünde: **Jennings, R./Watts A.** (Ed.), s. 1248, dp. 3’ten naklen, *Kellley v SABENA* (1965), ILR, 42, s. 259.

çekince ve/veya beyan tespit edilmemiştir. 2008 tarihli Şart Dakar'da oybirliğiyle kabul edildiğine göre¹²¹, Türkiye de yeni Şartın kabulünde olumlu oy kullanmıştır. Bu konuyla ilgili olarak Türk Cumhurbaşkanı tarafından yapılan çeşitli konuşmalardan, Türkiye'nin 2008 tarihli Şartın hükümlerine herhangi bir itirazının olmadığı, Şartı imzalarken herhangi bir çekince ve/veya beyan ileri sürmediği anlaşılmaktadır¹²². 2008 tarihli Şartın "Yorum" başlıklı 37 nci maddesiyle, Şart hükümlerinin üye devletlerce, onların *anayasal gerekleriyle uyumlu olarak* uygulanacağı hükme bağlanmıştır. Bu hüküm, Şartın kabulünde olası çekinceleri engellemek için konulduğu izlenimini yaratmaktadır.

6. Viyana Sözleşmesi m. 46'ya (İç Hukukun Andlaşma Âkdetme Yetkisine İlişkin Kurallarını İhlâl Nedeniyle Andlaşmanın Geçersizliği) Dayanılabilir mi?

Alpkaya'ya göre, Türkiye'nin, ulusal hukukuna aykırı olarak, İ.K.Ö.'ne üye kabul edilmesi talebini içeren bir açıklama, böyle bir fiil açıkça ve Türk hukukunun temel önemi haiz bir hükmünü ihlâl edeceğinden, Viyana Sözleşmesinin 46 ncı maddesi gereği geçersiz sayılabilecektir:

"...örneğin, andlaşmaların görüşülmesinde ve imzalanmasında yetki belgesi edinmesine gerek olmayan Cumhurbaşkanı, Başbakan ya da Dışişleri Bakanı'nın, İslam Konferansı Örgütü Kurucu Andlaşması'na katılma yoluyla taraf olmak amacıyla İslam Konferansı Örgütü'ne T.C. adına tek taraflı bir bildirimde buldukları ya da özel bir katılma andlaşması yaptıkları varsayılırsa, bu işlem, Türk iç hukukunun temel nitelikteki kurallarını çok açık biçimde çiğnediği için geçersiz sayılabilecektir...Kurucu

¹²¹ 13-14 Mart 2008 tarihlerinde Dakar'da toplanan 11 nci İslam Zirvesinde kabul edilen "Gözden Geçirilmiş/Değiştirilmiş (**Revised**) İslam Konferansı Örgütü Şartının Kabulü ve Onaylanması Hakkındaki 2/11-ORG (IS) No.lu Karar"la, *Değiştirilmiş* Şart oybirliğiyle kabul edilmiştir. Kararın metni için bkz. <http://www.oic-oci.org/is11/english/res/11SUM-ORG-RES-FINAL.pdf> (E. T. 21.12.2010)

¹²² Yukarıda dp. 102'de daha ayrıntılı yer verilen Cumhurbaşkanının konuşma metinleri için bkz. <http://www.tccb.gov.tr/kategoriozel/371/1> (E. T. 21.12.2010)

Andlaşma'nın da iç hukuk kurallarına uygunluğu özellikle vurguladığı hatırlanırsa, bu varsayımsal durumun hukuksal sonucunun geçersizlik olduğu açığa çıkmaktadır¹²³.

İşaret etmeliyiz ki, Viyana Sözleşmesinin 45 inci maddesine göre, bir andlaşmanın geçersizliğine açıkça veya zımnen rıza gösterilmişse artık bu gerekçeye dayanılamayacak, yani andlaşmanın geçersizliği ileri sürülemeyecektir.

Toluner geçersiz bir andlaşmaya açıkça veya davranışıyla zımnen rıza gösteren bir devletin, Viyana Sözleşmesinin 45 inci maddesi gereği artık andlaşmanın geçersizliğini öne süremeyeceği örneğinde “*estoppel ilkesi*”ne değinmiştir: “Bu madde (m. 45) hükmünün hukukî esası, devlete, kendisinin tutarsız davranışlarından başkasının zararına olarak yarar sağlamasını yasaklayan, iyi niyet prensibidir. Bu prensip, davranışlar nedeniyle bir hakkın ileri sürülmesi yetkisinin yitirilmesi (estoppel) olarak, menfi bir şekilde, ifade edilebileceği gibi, bu sonuca yol açabilecek eylem ve işlemler açısından, ele alınarak da değerlendirilebilir. 45 inci maddede bu ikinci yol seçilmiş...”¹²⁴.

UHK bir raporunda, bazı üyelerce estoppel ilkesinin şöyle bir açıklamasına yer verilmiştir: “...uluslararası hukukta estoppele ilişkin temel düşünce, bir devlet veya uluslararası örgütün ortağına/partnerine karşı davranışında tereddüt etmemesi/kararsız kalmaması ve böylece onları yanıltmamasıdır”¹²⁵.

---

¹²³ **Alpkaya**, s. 64. *Alpkaya*, geçersizlik durumunda da, buna dayanılarak iyiniyetle yapılan işlemlerin geçerliliğini koruması olasılığına dikkat çekmektedir: “Bu durumda, Türkiye'nin İ.K.Ö. bünyesinde taraf olduğu ve usulüne uygun olarak yürürlüğe girmiş olan andlaşmalar geçerliliğini koruyacak ve Türkiye üstlendiği bütün yükümlülükleri yerine getirmeye devam edecektir”. Bkz. **Alpkaya**, s. 64-65. Biz de, Türkiye- İ.K.Ö. ilişkisinin hukukî niteliği konusunda hangi görüş kabul edilirse edilsin, Türkiye'nin İ.K.Ö. bünyesinde usulüne uygun olarak taraf olduğu andlaşmaların bu nedenle geçersizliğinin söz konusu olamayacağı düşüncesindeyiz.

¹²⁴ **Toluner**, S., *Milletlerarası Hukuk İle İç Hukuk Arasındaki İlişkiler*, İstanbul 1973, s. 194.

¹²⁵ Report of the International Law Commission on the work of its fifty-first session. UHK'nun Raporunun metni için bkz. <http://www.untreaty.un.org/ilc/reports/2000/>

Schermers/Blokker'e göre, bir devlet makul bir süre boyunca üye ise, artık ulusal hukukundaki kurallara aykırı olarak kabul edildiğini ileri sürerek örgütün kurucu belgesinin yüklediği yükümlülüklerden kaçamaz. Eğer devlet, henüz fiilen bir üye olarak hareket etmiyorsa -ancak ulusal hükümlerine aykırılık örgütün diğer üyelerince açıkça biliniyorsa- yükümlülüklerinden kaçınabilir¹²⁶.

1976 yılında İstanbul'da düzenlenen 7 nci Dışişleri Bakanları Konferansında, Türkiye'nin İ.K.Ö. Kurucu Andlaşmasını kabul ettiğini bildirmesi ve böylece Örgüte *üyelik arzusunu kayda geçirmesi* kanımızca sadece *bir niyet bildirimidir*. Zaten toplantının Sonuç Bildirisinde de, sadece *Türkiye'nin İ.K.Ö. Kurucu Andlaşmasını resmî olarak onaylamaya karar vermesine* atıf yapılmış¹²⁷ ancak Konferansta Türkiye'nin üye olarak kabulü yönünde bir karar alınmamıştır. Dolayısıyla ortada, Türk Hukukunun andlaşma akdine ilişkin temel bir hükmünün açıkça ihlâli nedeniyle sonradan geçersizliği ileri sürülebilecek (Vienna Sözleşmesi m. 46) bir işlem dahi yoktur. Zira bu Konferansta taraflar arasında üyelikle ilgili olarak bir irade uyuşması gerçekleşmemiştir; yani bu konuda bir anlaşma söz konusu değildir. Zaten Türkiye'nin aynı yıl İ.K.Ö. Kurucu Andlaşmasının onaylanması sürecini başlatması ve bu amaca yönelik olarak uygun bulma kanunu

---

[english/chp6.pdf](#) (E. T. 4.8.2010). Estoppel ilkesi ile ilgili açıklama için ayr. bkz. **Brownlie**, I., *Principles of Public Interational Law*, Sixth Edition, New York 2003 s. 152, 615-616.

¹²⁶ **Schermers**, H. G./**Blokker**, N. M., *International Institutional Law*, Third Revised Edition, The Hague/London/Boston, 1995, s. 72. Yazarlar, bu gibi durumlarda yine de devletin bağlı olmadığını belirtmekte ve bu nedenle, örgütün kurucu anayasalarında yer verilen "örgütün anayasasının ulusal anayasal prosedüre göre kabul edilmiş olması" şartını yüzeysel bulmaktadırlar. Zira bu tür ifadeler sadece, devletlerin örgüte üye olurken, kabul, onaylama, katılma vs. yollardan birini seçmekte serbest olduğu anlamına gelmektedir.

¹²⁷ <http://oic-oci.org/english/conf/fm/All%20Download/Frm.07.htm> (E T. 25.8..2010). Sonuç Bildirisindeki ifade, "*Konferans Türkiye'nin İslam Konferansı Andlaşmasını resmen onaylama kararını memnuniyetle karşılar*" şeklindedir. Sonuç Bildirisinin İngilizce metninde "*The Conference welcomed Turkey's decision to formally ratify the Charter of the Islamic Conference*" denilmektedir. Tarafımızca italik karakterlerle yazılmıştır.

çıkarma çabası da bizim görüşümüzü doğrular niteliktedir. Söz konusu Uygun Bulma Kanunu Tasarısının gerekçesindeki, "...Yasanın (Kurucu Andlaşma'nın) 14. maddesindeki onaylama işleminin tamamlanması gerekmiştir" ifadesi de¹²⁸ görüşümüzü desteklemektedir. Kanımızca bu ifade ayrıca, 1972 tarihli Kurucu Andlaşmanın üyelikle ilgili hükmünün zımnen değiştirildiği ve Türkiye'nin böylece üye kabul edildiği şeklindeki iddianın da yerinde olmadığını ortaya koymaktadır¹²⁹.

---

¹²⁸ Cumhuriyet Gazetesinin "Kıbrıs'taki İngiliz Üsleri Kaldırılmalı" başlıklı 18.5.1976 tarihli haberi şöyledir: "MC Hükümetinin, parlamentoya sevk ettiği 'İslâm Konferansı Yasasının onaylanmasının, TC Anayasası ile bağdaştığı ölçüde uygun bulunduğu hakkındaki kanun tasarısı' önümüzdeki günlerde Millet Meclisi Anayasa Komisyonunda görüşülecektir. Kanun tasarısının gerekçesinde, Türkiye'nin konferans kararlarını Anayasa hükümlerini saklı tutarak kabul ettiği belirtilmiş, 'Fiili olarak 1972 yılından bu yana yasa hükümleri çerçevesinde toplanan İslâm Konferansına katılan Türkiye'nin, kendi Anayasasının temel ilkelerinden doğan şartlar ve sınırlar saklı kalarak, yasanın 14 üncü maddesindeki onaylama işleminin tamamlanması gerekmiştir' denilmiştir. Tasarı, Dışişleri Komisyonunda da ele alındıktan sonra Mecliste ele alınacaktır". Tarafımızca italik karakterlerle yazılmıştır.

¹²⁹ Açılışında Dönemin Türk Başbakanının bir konuşma yaptığı bu Konferansın başkanlığına, dönemin Türk Dışişleri Bakanı oybirliğiyle seçilmiştir. O dönemde Koalisyon Hükümetinin diğer ortağı partinin genel başkanı olan Başbakan yardımcısının da Konferansta konuşma yapmak istemesi ve Konferansla ilgili istekleri (örneğin Türkiye'nin İsrail ile ilişkilerini kesmesi gibi) Bakanlar Kurulunda tartışmalara neden olmuştu. *Turhan Güngör*'ün, "İslâm Zirvesi yüzünden Demirel ile Erbakan, Bakanlar Kurulunda sert biçimde tartıştılar" başlıklı haberi için bkz. Cumhuriyet, 7.5.1976. Başbakanın Konferansın programına müdahale edilmesi halinde koalisyon ortaklığının bozulacağına ilişkin açıklaması ile Başbakan yardımcısının, istekleri dikkate alınmazsa hükümette kalmalarının mümkün olmayacağıyla ilgili açıklamasının yer aldığı "MC'nin İslam Konferansı ile ilgili tutumu bugün belirlenecek" başlıklı haber için bkz. Cumhuriyet, 8.5.1976. Aynı tarihli gazetenin, "7. İslâm Konferansı pazartesi günü başlıyor" başlıklı haberinde yer alan Konferans programında, hem Türk Başbakanın hem de Başbakan yardımcılarının konuşma yapacağı yazılıdır. Konferansın başlamasından bir gün öncesinde bile Koalisyon ortakları arasında sorunun çözülemediği yolunda, "AP ile MSP'nin İslâm Konferansına ilişkin çelişen görüşleri MC'yi zor duruma soktu" başlıklı haber için bkz. Cumhuriyet, 9.5.1976. Söz konusu haberler, o dönemdeki

Türkiye'nin 2008 tarihli Şartı imzaladığı dikkate alındığında, tartışmalar yeni bir boyut kazanacaktır. Kanımızca, 2008 tarihli Şarta Türkiye adına konulan imzanın geçerliliği ve etkisi etraflıca irdelenmelidir. Bu bağlamda *Alpkaya* tarafından ileri sürülen yukarıda yer verdiğimiz Viyana Sözleşmesi m. 46'ya dayanan geçersizlik sebebi (iç hukukun andlaşma âkdetme yetkisine ilişkin kurallarını ihlâl), özellikle onaylama sürecinde, 2008 tarihli Şarta Türkiye adına konulan imza bakımından söz konusu olabilecektir.

7. Bir Uluslararası Örgüte Üyelik İki Yönlü Bir İşlemdir

Bir devlet, bir uluslararası örgüte o örgütün kuruluşuna katılarak veya daha sonradan kabul yoluyla üye olabilir¹³⁰.

Koalisyon Hükümetinin ortağı siyasi partiler arasında, İ.K.Ö. konusunda, Koalisyon Hükümetinin geleceğini tehlikeye atabilecek derecede derin görüş ayrılığı bulunduğunu gözler önüne sermektedir.

¹³⁰ **Schermers&Blokker**, s. 59. Örgütün devleti üye olarak kabulü ve üyenin de örgütün kurucu belgesini onaylaması ile üyelik söz konusu olmaktadır. Uluslararası örgütler, bu iki koşulun yerine getirilmesinden sonra üyeliğin hangi tarihte başlayacağına ilişkin hükümler öngörebilmektedir. Örneğin, Birleşmiş Milletler Andlaşması m. 110. Uluslararası Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) Andlaşması başlangıçta bu konuda açık bir hüküm içermemekteydi. Bu Örgütün asli üyelerden çoğu -onaylama daha sonra söz konusu olsa da- kendilerini kurucu belgenin imzası ile üye kabul etmişlerdir. Örgüt de -örgütün faaliyetlerine katıldığı sürece- imzacı devletleri kuruluş tarihinden itibaren üye olarak kabul etmiştir. Ancak Kolombiya, Nikaragua, Panama, Uruguay ve Peru kendilerini onaylama tarihinden itibaren üye olarak kabul ederek, bu tarihten önceki katılım paylarını ödemeyi reddetmişlerdir. Şüpheleri ortadan kaldırmak üzere, FAO Genel Kurulu, üyeliğin, Genel Kongrenin başvuru kabul etme tarihinde başlaması şeklinde kurucu belgedeki hükmü açıkça değiştirmiştir (m. 2). Bkz. **Schermers&Blokker**, s. 72-73. Üyelik konusunun esas olarak örgütün kurucu belgesine ve örgütün uygulamasına bağlı olduğunu belirten *Amerasinghe*, örgütün kurucu andlaşmasının yazılımına katılan ve imzalayan devletlerin, sonradan kabul gereksizdir, kurucu belgeyi imza ve onaylamakla otomatik olarak örgüte üye olacaklarını ifade etmiştir. Daha sonra katılanlar örgütün organının/organlarının kararıyla üye olarak kabul edilebileceklerdir. Bkz. **Amerasinghe**, C. F., *Principles of the Institutional Law of International Organizations*, Second Edition, Cambridge 2005, s. 105.

Bir örgüte üye olma genellikle iki taraflı bir işlemdir¹³¹. Sadece örgütün devleti üye olarak kabulü yeterli değildir; ayrıca devletin de onayı gereklidir. Devletin ulusal düzenlemeleri bu onayın ne şekilde verileceğini düzenler. Uluslararası örgüt, devletin ulusal prosedürüne müdahale edemez; Örgüt bakımından, devlet adına yetkili bir kişinin örgütün kurucu belgesinin kabul edildiğini/onaylandığını (**accept**) açıklaması yeterlidir¹³².

Görüldüğü üzere, bir örgüte üye olmanın iki yönü vardır: üye olmak isteyen devletin ulusal hukukuna ve uluslararası hukuka göre yapması gereken işlemleri yerine getirerek örgüte üye olma talebinde bulunması ve örgütün yetkili organının devleti üye olarak kabulü. Birincisi olmaksızın örgütün tek taraflı olarak (hatta Kurucu Andlaşmayı -üstelik sadece bir devlet için- değiştirerek) bir devleti üye olarak kabul etmesi, ilgili devletin de üye imiş gibi davranması üyelik için hukuken yeterli değildir¹³³.

İ.K.Ö.'nün Türkiye için, 1972 tarihli Kurucu Andlaşmanın üyelikle ilgili hükümlerini zımnen değiştirdiği kabul edilse dahi, Örgütün Türkiye'ye üye olarak muamele etmesi Türkiye'nin üyeliği için hukuken yeterli değildir. Bu, Örgüte üyelik sürecinin sadece bir yönüdür. Türkiye'nin de Örgüte üye olma yönünde *geçerli bir iradesinin ve açık olarak* ortaya konulması

¹³¹ **Schermers&Blokker**, s. 70. Bunun istisnası, tek taraflı bir bildirimle üye olmaya izin veren örgütlerdir. Bu tür örgütlerin kurucu andlaşmalarında, üye olmak için sadece devletin üye olma talebini içeren tek taraflı bir bildiriminden yeterli olduğu, örgütün kabulünün aranmadığı belirtilmektedir. Örneğin Uluslararası Ölçme Komisyonunun Kurucu Belgesinin 10 uncu maddesine göre, Sözleşmeyi imzalamayan bir devlet, yürürlüğe girdikten sonra Amerika Birleşik Devletleri Hükümetine yapacağı yazılı bir bildirimle Sözleşmeye katılabilmektedir. Bkz. **Schermers&Blokker**, s. 64, dp. 72. Ayr. bkz. **Amerasinghe**, s. 105-106, dp. 1.

¹³² **Schermers&Blokker**, s. 70-71. Yazarlar, örgüte üyelik sürecinde, ulusal ve uluslararası alanda yapılan işlemler arasındaki ilişkiye de dikkat çekmişlerdir. Örneğin, ulusal düzlemde üyeliğe karşı güçlü bir muhalefet, örgütün devleti üye olarak kabulü kararını da etkileyebilecektir.

¹³³ Doktrinde de, bir uluslararası örgütün üyeliğine kabul edilmenin gerek örgütün gerekse üyeliğe başvuran devletin isteğine bağlı olduğu belirtilmiştir. Bkz. **Pazarcı, H.**, Uluslararası Hukuk, Gözden Geçirilmiş 8. Bası, Ankara 2009, s. 187. *Sur*'a göre, uluslararası örgüte üyelik hukukî yönden kurucu andlaşmaya taraf olmak yoluyla gerçekleşir. Bkz. **Sur**, s. 160.

zorunludur¹³⁴. Aksinin savunulması, bir devletin iradesi hilafına dahi bir örgüte üye olmuş sayılması gibi kabul edilemez bir sonuca götürebilecektir.

2008 tarihli Şartı imzalayan Türkiye henüz Şartı onaylamamıştır. Yani devletin andlaşmayla bağlanma rızası henüz ortaya çıkmamıştır.

VI. SONUÇ OLARAK

Türkiye, İ.K.Ö'nün 1972 tarihli Kurucu Andlaşmasına ve daha sonra onun yerini alan 2008 tarihli İ.K.Ö. Şartına bağlayıcılık kazandırmak üzere ulusal ve uluslararası düzlemde gerekli işlemleri gerçekleştirmemiş ve hukukun Örgüte üye olmamıştır. Kanımızca, andlaşmanın onaylanması işlemi zorunlu olarak resmî bir işlemdir ve bir andlaşmanın zımnen onaylanması mümkün değildir. *Devletin bir andlaşmayla bağlanma rızasının/iradesinin, devleti bu konuda temsil etmeye yetkili kişi ve organlarca, tartışmaya yer vermeyecek şekilde, açıkça ortaya konulması gerekir.*

Örgüte Türkiye'nin üye olduğunu ileri sürenler de, “fiilî üyelik”, “tam üyelik”, “kurucu üyelik”, “gözlemci üyelik” gibi üyelik türlerinden birini

¹³⁴ Türkiye'nin bir uluslararası örgüte üyeliği, kurucu andlaşmanın, öncesinde bir uygun bulma yasası çıkarılarak onaylanması yoluyla olmaktadır. Örneğin, 1.6.2006 tarihinde imzalanan ve 8.6.2010 tarihli ve 5986 sayılı Kanunla *onaylanması uygun bulunan* “Asya-Pasifik Uzay İşbirliği Örgütü (APSCO) Sözleşmesi”nin onaylanması Bakanlar Kurulu'nca kararlaştırılmıştır. Bkz. 11.11.2010 tarihli 27756 sayılı RG. 25.11.2004 tarihli ve 5260 sayılı Kanunla *katılmamız uygun bulunan* “Uluslararası Göç Örgütü Kuruluş Anlaşması”na katılmamız, Bakanlar Kurulunca kararlaştırılmıştır. 10.8.2010 tarihli ve 27668 sayılı RG. *Alpkaya*, Anayasanın 90 ncı maddesinin 2 nci ve 3 üncü fıkrasında yer alan istisnaların, yani andlaşmayı uygun bulma kanunu gerekmeksizin Bakanlar Kurulu tarafından onaylamanın, uzmanlaşmış uluslararası örgütlere üyelik bakımından geçerli olduğu, genel uluslararası örgütler bakımından geçerli olmadığı tesbitini yapmıştır. Bkz. *Alpkaya*, 62. Yazar ayrıca, kurucu andlaşması uygun bulma yasası çıkarılarak onaylanan ve uygun bulma yasası çıkarılmaksızın onaylanan uzmanlaşmış örgüt örnekleri vermiştir. Bkz. *Alpkaya*, s. 62, dp. 17 ve orada belirtilen: *Ökçün, A. G./Ökçün, A. R.*, Türk Antlaşmaları Rehberi (1920-1973), Ankara 1974, s. 23-47. Birinci guruba örnek olarak, Dünya Turizm Örgütü, Uydular Aracılığıyla Haberleşme Avrupa Örgütü, ikinci guruba örnek olarak, Meteoroloji Uyduları Avrupa Örgütü, Uluslararası Pamuk Üreticileri Birliği verilmiştir.

tercih etmişler, böylece Örgütün 1972 tarihli Kurucu Andlaşmasında yer almayan statüler tesis etmişlerdir¹³⁵.

Yukarıda yer verdiğimiz üzere, İ.K.Ö.'ne hangi tarihte üye olduğumuz konusunda Türk Dışişleri Bakanlığınca dahi farklı tarihler verilmektedir. Üye olup olmadığımız hususu bir yana, Örgüte üyelik tarihi üzerinde de uzlaşmamaktadır.

İ.K.Ö. ile üyeler arasında farklı ve bütüncül bir sistem oluşturulmaktadır¹³⁶. Örgüt bünyesinde imzalanan andlaşmalar, kurulan merkezler, banka ve kurumlar, komiteler, forumlar yoluyla oluşturulan bu karmaşık sistem ile Anayasamızın temel ilkeleri arasındaki aykırılıkların genel birtakım “çekincelerle”, “bildirimlerle” giderilmesi kanımızca mümkün değildir. Konulan çekincelerin de, geçerliliği, kabul edilebilirliği, etkisi ve kapsamı tartışmalıdır. İ.K.Ö. toplantılarının başlangıcında, Genel Sekretere hitaben Türkiye adına verilen bir mektupla, herhangi bir somut hüküm, durum veya olay belirtilmeksizin, örgütün kararları bakımından genel olarak anayasamız ve bağlı olduğumuz andlaşmalar hükümleri bakımından, genel bir çekince mektubu sunulduğu ileri sürülmektedir. Türkiye'nin ileri sürdüğünü açıkladığı çekincenin somut olarak hangi hükme, hangi karara ilişkin olduğu belirsizdir.

Türkiye İ.K.Ö.'ne üye ise, her toplantıda ayrıca çekince mektubu sunulmasına neden ihtiyaç duyulmaktadır? Çekincenin bir andlaşmanın bağlayıcılık kazanması süreci içinde hangi aşamalarda ileri sürülebileceği bellidir. Bir devlet bir örgütün kurucu andlaşmasıyla bağlanma sürecinde eğer çekince ileri sürmüştü, üye olduktan sonra örgütün her toplantısında bir çekince mektubu sunması gerekli değildir. Üstelik bu çekince Örgütün Genel

¹³⁵ 2008 tarihli Şartın “Üyelik” başlığını taşıyan 2 nci Bölümünde yer alan 4 üncü madde, devletlere ve uluslararası örgütlere “gözlemci statüsü” tanınması hususunu düzenlemektedir.

¹³⁶ Örneğin, 8.6.2010 tarihli ve 5987 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunan, “İslam Ülkeleri Standardlar ve Metroloji Enstitüsü (SMIIC) Tüzüğü”nün onaylanması Bakanlar Kurulunca kararlaştırılmıştır. Bkz. 25.7.2010 tarihli ve 27652 sayılı RG. İ.K.Ö. üyeleri arasında “Tercihli Ticaret Sistemi” kurulması ile ilgili bir protokol Türkiye tarafından da onaylanmıştır. Bkz. 29.5.2008 tarihli ve 26890 sayılı RG.

Sekreterine bir mektupla iletildiğinden, 3 üncü kişiler bu çekincelerden nasıl haberdar olacaklardır?

Çekince, Viyana Sözleşmesindeki tanımıyla, "...nasıl kaleme alınırsa alınsın veya nasıl isimlendirilirse isimlendirilsin, Devletin bir andlaşmayı imzalarken, onaylarken, kabul ederken, tasvip ederken veya andlaşmaya katılırken, bazı andlaşma hükümlerinin hukuki etkisini kendisi bakımından ihraç etmek veya değiştirmek için yaptığı tek taraflı bir beyan demektir" (m. 1/c)¹³⁷.

Türkiye'nin 2008 tarihli Şartı imzalarken ve imza tarihinden sonraki toplantılarda çekince ileri sürüp sürmediği hususu henüz tam olarak açıklığa kavuşmamıştır.

2008 tarihli Şart, -eğer anayasal sistemimizle bağdaşabilir bulunursa- Türkiye bakımından ancak, bir uygun bulma yasasının ardından Bakanlar kurulu kararnamesiyle onaylanarak bağlayıcılık kazanabilir. Zira, *Sur*'un da belirttiği üzere, andlaşmaların tadili, kabulü yöntemine tâbidir¹³⁸.

Sonuç olarak, Türkiye'nin üye olup olmadığı ve üye kabul edildiğinde de üyeliğin niteliği ve üyelik tarihi noktasında dahi uzlaşılabilen İ.K.Ö. yoluyla oluşturulan sistem dâhilinde üstlendiği taahhütler ve bu taahhütlerin anayasal sistemimizle bağdaşıp bağdaşmadığı bakımından kanımızca bir belirsizlik söz konusudur¹³⁹.

¹³⁷ Tarafımızca italik karakterle yazılmıştır. Viyana Sözleşmesinin "Çekincelerin ileri sürülmesi" başlıklı 19 uncu maddesi, bir devletin "...bir andlaşmayı imzalarken, onaylarken, kabul ederken, tasvip ederken veya bir andlaşmaya katılırken..." çekince ileri sürebileceğini belirtmektedir.

¹³⁸ **Sur**, 70. Türkiye'nin üye olduğu örgütlerin kurucu andlaşmalarında yapılan değişiklikler için andlaşmaların akdinde izlenen usulün izlendiğini görüyoruz. Örneğin, 25.6.1973 tarihli ve 1768 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunan Dünya Turizm Teşkilatı Tüzüğü'nün 15 inci ve 37 nci maddeleri ile Tüzüğü'nün eki Malî Yönetmelik'in 13 üncü paragrafında yapılan değişikliklerin onaylanması, 14.1.2004 tarihli ve 5051 sayılı Kanunla uygun bulunmuştur. Bkz. 20.1.2004 tarihli ve 25352 sayılı RG. Bu konuyla ilgili örnekler için bkz. **Ökçün**, A. G/**Ökçün**, A. R., s. 23-47.

¹³⁹ Alman Anayasa Mahkemesi 1994 yılında, bir uluslararası örgüt bünyesinde düzenlenen zirve toplantıları sonunda yayımlanan bakanlık düzeyindeki bildirilerin kılık

Türkiye, İ.K.Ö. üyesi gibi hareket etmekle, gerek ulusal gerek uluslararası platformda bu yönde bir inancın yerleşmesine neden olmuştur. Bu noktadan sonra hukuken üye olunmadığının ifade edilmesinin pratik faydası da tartışmalıdır. Ancak üye olduğunun kabullenilmesi de oldu-bittilerle devlet yönetilmesinin yolunu açar. Bir latin özdeyişinin özlü bir şekilde ifade ettiği üzere, *ex iniuria non oritur ius yani* haksızlıktan hukuk doğmaz¹⁴⁰.

değiştirmiş bir uluslararası andlaşma niteliğinde olup olmadığı tartışmalarına sahne olmuştur. Bkz. **Klabbers**, J., The Concept of Treaty in International Law, Lahey 1996, s. 2-3'ten naklen: AWACS-, Adria-, Somalia Urteil, 12 July 1994, Europäische Grundrechte Zeitschrift 1994, s. 281. Kararın *Nolte* tarafından hazırlanan özetinde, NATO ve WEU (Batı Avrupa Birliği) Bakanlar Konseyi çerçevesinde açıklanan bildirilerin (**communiqués and declarations**), gerçekte Örgütlerin kurucu andlaşmalarının resmî olmayan bir değişikliği olup olmadığı ve bu nedenle Alman Parlamentosu tarafından onaylanması gerekip gerekmediği hususunda hakimlerin anlaşmazlığa düştüğü belirtilmektedir. Bu tür bildirilerle, bu Örgütlerin, gelecekte Birleşmiş Milletlerin uygulama eylemlerine (**enforcement actions**) katılabilecekleri ifade edilmişti. *Nolte*'ye göre, ne parlamentonun onayının gerekli olmadığını kabul eden dört hakimin görüşü ne de aksi görüşteki dört hakimin görüşü, problemi, kurucu andlaşmaların üye devletler tarafından meşru bir zımnî yorumu olarak uygun bir şekilde izah etmektedir. Bkz. **Nolte**, G., "Bundeswehrensätze in Kollektiven Sicherheitssystemen", Zum Urteil des Bundesverfassungsgerichts vom 12 Juli 1994 (Summary), s. 684-685 için bkz. http://www.zaoerv.de/54_1994/54_1994_3_4_a_652_755.pdf (E. T. 13.12.2010). Bu konu, hukuken üye olmadığımız bir örgütün toplantılarına katılarak Türkiye'yi temsil edenlerin, bu tür bildiriler yoluyla, Türkiye'nin ne gibi taahhütler altına girmesine neden olduklarına dikkat çekme bakımından önem taşımaktadır.

¹⁴⁰ Tanım için bkz. **Dieter**, M., Juristische Fremdwörter, Fachausdrücke und Abkürzungen, 10. Auflage, Berlin 1993, s. 53. "Ex iniuria non oritur ius" ilkesinin bir başka tanımı, "hukuka aykırı bir fiil veya ihmalden yasal bir hak veya yetki doğmaz" şeklindedir. Bkz. <http://www.duhaime.org/LegalDictionary/J/JusExIniuriaNonOritur.aspx> (E. T. 6.10.2010). *Öktem*, bir çalışmasında, bu latin özdeyişine şu şekilde yer vermiştir. "Cassese'nin Kosova hareketini yorumlarken tahrif ettiği latin özdeyişi 'Ex iniuria ius non oritur', bir başkasını akla getirmektedir: 'Abyssus abyssum invocat' ". Bkz. **Öktem**, E., Ömer Teoman'a 55. Yaş Günü Armağanı, C. II, İstanbul 2002, s. 1616. Bu son yazar, 'abyssus abyssum invocat'ı çalışmasının dipnotunda şöyle açıklamıştır: "Uçurum, uçurumu çağırır ('Bir hata ya da yıkım, başka hata ve yıkımlar getirir' anlamında). Bkz. **Öktem**, s. 1616, dp. 112.

Türkiye, Anayasasında hükme bağlandığı üzere, laik bir hukuk devletidir; uluslararası ilişkilerini de hukuk sistemine uygun olarak yönetmelidir. Bu Türkiye'nin diğer ülkeler nezdindeki saygınlığını ve güvenilirliğini sarsmamasının da ön koşuludur.

Bu bağlamda hatırlatalım ki, 1982 Anayasasının “Egemenlik” başlıklı 6 ncı maddesine göre,

“...Türk Milleti, egemenliğini, *Anayasanın koyduğu esaslara göre*, yetkili organları eliyle kullanır. Egemenliğin kullanılması, hiçbir surette hiçbir kişiye, zümreye veya sınıfa bırakılamaz. Hiçbir kimse veya organ kaynağını Anayasadan almayan bir Devlet yetkisi kullanamaz”.

Ayrıca 1982 Anayasasının “Yürütme Yetkisi ve Görevi” başlıklı 8 nci maddesi gereği,

“Yürütme yetkisi ve görevi, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından, *Anayasaya ve kanunlara uygun olarak* kullanılır ve yerine getirilir”¹⁴¹.

Atatürk Nutuk'ta “millî politika”yla ilgili olarak şöyle demektedir: “*Efendiler, dış siyasetin en çok ilgili bulunduğu ve dayandığı temel, devletin iç teşkilâtıdır. Dış siyasetin iç teşkilâtla uyumlu olması gerekir...Bizim, kendisinde açıklık ve uygulama imkânı gördüğümüz siyasî ilke, millî siyasettir...Milletimizin, güçlü, mutlu ve istikrarlı yaşayabilmesi için, devletin bütünüyle millî bir siyaset izlemesi, bu siyasetin iç teşkilâtımıza tam olarak uyması ve ona dayanması gerekir. Millî siyaset dediğim zaman kastettiğim anlam ve öz şudur: Millî sınırlarımız içinde, her şeyden önce kendi kuvvetimize dayanmakla varlığımızı koruyarak, millet ve memleketin gerçek saadet ve refahına çalışmak...Genellikle milleti uzun emeller peşinde yorarak zarara sokmamak...Medenî dünyadan, medenî, insanî ve karşılıklı dostluk beklemektir*”¹⁴².

¹⁴¹ Tarafımızca italik karakterlerle yazılmıştır.

¹⁴² Atatürk'ün bu sözleri için bkz. **Kemal Atatürk**, NUTUK 1919-1927, Bugünkü Dille Yayıma Hazırlayan Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, Ankara 2007, s. 298-299. Tarafımızca italik karakterlerle yazılmıştır.

Armaoğlu'na göre, Atatürk'ün "iç teşkilatımız" dediği şey, Türk Anayasası ile kurulmuş bulunan siyasal sistemimiz, yani Devlet teşkilâtımız ve -başta laiklik ilkesi olmak üzere- Devletimizin nitelikleridir¹⁴³.

Bizce de, Türkiye'nin dış politikası devletin anayasal sistemiyle uyumlu ve hukuka uygun olmalıdır.

---

¹⁴³ **Armaoğlu, F.**, "Cumhuriyet Dönemi Dış Politikamızın Temel Nitelikleri Paneli: Konuşması", <http://www.atam.gov.tr/index.php?Page=DergiIcerik&IcerikNo=687> (E. T. 4.10.2010)

K a y n a k ç a

- **Kemal Atatürk**, NUTUK 1919-1927, Bugünkü Dille Yayına Hazırlayan Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, Ankara 2007
- **Abdullahzade**, C., “Gabcikovo-Nagymaros Davası Kararı’nda Uluslararası Adalet Divanı’nın 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi’ne İlişkin Değerlendirmeleri”, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Prof. Dr. Aslan Gündüz’ün Anısına Armağan, Y. 25, S. 1-2, 2005-2006, 1-21
- **Malanczuk**, P., Akehurst’s Modern Introduction of International Law, Gözden geçirilmiş 7. Bası, New York 1997
- **Alpkaya**, G., “Türkiye Cumhuriyeti , İslam Konferansı Örgütü ve Laiklik”, AÜSBFD, C. XLVI, Ocak-Haziran 1991, No. 1-2, 55-68
- **Amerasinghe**, C. F., Principles of the Institutional Law of International Organizations, 2. Bası, Cambridge 2005
- **Armağan**, S., “Son 10 Yılda Türkiye’nin İslam Devletleri İle Münasebetleri ve Bazı Düşünceler”, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Y. 1, 1981, S. 1, 6-9
- **Armaoğlu**, F., “Cumhuriyet Dönemi Dış Politikamızın Temel Nitelikleri Paneli: Konuşması”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, S. 37, C. XII, Mart 1997, <http://www.atam.gov.tr/index.php?Page=DergiIcerik&IcerikNo=687>
- **Aust**, A., Modern Treaty Law an Practice, 4. Bası, Cambridge 2000
- **Aust**, A., Handbook of International Law, Cambridge 2005 (Handbook)
- **Aybay**, R., “Uluslararası Antlaşmalar Konusunda Türk Hukukunun Önemli Bir Eksikliği: “Ön-Denetim”, Mülkiye, C. XXXII, S. 258, 17-47
- **Aybay**, R., “Anayasa Mahkemesi ve Uluslararası Anlaşmalar”, <http://cumhuriyet.com.tr>
- Devlet Planlama Teşkilatı tarafından hazırlanan “İslam Konferansı Teşkilatı (İKT) ve İKT Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi (İSEDAK)” başlıklı çalışma için bkz. <http://www.dpt.gov.tr>

- **Brownlie, I.**, Principles of Public Interational Law, 6. Bası, New York 2003
- **Dieter, M.**, Juristische Fremdwörter, Fachausdrücke und Abkürzungen, 10. Bası, Berlin 1993
- **Fitzmaurice, G. G.**, “Do Treaties Need Ratification?”, British Year Book of International Law, (1934), 113-137
- **Gözler, K.**, “Türk Anayasa Hukukunda Teamül Olabilir mi?”, <http://www.anayasa.gen.tr/teamul.htm>
- **Gözler, K.** Anayasa Normlarının Geçerliliği Sorunu, Bursa 1999
- **Gündüz, A.**, Milletlerarası Hukuk, Temel Belgeler Örnek Kararlar, 5. Bası, İstanbul 2003
- **Hasgüler M./Uludağ, M. B.**, Devletlerarası ve Hükümetler-Dışı Uluslararası Örgütler, Ankara 2004
- **Hiller, T.**, Sourcebook on Public International Law, London 1998
- **Jennings, R./Watts A.** (Ed.), Oppenheim’s International Law, 9. Bası, V. 1, Peace, Parts 2 to 4, London/New York, 1996
- **Karlık, R.**, Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar, 5. Bası, Ankara 2002
- **Kılıççı, S.**, “Milletlerarası Anlaşmaların Onaylanması”, Ankara 1968
- **Klabbers, J.**, The Concept of Treaty in International Law, Lahey 1996
- **Kürkçüoğlu, Ö. E.**, Türkiye’nin Arap Orta Doğu’suna Karşı Politikası (1945-970), Ankara 1972
- **Nolte, G.**, “Bundeswehreinsätze in Kollektiven Sicherheitssystemen”, Zum Urteil des Bundesverfassungsgerichts vom 12 Juli 1994 (Summary), 684-685, http://www.zaoerv.de/54_1994/54_1994_3_4_a_652_755.pdf
- **Oğuzman, K./Barlas, N.**, Medeni Hukuk-Temel Kavramlar, 9 uncu Bası, İstanbul 2002
- **Ökçün, A. G./Ökçün, A. R.**, Türk Antlaşmaları Rehberi (1920-1973), Ankara 1974

- **Öktem**, E., Ömer Teoman'a 55. Yaş Günü Armağanı, C. II, İstanbul 2002
- **Özman**, A., Milletlerarası Andlaşmalarda Çekinceler (İhtirazî Kayıtlar), Ankara 1970
- **Pazarıcı**, H., Uluslararası Hukuk, Gözden Geçirilmiş 8. Bası, Ankara 2009
- **Pazarıcı**, H., Uluslararası Hukuk Dersleri, 1. Kitap, Gözden geçirilmiş 10. Bası, Ankara 2004
- **Pazarıcı**, H., "Türk Dış Politikası ve Hukuk", Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, C. 7, No: 2, (Bahar: 2008), 119-132 (Dış Politika).
- **Roxburgh**, R. F. (Ed.), International Law (Oppenheim, L), A Treatise, C. 1, Peace, 3. Bası, New Jersey 2005
- **Schermers**, H. G./**Blokker**, N. M., International Institutional Law, Gözden geçirilmiş 3. Bası, The Hague/London/Boston, 1995
- **Shaw**, M. N., International Law, 5. Bası, Cambridge 2003
- **Serim**, B., "Uluslararası Andlaşmaların Onaylanması ve Denetimi", Amme İdaresi Dergisi, C. 26, S. 2, Haziran 1993, 19-43
- **Soysal**, Mümtaz, "Milletlerarası Andlaşmalar Konusunda Anayasa Yargısı", Anayasa Yargısı, C. 14, Ankara 1997
- **Soysal**, İsmail, Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları, C. II (1945-1990), Kesim A (Çok Taraflı Bağlılar), 2 nci Bası, Ankara 2000
- **Soysal**, İsmail, İslam Konferansı ve Türkiye (1969-1984), II. Bölüm, Dış Politika Eylül 1984, 5-15 (İslam Konferansı)
- **Sur**, M., Uluslararası Hukukun Esasları, Güncellenmiş 4. Bası, İstanbul 2010
- **Terzioğlu**, S. S., "Türkiye'nin İslâm Konferansı Teşkilâtına Üyeliği Sorunu", Yarınlar İçin Düşünce, Y. 4, S. 43, Mayıs 2009, 88-91
- **Teziç**, E., Anayasa Hukuku, 12. Bası, İstanbul 2007
- **Toluner**, S., Milletlerarası Hukuk İle İç Hukuk Arasındaki İlişkiler, İstanbul 1973

Raporlar

- DOCUMENT A/CN.4/43, Second report : Revised articles of the draft convention, by Mr. J. L. Brierly, [http://untreaty.un.org/ilc/publications/yearbooks/Ybkvolumes\(e\)/ILC_1951_v2_e.pdf](http://untreaty.un.org/ilc/publications/yearbooks/Ybkvolumes(e)/ILC_1951_v2_e.pdf)
- Official Records of the General Assembly, Seventeenth Session, Supplement No. 9 (A/5209), Chap. II, parag. 25 of commentary to article 20, p. 24
- Report of the International Law Commission on the work of its fifty-first session, <http://www.untreaty.un.org>
- Report of the International Law Commission on the work of its fifty-fourth session, <http://untreaty.un.org/ilc/reports/2002/english/chp4.pdf>
- Summary of Practice of the Secretary-General as Depositary of Multilateral Treaties, Treaty Section of the Office of Legal Affairs, United Nations, New York, 1999 (ST/LEG/7/Rev. 1)
- “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, İslam Konferansı Örgütü ve İslam Konferansı Diyalog ve İşbirliği Gençlik Forumu Arasında İslam Konferansı Diyalog ve İşbirliği Gençlik Forumunun İstanbul’da Kurulması Hakkında Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı ve Dışişleri Komisyonu Raporu (1/594)”, Dönem: 23, Yasama Yılı: 2, S. Sayısı: 265, <http://www.tbmm.gov.tr>
- Özel Sektörün Geliştirilmesi İslami Kurumu Kurucu Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı ve Dışişleri Komisyonu Raporu (1/847), Dönem: 23, Yasama Yılı:2, S. Sayısı: 573, <http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss573.pdf>
- Uluslararası Ticaret Finansmanı İslami Kurumu Kurucu Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı ve Dışişleri Komisyonu Raporu (1/711), Dönem: 23, Yıl: 1, S. Sayısı: 572, <http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss572.pdf>

TBMM Tutanakları

- 19.11. 2009 tarihli TBMM Genel Kurul Tutanağı, D. 23, Yasama Yılı: 4, B. 21, <http://www.tbmm.gov.tr>
- TBMM Tutanak Dergisi, B. 59, 14.1.1986, O. 1
- TBMM Tutanak Dergisi, B. 94, 4.5.2005, O. 3

Türk Dışişleri Bakanlığı Belleteni

- **Türk Dışişleri Bakanlığı Belleteni**, S. 60, Eylül 1969
- **Türk Dışişleri Bakanlığı Belleteni**, S. 61, Ekim 1969
- **Türk Dışişleri Bakanlığı Belleteni**, S. 66, Mart 1970

Gazete Haberleri

- Turhan Güngör'ün, "İslâm Zirvesi yüzünden Demirel ile Erbakan, Bakanlar Kurulunda sert biçimde tartıştılar" başlıklı haberi, Cumhuriyet, 7.5.1976
- "MC'nin İslam Konferansı ile ilgili tutumu bugün belirlenecek" başlıklı haber, Cumhuriyet, 8.5.1976
- "7. İslâm Konferansı pazartesi günü başlıyor" başlıklı haber, Cumhuriyet, 8.5.1976
- "AP ile MSP'nin İslâm Konferansına ilişkin çelişen görüşleri MC'yi zor duruma soktu" başlıklı haber, Cumhuriyet, 9.5.1976
- "İslâm Konferansına Kıbrıs Türkleri için öneri getiriliyor" başlıklı haber, Cumhuriyet, 10.5.1976
- "Türkiye Konferansa tam üye olacak" başlıklı haber, Cumhuriyet 12.5.1976

- Ümit Gürtuna'nın "Kıbrıs, İslâm Konferansı Gündemine Alındı; Mısır Kıbrıs'la İlgili Türk Tezine Karşı Çıktı" başlıklı haberi, Cumhuriyet, 14.5.1976
- "Kıbrıs'taki İngiliz Üsleri Kaldırılmalı" başlıklı haber, Cumhuriyet, 18.5.1976
- Utku Çakırözer'in 30.11.2005 tarihinde Milliyet Gazetesinde yayımlanan "Zirve'de temsil krizi çıktı" başlıklı haberi, <http://www.haberpan.com/zirvede-temsil-krizi-cikti-haberi/>
- "Babacan'dan Uganda'da konuştu: Arabuluculuğumuz olumlu karşılıyor" başlıklı haber, Yeni Safak, 18.6.2008, <http://yenisafak.com.tr/Dunya-?i=123876>
- Davutoğlu ve İhsanoğlu'ndan ortak mesaj" başlıklı, 25.5.2009 tarihli haber için bkz. <http://www.ihlassondakika.com/haberdetay2.php?id=169325>

Yararlanılan İnternet Adresleri

<http://www.anayasa.gov.tr>

<http://www.anayasa.gen.tr/teamul.htm>

<http://www.comcec.org>

<http://www.dpt.gov.tr>

<http://www.duhaime.org/LegalDictionary>

<http://www.icj-cij.org>

<http://www.ircica.org>

<http://www.mfa.gov.tr>

<http://www.oic-oci.org>

<http://www.sesrtcic.org>

<http://www.tbmm.gov.tr>

<http://www.tccb.gov.tr/kategoriozel/371/1>

<http://treaties.un.org>

<http://www.untreaty.un.org>